

Mats Bersås Gauthun

Sosiale relasjoner og klasseskille mellom ansatte ved Rødsand Gruber

Arbeidere, funksjonærer, og ledelsen på og utenfor arbeidsplassen i etterkrigstiden og frem til dens avvikling

Masteroppgave i Historie

Veileder: Professor Svein Ingar Kaldal

Mai 2019

Foto: Rødsand Gruvemuseum.

Mats Bersås Gauthun

Sosiale relasjoner og klasseskiller mellom ansatte ved Rødsand Gruber

Arbeidere, funksjonærer, og ledelsen på og utenfor
arbeidsplassen i etterkrigstiden og frem til dens
avvikling

Masteroppgave i Historie
Veileder: Professor Svein Ingar Kaldal
Mai 2019

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historiske studier

Forord

Dette prosjektet har vært litt av en reise de siste to årene. Mye frem og tilbake, en god porsjon stress, og et tynnslett tastatur. Prosessen har vært uhyre spennende, interessant, utfordrende, og ikke minst lærerik.

Aller først vil jeg takke min veileder, Ingar Kaldal. Gjennom hele oppgavens livsløp så har han støttet meg både med faglig kompetanse og med oppløftende ord, med pepperkaker og pulverkaffe, og med konstruktiv kritikk både fra kontorstolen og gjennom telefonsamtaler. Uten han hadde dette ikke vært mulig. Tusen takk.

Jeg må også takke informantene som stilte opp til intervju, for uten dere så hadde oppgaven nok blitt relativt stusselig. En ekstra takk går også til Ove Medalen, som ikke bare stilte opp til intervju, men også overrakte meg et gavedryss av primærkilder, bøker, DVD'er, og alt annet mellom himmel og jord som kunne knyttes til Rødsand Gruber. Du gjorde skriveprosessen uhyre mer overkommelig, og så håper jeg at du også overrekker en takk videre til Raudsand Gruvemusum.

Jeg må også selvfølgelig takke alle kjente og kjære. Tusen takk til mamma og pappa, mormor og morfar, og Sofie og Milli. Dere var der alltid for meg og støtte meg gjennom hele sulamitten. Når stresset var som verst, så var det nok av oppløftende ord å få. En stor takk også til Nienke, Johannes, og Celina, Mads og Kevin, Erik, og hele gjengen fra Nine Eyes. Hvis du ikke ser navnet ditt her, så er det nok fordi jeg sitter timen før oppgaven skal trykkes og prøver iherdig å få levert inn oppgaven. Du er ikke glemt!

Nå skal det bli godt med ferie.

Mats Bersås Gauthun

Trondheim 09.05.2019

Innhold

Forord.....	1
Kapittel 1.0: Introduksjon til tema	4
1.1 Tema	4
Innledning.....	4
Problemstilling.....	4
1.2 Struktur.....	5
Kapittel 2.0: Teori	7
2.1 Relasjoner og Forhold.....	7
2.2 Sosiologisk teori.....	9
2.3 Arbeider og funksjonær.....	10
Kapittel 3.0 Kildemateriell og metode	12
3.1 Skriftlige kilder.....	12
3.2 Muntlige kilder	14
Minner som kilde.....	15
Intervju	16
Kapittel 4.0 Bakgrunn	21
4.1 De første årene: fra tømmerfrakting til A/S Rødsand Gruber (1840-1913).....	21
4.2 Første verdenskrig og mellomkrigstiden: fra krise til nye eiere (1914-1939)	22
4.3 Den andre verdenskrig: stille sabotasje (1940-1945).....	24
4.4 Etterkrigstiden: utskiftninger, samfunnsbygging og foreninger (1946-1953).....	24
4.5 Fremgang og optimisme (1954-1972)	26
4.6 Elkem-Spigerverket og Rødsand Gruber: Nedleggelse (1973-1982).....	29
4.7 Arven etter Rødsand Gruber (1983-).....	31
Kapittel 5.0 På arbeidsplassen.....	32
5.1 Respekt	32
Respekt: ensidig eller gjensidig?	32
Frykt og overvåkning?	40
5.2 Politikk i gruvene	41
Fagforeningen.....	41
Streik og lønn.....	43
5.3 En pause fra arbeidet	47
5.4 Kameratskap og solidaritet.....	50
Prat om arbeid.....	50
Samhold.....	51
5.5 Oppsummering.....	60

Kapittel 6.0 Utenfor arbeidsplassen.....	62
6.1 Klær, biler, språk og økonomi.....	62
Klær	62
Biler.....	63
Språk.....	66
Økonomi og forbruk	69
6.2 Geografisk skille.....	72
6.3 Venner, familie, bekjente, og andre.....	78
Observasjon av sosiale forhold.....	78
Naboforhold og vennskap	80
6.4 Idrett og fest.....	82
Idrett.....	82
Fest	83
6.5 Lag og foreninger.....	85
6.6 Oppsummering.....	90
Kapittel 7: Oppsummering og konklusjon	92
7.1 Oppsummering.....	92
7.2 Mine funn og konklusjon	92
7.3 Videre forskning	96
Kildeoversikt	97
Avisartikler.....	97
Fra Raudsand gruvemuseum.....	97
Intervju	98
Litteraturliste.....	100

Kapittel 1.0: Introduksjon til tema

1.1 Tema

Innledning

Rausand, også skrevet Raudsand, er en bygd i Nessee kommune på omtrent 271¹ innbyggere, og ligger ved Tingvollfjorden, rundt 60 km unna Molde by. Rausand vokste frem som industrisamfunn fra slutten av 1800-tallet og fremover mot 1970-tallet da det ble startet drift på utvinning av stykkjarn. Jernjarn, som er en bergforekomst som kan anvendes som råmateriale for utvinning av jern, gir fra seg en rødlig farge, nærmere bestemt rust. Dette mineralet og dets farge var det som skulle gi navnet til bygda Rausand, og koblingen mellom disse to partene skulle bare bli enda sterkere gjennom historien. I 1910 startet firmaet Rødsand Gruber A/S, og Rausand var med det blitt et gruvesamfunn.

Med fremveksten av et gruvesamfunn så skjer det også forandringer sosialt. Et godt eksempel her vil være Sulitjelma, et tettsted i Fauske kommune. Gruvedriften i Sulitjelma var en stor og viktig arbeidsplass, men har også blitt brukt som eksempel for både dårlige arbeidsforhold² og klasseskille³ mellom arbeidere og funksjonærer. Sistnevnte som vi også ser i andre norske industrisamfunn som blant annet Sauda i Rogaland.⁴ Demografiske endringer med økt folketall oppstår ikke uten konsekvenser, noe som var realiteten i flere industrisamfunn. Med en stor arbeidsplass som ikke bare tiltrakk den lokale populasjonen, men også folk utenfra, utviklet Rausand seg kraftig. Men utviklet Rausand seg i en lignende retning som flere andre gruve- og industrisamfunn, og hvordan var de sosiale relasjonene mellom de ansatte? Ser vi et sterkt klasseskille som preger samfunnet både på og utenfor arbeidsplassen?

Problemstilling

Oppgavens problemstilling er: «*Sosiale relasjoner og klasseskille mellom ansatte ved Rødsand Gruber: Arbeidere, funksjonærer, og ledelsen på og utenfor arbeidsplassen i etterkrigstiden og frem til dens avvikling*». Denne oppgaven vil i korte trekk se nærmere på det sosiale forholdet mellom ansatte hos Rødsand Gruber AS i etterkrigstiden og frem til

¹ <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/befte/aar> - Statistisk Sentralbyrå, 17.01.2018

² Ravlo, Wenche. *Fauske 1905 – 1980: Sosiale forhold i Sulitjelma fra driftens begynnelse til 1920*. Sentraltrykkeriet AS, Bodø: s. 41-43 https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2011071305552?page=41

³ Ibid: s. 50

⁴ Harald Utter: *Å leve med fabrikkens puls – En studie av hagebyen Åbøbyen i Sauda og industriarbeiderne som bodde der i perioden 1960 til 1980*. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo. 2010: 226

bedriftens nedleggelse i 1982, da med fokus på arbeiderne, funksjonærene, og ledelsen. Oppgaven vil analysere hvordan ulike roller, status, og andre faktorer påvirker forholdet mellom de ansatte på arbeidsplassen og på Rausand generelt. Ser vi ulikheter i dette forholdet på sosiale og kulturelle arenaer kontra på arbeidsplassen? Og hvordan utviklet relasjonene seg i perioden?

Oppgaven vil være avgrenset i henhold til det tilgjengelige kildematerialet, samt i tråd med bedriftens utvikling. På grunn av relativt manglende kilder fra tiden før etterkrigstiden så vil oppgaven ta for seg en tidsperiode fra omtrent 1945 og frem til gruvedriften stanset i 1982. Det eksisterer en rekke driftsrapporter fra tiden, men ellers lite som kan forklare sosialhistoriske aspekter fra perioden. Samtidig så er oppgaven avhengig av informanter og intervju, noe som også blir vanskelig hvis en skal gå lenger tilbake enn etter andre verdenskrig, da de fleste informantene fra denne tiden har gått bort.

Oppgaven vil være todelt, hvor første del vil fokusere på arbeidsplassen, mens andre del utenfor. Grunnen til dette er igjen på grunn av mengden kildematerialet som finnes, samtidig som at det er en interessant distinksjon. Klassekille og sosial ulikhet blir ofte knytt sammen med arbeidsplassen, samtidig som at flere forskere mener at de som befinner seg utenfor arbeidslivet blir indirekte preget av den sosiale og økonomiske logikken fra arbeidsplassen.⁵

1.2 Struktur

Etttersom oppgaven fokuserer på sosiale prosesser og utvikling mellom ulike grupperinger i samfunnet, så vil teoridelen ha et relativt stort fokus på sosiologisk teori. Denne teorien vil forklares i henhold til den historiske og relasjonelle utviklingen mellom funksjonær, ledelse og gruvearbeider. Det vil også være relevant å gjøre rede for begrepene «relasjon» og «forhold» da disse er sentrale for oppgaven. Metodekapittelet vil gå gjennom hva slags kilder jeg har benyttet, både muntlige og skriftlige. Dette delkapittelet vil også se nærmere på gjennomføring og bearbeidelse av intervjuer, samt hvordan disse vil bli brukt i oppgaven.

⁵ Leiulfsrud, Håkon, Jensberg, Heidi, «Klasseanalyse i teori og praksis: Norsk arbeidsliv 1920-2003», *Sosiologi i dag*, Årgang 35, Nr. 4 (2005), s. 6

Det neste kapittelet vil omhandle bakgrunnen til Rødsand Gruber AS. Her vil jeg fremlegge historien til bedriften for å enklere kunne forstå hvordan de relasjonelle prosessene eventuelt utviklet seg. Delkapitlene vil gå gjennom utviklingen kronologisk for å nettopp vektlegge dette.

De to neste kapitlene vil vies til drøftingen av problemstillingen og bygge på de sosiologiske teoriene og den historiske prosessen i og utenfor bedriften. Det første av disse to vil se på hvordan forholdet mellom de ansatte, både funksjonærer, ledelsen og gruvearbeidere, utviklet seg på arbeidsplassen. Hvordan spilte streik, sosiale tiltak, og fagorganisering inn på de sosiale relasjonene mellom gruppene? Kapittelet vil ha størst fokus på sosiale relasjoner. Det andre av disse to kapitlene vil se nærmere på de samme relasjonene, men her med blikk på arenaene rundt arbeidsplassen. Idrettslag, ungdomsklubber, foreninger, og lignende kulturelle og sosiale forum. Dette kapittelet vil se nærmere på både sosiale relasjoner, samt et mulig klasseskille.

Kapittel sju, som er det avsluttende kapittelet, vil trekke sammen de to foregående kapitlene og finne en konklusjon. Her vil jeg ta for meg oppgavens viktigste punkter, trekke paralleller og ulikheter, og oppsummere den historiske prosessen som problemstillingen tar for seg.

Kapittel 2.0: Teori

2.1 Relasjoner og Forhold

Oppgaven omhandler ikke bare hvordan enkelte grupper eller individ hadde det på Rausand, men også hvordan deres relasjoner med hverandre var. Individet er viktig, men det er hvordan individet står og oppfører seg i relasjon med andre som vil være i fokus. Relasjonell erfaring tar for seg hvordan sammenhengen mellom ens egen og andres atferd bidrar til å skape endringer hos en selv, eksempelvis hvordan en oppfører seg med venner, kollegaer, eller familie.⁶ Denne erfaringen skapes av at vi som enkeltindivider, eller som *sosial person*, kobles med komplementære individ. For eksempel *kjøper* til *selger* eller *venn* til *venn*. Det er her vi observerer såkalte *status*. Disse statusene er ikke *fysisk* observerbare i seg selv, men heller i måten de blir aktivisert på, som vil si at det er utøvelsen av egenskapene som gjør egenskapene mulige å observere. Utøvelsen av flere *sett* med status fører videre til at en opptrer i et *rollesett*. Og det er dette rollesettet som bestemmer hvordan en oppfører seg i sosiale situasjoner eller arenaer.⁷ Å videre sette seg inn i seg egen rolle på ulike arenaer innebærer også at vi prøver å sette oss inn i den andre partens rolle, da ved å prøve å forstå sammenhengen mellom de sosiale personene.⁸

Spesielt viktig for oppgaven, og for en historiker som vil benytte individ som kilder, er *hvem-hvem*. Altså individ som møter individ. Det er her en ser hvem en samhandler med og hvordan den enkelte sosial person opptrer i sitt rollesett. Rollene som spilles mellom sosiale personer hvor den ene er en funksjonær, den ene direktør, og den andre en gruvearbeider er særdeles ulike hvis en tenker at de første tiårene på 1900-tallet i hovedsak fokuserte på nedarvede, *tilskrevne*, sosiale statuser framfor opparbeidede, *erhvervede*, innenfor arbeidslivet. *Tilskrevne* vil her da bety statuser som er gitt et individ uten hensyn til ens egenskaper, hvorav *erhvervede* betyr statuser som er direkte koblet til egenskaper som et individ lærer og utvikler selv.⁹ Ralph Linton skriver blant annet at status her representerer en posisjon innad i et visst mønster, og at hvert individ derfor opprettholder en rekke statuser.¹⁰ Her vil da gruvearbeideren mest sannsynlig sette seg inn i rollen til funksjonæren eller direktøren og tilpasse seg basert på sin relasjonelle erfaring.

⁶ Wadel, Cato. Jeg er mine sosiale relasjoner – å tenke sosialt om seg selv. SEEK a/s, Flekkefjord. 2008: s. 17-18

⁷ Ibid: s. 24-25

⁸ Ibid: s. 26-27

⁹ Linton, Ralph. The Study of Man. Appleton-Century-Crofts, INC, New York. 1936: s. 115

¹⁰ Ibid: s. 113

Det er også viktig å skille denne tidligere formen for hvordan en tilegnet seg status, da det er mye vanligere å opparbeide seg status nå enn det var før. Samfunnet har utviklet seg til å ta mindre forbehold for et individs oppnåelse og isteden fokusere på statuser som gagner samfunnet best.¹¹ Det er derfor viktig å forstå konteksten til både individene og til den perioden samhandlingen fant sted, samt å ta dette i betraktning når en skal benytte seg av muntlige eller skriftlige kilder hvor enkeltpersoner omtaler andre individ eller grupperinger.

Den sosiale statusen som et individ har er på mange måter gjenkjennelige trekk som gjenspeiler ens plikter og rettigheter. Her snakker vi selvfølgelig ikke om lovfestede rettigheter, men isteden plikter og rettigheter innenfor en sosial situasjon. En samhandling. Her knyttes det også opp enkelte forventinger til individet.¹² Men en skiller også mellom relasjonene hvor de ulike statusene spiller inn, hvor for eksempel en enkel relasjon som elev og lærer vil være såkalt *unipleks*, mens en mer sammensatt status hvor en person både er venn, medarbeider, og bror blir kalt *multipleks*.¹³

I oppgaven vil både uniplekse og multiplekse relasjoner være viktig for å kunne forstå forholdene mellom de ansatte, ettersom uniplekse relasjoner vil gi oss et innblikk i hvordan en talsmann fra bedriften oppførte seg annerledes i forhold til hvordan to kollegaer oppførte seg mot hverandre hvis statusene var mer multiplekse. Et eksempel ville da vært at om en funksjonær oppfører seg annerledes mot en medarbeider hvis forholdet deres kun er profesjonelt, enn om de i tillegg er venner av hverandre eller er i samme familie.

Men det er også viktig å presisere at denne relasjonelle teorien ikke tar for seg selve prosessene. Det er vel og bra å få kategorisert de ulike rollene, men hvordan og hvorfor de eventuelt utviklet seg gjennom tiden er noe teorien bryr seg lite med. Både de relasjonelle erfaringene, forskjellige rollesettene, sosiale statusene, samt de uniplekse og multiplekse relasjonene vil da kunne utfylles med videre sosiologisk teori for å gi et grunnlag for hvordan disse oppstår.

¹¹ Linton: s. 130

¹² Hylland Eriksen, Thomas. Små steder- Store spørsmål: Innføring i sosialantropologi, Universitetsforlaget, Oslo,

1998: s. 56-57

¹³ Ibid: s. 59

2.2 Sosiologisk teori

Når en skal forske på de sosiale forskjellene mellom to ulike grupper, så kan det være viktig å forsøke å forstå *hvorfor* et slikt forhold eksisterer. Når en trekker frem empirisk materiell så er det tidvis enkelt å se hvor forskjellene *stikker ut*, men hvis bakgrunnen for denne oppførselen blir presentert, så skaper en et mer solid fundament for videre diskusjon rundt selve hendelsene. Å flette de konkrete eksemplene sammen med sosiologiske teorier gir oss et mer nyansert blikk i hvorfor dette forholdet eksisterer og hvordan det utvikles eller vedvares.

Begrepet *klasse* har vært en sentral del av studiet av arbeidsplasser siden den industrielle revolusjon, da med spesiell tilknytning til den marxistiske klassekampen mellom kapitalistene og proletariatet. Karl Marx, samt Max Weber, satte klassebegrepet i en økonomisk sammenheng, og selv om dette aspektet hadde vært interessant å utforske, så vil fokuset istedenfor de økonomiske være på de sosiale og relasjonelle aspektene ved begrepet.

Av de ulike sosiologiske teoriene tilknyttet klassebegrepet, så mener jeg at Pierre Bourdieus teorier om *sosial status* både er interessante og svært relevante for forskningen. Det er spesielt ett verk av Bourdieu som jeg i all hovedsak vil referere til, og det er *Distinksjonen*, utgitt i 1979. *Distinksjonen* ble i 1998 stemt frem av ISA (International Sociological Association) som en av de ti viktigste sosiologiske verkene i det tyvendeårhundre,¹⁴ samt at boken er del av pensum i flere universitetsemner. Professor i sosiologi, Beret Bråten, skriver at Bourdieus *Distinksjonen* «[...] fortalte meg at det ikke bare er de økonomiske forholdene du vokser opp i, som avgjør hvem du er, men også kulturen.»¹⁵, samtidig som hun også sier at boken er «[...] skrevet på en veldig krøkkete måte, med ekstremt lange setninger og innskutte bisetninger.»¹⁶

Distinksjonen er mye mer forbeholdt hvordan kultur spiller inn på ens sosiale status, hvor arbeidere og funksjonærer tiltrekkes ulike kunstneriske uttrykk.¹⁷ Her trekkes det blant annet

¹⁴ ISA, "Books of the XX Century" Hentet 20.02.18 fra <http://www.isa-sociology.org/en/about-isa/history-of-isa/books-of-the-xx-century/>

¹⁵ Kristiansen, Nina, «Mine fagbokfavoritter: Bourdieu er best – og verst» Hentet 20.02.18 fra <https://forskning.no/boker-forskningsformidling-sosiologi-statsvitenskap/2015/02/hvem-bestemmer-hva-som-er-god-smak>

¹⁶ Ibid

¹⁷ Bourdieu, Pierre, «Distinksjonen». Oslo: Pax Forlag, 1995, https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008022500090?page=3 s. 133-141

frem at selv om to personer har samme kvalifikasjoner, så vil forskjellene i utdanningstittelen utgjøre en forskjell i hvordan de blir behandlet sett ut ifra deres status.¹⁸ I et historisk perspektiv er det viktig å tenke på dette når en skal undersøke kilder som omtaler enkeltpersoner eller grupper, da status kan ha påvirkning både på ordleggingen samt at det kan forklare ulike oppfatninger og deltakelser i institusjoner, lag, og klubber.

2.3 Arbeider og funksjonær

Kjernen av oppgaven vil analysere forholdet mellom de ansatte ved Rødsand Gruber, med fokus på en vanlig arbeider, en funksjonær, og ledelsen. En arbeider vil være definert som en som arbeidet over eller nede i gruen og som drev med fysisk arbeid. En funksjonær vil være definert som en som arbeider med forvaltning og som har en kontorstilling. Ledelsen vil her da referere til direktøren. Oppgaven vil også trekke inn *ingeniører* og *administrasjonen*, men disse vil da gå innunder *funksjonær* og *ledelse* respektivt.

Knut Kjeldstadli skriver at man vanligvis kan illustrere det sosiale forholdet i Norge som en trekant. «Den norske trekanten» som han kaller den. Her er det da illustrert at den ene kanten er arbeidere, den andre er borgerskapet, funksjonærene og ledelsen kommer innunder denne, og den tredje er bøndene.¹⁹ Hvert av disse punktene viser ikke nødvendigvis bare til yrkesrelasjonene, men også til fritid og familieliv. Ut ifra modellen så skal forholdet mellom disse partene da altså være såpass delt at en prater om et skille, samtidig som at alle sidene på trekanten er like lange for å illustrere at alle sidene hadde omtrent like mye makt. «Hos oss var bøndene sterkere og mer uavhengige og borgerskapet svakere enn i Sverige»²⁰ Dette skillet er igjen ifølge Kjeldstadli også preget av konflikter, spesielt på små industristeder.²¹

*Bøndene mislikte både storindustri og arbeidere. Ledelse og funksjonærer var hevet over bønder og arbeidsfolk. Arbeidere mislikte både kapitalistvennlige og målvennlige.*²²

¹⁸ Bourdieu: s. 142-143

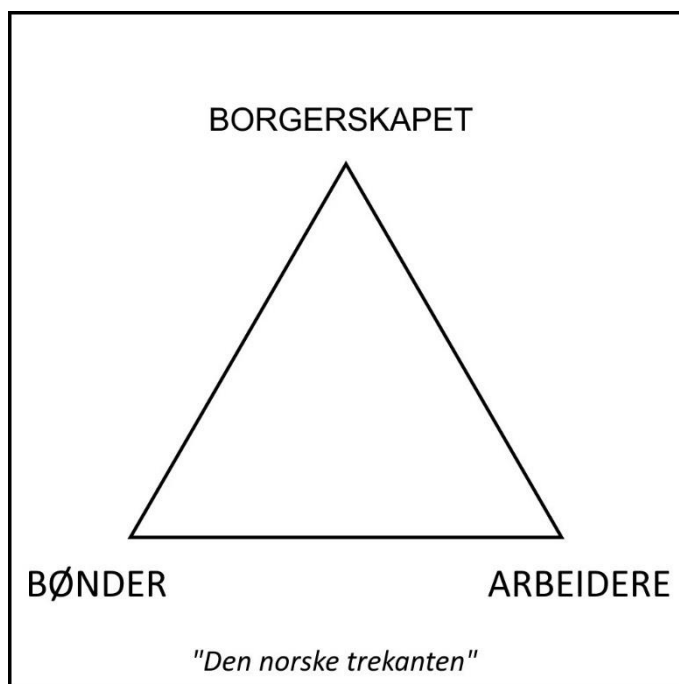
¹⁹ Kjeldstadli, Knut, *Aschehougs Norges Historie: Et splittet samfunn: 1905-1935*. Oslo: Aschehoug & co., 2005. s. 14

²⁰ Ibid: s. 14

²¹ Ibid: s. 53

²² Ibid: s. 53

Modellen var først og fremst brukt for Norge i perioden 1905 til 1935, men på enkelte industristeder så varte konflikten mellom arbeiderne, funksjonærene, og ledelsen lenge etter andre verdenskrig. Et eksempel på dette er Sauda.²³ På bakgrunn av dette så mener jeg derfor at modellen fremdeles er anvendelig i tidsrammen som oppgaven er satt i. Trekanten tar som sagt også for seg bøndene, som også var en viktig instans på Rausand, for eksempel i henhold til bedehuskulturen, men på grunn av oppgavens omfang så må dette sløyfes til fordel for forholdet mellom arbeiderne, funksjonærene, og ledelsen. Det er da med utgangspunkt i dette skillet at forholdet vil bli analysert.

Figur 1: Den norske trekanten. Basert på Kjeldstadlis skriftlige fremstillinger.²⁴

²³ Neteland, Randi, "Kaos eller system? Om forholdet mellom sosiale strukturer og individuelle språklige variasjonsmønstre i industristedet Sauda» *Maal og minne*, Vol 108, Nr. 2 (2016), 51-83

²⁴ Kjeldstadli: s. 14

Kapittel 3.0 Kildemateriell og metode

Av eksisterende kilder rundt *gruvesamfunnet Rausand* så har jeg vært utrolig heldig. Rausand har trass i sin størrelse et eget gruvemuseum som har bevart det meste av historiske kilder knyttet til bedriften Rødsand Gruber AS. Alt fra driftsprotokoller til møtelister, spørreundersøkelser, fotografier, og verktøy. Gjennom mitt bekjentskap med tidligere leder for gruvemuseet, Ove Medalen, så har jeg også fått tilgang til museets arkiv. Dessverre så er det lite relevant fra før andre verdenskrig som er bevart i forhold til årene etter, noe som har bidratt til å ha satt en hard ramme på oppgavens omfang. Det er også skrevet fagbøker om både bedriftens og bygdas historie som har basert seg på flere av museets primærkilder i tillegg til flere intervjuer.

3.1 Skriftlige kilder

Alle kildene har i utgangspunktet vært relevant for forskningen min, men da i varierende størrelse og grad. Litteraturen har også variert i henhold til hvor direkte den er tilknyttet problemstillingen. Enkelte kilder har tatt for seg Rødsand Grubers bedriftshistorie og historien om samfunnet rundt bygda Rausand. Andre kilder igjen har vært mer knyttet til det overordnede temaet, som sosiale forhold mellom arbeidere, og lignende historier fra andre gruverdrifter og gruvebygder. Utenfor disse to kategoriene så har jeg også benyttet litteratur om bearbeidelse og kritikk av muntlige kilder, ulike metodiske tilnærminger til stoffet, sosiologiske teorier knyttet opp mot makt og relasjoner, samt generelle bøker om utforming og skriving av forskningsartikler. Nedenfor vil jeg ta for meg de ulike skriftlige kildene jeg har benyttet.

En av de verkene som preget forskningen min i sine tidligste faser og som er direkte knyttet til Rødsand Gruber og Rausand er boken *Rødsand Gruber: Velstand fra dypet* av Petter Erik Innvik. Innvik har også skrevet bedriftshistorien til både Sunndal verk og Sunndal Sparebank tidligere. *Rødsand Gruber: Velstand fra dypet* tar for seg historien til Rødsand Gruber med fokuset rettet mot utviklingen av bedriften, både teknologisk og sosialt sett. Denne boken er hovedsakelige grunnlaget for kapittel 4.0 *Bakgrunn* i oppgaven, men også enkelte beretninger om for eksempel streik og Rausands ulike lag og foreninger som er viktig for kapittel fem og seks.

Jeg har også brukt Solveig Hindhammers *Historiebok om gruvebygda Raudsand* for å tilføye spesifikke datoer og anekdoter som er mer knyttet til det sosiale liv på bygda. Boken består for det meste av bilder og personlige historier, og er på grunnlag av dette ikke fullt så relevant på samme måte som Innviks verk. Men til tross for dette så har boken flere interessante fakta som til tider utfyller noe av det mer historisk tunge stoffet som *Rødsand Gruber: Velstand fra dypet* har.

Jeg har også fått tilgang til arkivene ved Rausand Gruvemuseum. Her har jeg funnet blant annet brev og skriv produsert i den aktuelle perioden, skrevet av Rausand Grubearbeiderforening. Jeg har også fått tilgang til dokumenter tilknyttet åpningen av Rausand Samfunnshus med bilder og avisartikler fra hendelsen. Vedlagt disse kildene lå også en tale skrevet av tidligere direktør Olav Øverlie.

Det eksisterte også flere driftsprotokoller og skriv knyttet til de økonomiske aspektene ved bedriften, men på grunn av tidsrammen og oppgavens omfang så ble disse kildene sløffet til fordel for de mer personlige og sosialhistoriske kildene.

Jeg har i tillegg brukt Ingjerd Kvalvaag Flætes og Bernt M. Tordhol *Rausand – Et forsøk på en begrenset sosial stedsanalyse med vurdering av mulige sosiale konsekvenser ved nedlegging av Rødsand Gruber A/S* som baserte seg på 69 spørreundersøkelser av ansatte ved Rødsand Gruber og deres ektefeller.²⁵ Undersøkelsen er hovedsakelig kvantitativ, men tar også for seg relevante momenter som naboskap, og familieliv. Analysen har dog bevisst sløffet å ta med temaer som sosial lagdeling, maktstrukturer, og sosial kontroll, da en spørreundersøkelse ikke er en tilstrekkelig måte å tilegne seg kunnskap om dette temaet på. Men det finnes fremdeles enkelte utsagn som er tatt med i analysen som henter til og kort nevner disse forholdene, så enkelte momenter fra analysen vil derfor være relevant for oppgaven her.²⁶ Spørreundersøkelsen er anonym og de innsamlede dataene har blitt behandlet konfidensielt, så det er derfor viktig at en er kritisk til flere av sitatene som er gjengitt i

²⁵ Flæte, Ingjerd Kvalvaag, Tordhol, Bernt M., «Rausand – Et forsøk på en begrenset sosial stedsanalyse med vurdering av mulige sosiale konsekvenser ved nedlegging av Rødsand Gruber A/S». Diplomoppgave, Oppland Distrikthøgskole, 1981, s. 10.

²⁶ Ibid: s. 66

analysen, da det ikke er presisert hvem som har sagt hva. Det vi vet er som sagt at utvalget for analysen var ansatte ved Rødsand Gruber og deres ektefeller, derfor vet vi at sitatene i det minste er tilknyttet bedriften.

Oppgaven er ikke en komparativ studie, men jeg har benyttet historiske fremstillinger av lignende industrisamfunn for å enklere forstå mønstre mellom arbeidere, funksjonærer, og ledelsen. Dette innebærer da å forstå graden av et potensielt skille og om faktorer som geografi spiller inn. Spesielt har jeg brukt industribyen Sauda som eksempel her, da Sauda i lang tid etter andre verdenskrig var preget av sosiale skiller. Harald Utters doktorgradsavhandling *Å leve med fabrikkens puls – En studie av hagebyen Åbøbyen i Sauda og industriarbeiderne som bodde der i perioden 1960 til 1980* har vært sentralt her. Jeg vil også nevne andre gruvesamfunn som for eksempel Folldal.

3.2 Muntlige kilder

Muntlige kilder blir som oftest forbundet med samtaler. Et tidsvitne forteller om sine erfaringer og minner knyttet til et spesifikt tema, som gjerne da blir tatt opp med en opptaker. Samtalen blir deretter transkribert både for å ivareta kilden og for å gjøre det enklere for forskeren å lete gjennom materialet. Muntlige fremstillinger av individers minner er en viktig kilde til liv og virke ikke bare for individet, men også for samfunnet rundt. Jeg har anskaffet meg flere intervjuer foretatt av Ove Medalen og Rausand Gruveklubb i løpet av perioden 2007 til 2010. Disse intervjuene handler i varierende grad om livet i og rundt Rødsand Gruber, inkludert samtaler om den lokale fagforeningen. Intervjuene er filmet og tatt opp med lyd, så det er mulig å observere kroppsspråk i tillegg til intonasjoner og ordlyd. Flere av intervjuene ble tatt opp i sammenheng med Innviks bok om Rødsand Gruber, men dog også for å ivareta Rausands historie.

Jeg har i tillegg til dette materiale også selv foretatt enkelte intervju for å mer direkte utfylle problemstillingens hovedtema. Disse intervjuene er ment for å innhente data og fakta fra personer som både stod på ut- og innsiden av bedriften. Ved å være i besittelse av materiale som har informasjon både fra inne- og utenforstående så danner jeg meg et større bilde av både bedriften og samfunnet rundt, med tanke på at disse personene kan ha en annen

oppfatning av relasjonene mellom gruvearbeiderne, funksjonærene, og ledelsen enn for eksempel de som har arbeidet ved gruen i flere tiår.

Et problem med kildemateriale er dog mangelen på informanter som har vært ansatt som funksjonærer hos Rødsand Gruber. Mye av grunnen til at det har vært et problem å anskaffe er rett og slett at det har vært vanskelig å få tak i selve informantene. Funksjonærer ansatt ved Rødsand Gruber var sjeldent ansatt over lengre perioder, og flyttet derfor også vekk fra området. Dette førte også til at flere av de tidligere ansatte hos Rødsand Gruber som fremdeles er bosatt på Rausand har mistet oversikten over hva funksjonærene het, samt at muligheten for å sette opp et intervju blir mer tungvint. Det finnes lister over ansatte ved Rødsand Gruber,²⁷ iallfall fra visse tidsrom, men disse har også i senere tid vist seg å være ufullstendige da ikke alle som har arbeidet ved gruen har blitt korrekt registrert.²⁸

Minner som kilde

Å kunne bruke minner som kilde er en viktig del ved å skrive historie, for minner er det som knytter nåtiden sammen med fortiden. Minner er svært individuelle opplevelser, hvor alt fra følelser, sanseintrykk, og meninger er med på å forme minnets identitet og karakter. Og hva som huskes er ikke kun avhengig av hvordan det ble opplevd, men også hva slags betydning det fikk senere.²⁹ Minner utvikler seg også gjerne sammen med individet, hvor nye perspektiver settes på fortidens reflekterte hendelser. Forståelsen av minnene blir derfor forandret. På grunn av dette så har det også kommet en sterk kritikk mot bruken av minner som historiske kilder, og ifølge forskning basert på persepsjonspsykologi, så filtreres enkelte minner fort ut, mens andre igjen forholder seg relativt klare lang tid etter at hendelsen inntraff.³⁰

Evnen til å sortere ut og sette minnene i sammenheng er det som gjør et individ til et individ, hvor hukommelsen setter preg på hva som betyr noe for individet, og i hva slags sammenheng det oppleves. Hvis en person husker absolutt alt, så vil ikke lenger minnene ha noen konkret betydning annet enn at de maler et bilde av tidligere hendelser. Isteden, når et individ husker

²⁷ Innvik: s. 242-245

²⁸ Intervju med Nils Allan Sivertsen

²⁹ Kaldal, Ingar, *Minner som prosesser*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2016, s. 60

³⁰ Ibid: s. 63

enkelte hendelser, men ikke alle, så kontekstualiseres minnet som en del av personens identitet.³¹ Det er derfor viktig å tenke på når en skal bruke minner som kilder at minnene som individet trekker frem er basert på den personens persepsjon av sin egen identitet. Alle de konkrete detaljene vil ikke kunne bevares med mindre de ble satt i sammenheng.

Minner er prosesser. De oppstår ikke plutselig, og blir ikke med det ferdigstilte. Som nevnt over, så utvikles minner og settes i sammenheng. Senere, så tolkes de både i konteksten av et individ, og en større kulturell kontekst. I disse kontekstene så kan et minne ha blitt fortalt flere ganger med samme kjerne, men det er måtene minnene blir fortalt på som gjør at det alltid vil være i konstant utvikling og aldri kunne bli et «komplett» minne. Dette er grunnen til at når en skal arbeide med minner i en historisk kontekst, slik som denne oppgaven, så vil det være gunstig å bevare individets perspektiv, samt å ikke betegne ens egne tolkninger som fasiten. Å bevare en persons egne tolkninger og sammenheng av et minne betyr at vi kan se på en situasjon, en hendelse fra fortiden, fra ulike sider. At vi også ikke tilegner en bestemt tolkning som den riktige legger også til grunne for senere tolkninger med nye perspektiver og sammenhenger.³²

Intervju

Når en skal samle inn minner og bruke det som en kilde, så skjer dette som oftest ved en dialog eller intervju. Og det er her at et minne som skal brukes som en kilde skapes. Som nevnt så vil en del av kildematerialet basere seg på allerede foretatte intervju, altså ferdig samlede og tolkede minner. En stor del av oppgaven vil også benytte intervju spesifikt foretatt med denne oppgaven som utgangspunkt. Derfor, når jeg skal samle inn disse *nye* minnene, så er det enkelte forholdsregler og metoder som jeg må ta høyde for. Informanten må kunne ønske å dele minnene sine, og som oftest så er det enklere for dem å gjøre det hvis temaet er noe som de selv mener det er verdt å bevare. Samtidig så er det viktig å få frem at det intervjuobjektet kan mene er for *vanlig* eller for *kjedelig* er nettopp det en er på jakt etter. Hverdagslivet.³³

³¹ Kaldal: s. 68-69

³² Ibid: s. 76-79

³³ Ibid: s. 147-150

Spørsmålene som stilles og væremåten til den som intervjuer har vært et mye diskutert tema. Bør den som intervjuer ha samme bakgrunn som intervjuobjektet for å kunne enklere forstå minnene? For å gjøre det enklere for intervjuobjektet å dele informasjon, ettersom den som spør spørsmålene er kjent med normer og koder som utenforstående ikke ville forstå? Eller er det mer fordelaktig at en utenfra spør og graver, siden den personen ikke har det samme *taburegisteret* som de på innsiden har? Vil en som ikke er fra samme miljø eller generasjon tørre å spør mer enn en som er det?³⁴ Det er lett å se fordeler med begge utgangspunktene, og det er derfor viktig å ta dette med seg når en intervjuer. I mitt tilfelle så vil det nok lene mer mot sistnevnte. Jeg er ikke fra samme bygd eller landsdel som intervjuobjektene, har ikke samme yrkesbakgrunn, og er fra en betydelig yngre generasjon. Det som riktignok er positivt med dette, er at intervjuobjektet vil i større grad kunne tenke seg å forklare mer rundt et tema til en som ikke er godt kjent med de ulike væremåtene eller taktene, enn til en på deres *nivå*. Videre, så ser jeg dette som en mulighet til å kunne utfylle de allerede foretatte intervjuene, som er utført av en person som er mer en *insider*. En kontrast til min *outsider* posisjon.³⁵

Det viktigste for en intervjuer, uavhengig om en er en *insider* eller en *outsider*, er hvorvidt en er til stede, stiller gode spørsmål, og har tilstrekkelig kunnskap om temaet. Og denne kunnskapen kan vær like tilstrekkelig for både en på innsiden og en fra utsiden. Ved å vise at en selv er interessert i temaet, så gjør det at den som intervjues også føler at temaet har en betydning. Intervjueren blir ikke bare en passiv stemme som stiller spørsmål på spørsmål på spørsmål, men er aktivt en som lytter og tar til seg de ulike aspektene ved samtalen.³⁶

Men hvordan bestemmer man seg for *hvem* en skal intervjuer? Skal intervjuobjektet være en representant for et større miljø eller gruppering? Skal personen være en som var fastboende, innflytter, eller utflytter? Hva slags perspektiver får man så ut av slike individ? Hvor mange skal en intervjuer for å kunne få et godt representert minne? Her vil jeg først og fremst intervjuer personer som ikke allerede har blitt det. Dette for å kunne tilføye et nytt perspektiv på minnene. Når det gjelder om informantene er representative eller ikke, så er oppgaven i stor grad lagt opp slik at det skal være synsvinkler både fra vanlige arbeidere og funksjonærer,

³⁴ Kaldal: s. 153-154

³⁵ Ibid: s. 154

³⁶ Ibid: s. 154-156

men på grunn av vanskeligheten av å få tak i funksjonærer, så må denne siden av representasjonen i stor grad være basert på synspunkt og vinklinger fra andre informanter. Det skal også skildres livet både på og utenfor arbeidsplassen, og her kan det da være fordelaktig å få vinklinger fra folk som var utenforstående, for eksempel butikkarbeidere og hjemmeværende. Til slutt, vedrørende om de som intervjues er fastboende, tilflyttere, eller fraflyttere, så vil det i hovedsak være fastboende som er å få tak i.

Intervjuene som jeg foretok var i stor grad mer samtaler med fokus på visse temaer enn det var utspøringer med rot i flere tydelige og presise spørsmål. Denne måten å tilegne seg informasjon kan sies å være tidkrevende da informanten kan bevege seg utenfor temaet ettersom rammene ikke var tydelig fastsatt. Dog det positive med et slik intervju, eller *samtale*, er at informantene kan fortelle i et tempo som de selv finner behagelig, i tillegg til at de kan føle seg mer verdsatt som en formidler av informasjon. Dette kan også føre til at informanten prater om visse temaer som er viktig for oppgaven som ellers ikke ville ha dukket opp hvis jeg hadde satt en fastere ramme. Det hendte at samtalen kunne spore av, men da klarte jeg å hente inn oppgavens tema igjen slik at hele resten av intervjuet ikke ble avsporet. Et slikt dybdeintervju er også gunstig med tanke på at det fokuserer mer på nyanser og opplevelser knyttet til informanten. Mye mer enn det kvantitative spørreundersøkelse gjør.³⁷

Begge intervjuene jeg foretok ble spilt inn hjemme hos informantene. Først og fremst på grunn av at dette ble det enkleste både for meg og informantene, da vi slapp å booke rom og forholde oss til en streng og fastsatt timeplan. En annen tanke som også er viet denne løsningen er at det i utgangspunktet kan være mer komfortabelt for informantene å bli intervjuet i en setting de er fortrolig og kjent med. Å sitte i sin egen sofa eller rundt sitt eget kjøkkenbord kan gjøre at de føler seg trygge på å dele informasjon i motsetning til å være i et fremmed avlukke. Dette kan også ha ført til at de føler at de har mer kontroll over intervjuet istedenfor at de føler seg utsatt eller sårbar hvis det hadde foregått andre steder.³⁸

Mitt utvalg av informanter kan dog sies å være relativt begrenset. Flere faktorer som at selve Rødsand Gruber A/S ble nedlagt i 1982, at flere av de tidligere ansatte har enten flyttet eller

³⁷ Tjora, Aksel, *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2018, s. 113-114

³⁸ Ibid: s. 121

gått bort, samt at ikke alle som jobbet i eller utenfor gruvene var villige til å stille opp til intervju bidro til dette. Dette kan være en konsekvens av at jeg ikke opprinnelig er fra bygda, samt at jeg kun kjenner til et fåtall av innbyggerne. Dette byr på en del problemer da jeg ikke får synspunkter og erfaringer som kunne ha vært viktige for oppgaven, og det er derfor da enda viktigere at de informantene jeg har kan bidra på flere områder.³⁹

Jeg tok en *strategisk utvelging*⁴⁰ av individer slik at jeg fikk mest mulig informasjon ut av informantene som samsvarte med oppgavens problemstilling. Ett av intervjuobjektene hadde blant annet både venner og bekjente som jobbet i gruvene, samt at informanten senere fikk seg jobb hos bedriften Rødsand Gruber. Da har vi blant annet to perspektiver på relasjonene mellom arbeiderne og funksjonærene både innen- og utenifra, samt at informanten opptrer med flere rollesett med relevans for problemstillingen. Den andre jeg intervjuet, Ove Medalen, var både tidligere leder for Rausand Gruvemuseum, samt at han var ansatt ved Rødsand Gruber i dens siste driftsår. Medalens interesse for temaet, samt at han selv har vært aktiv i å utføre intervjuer gjør at jeg får synsvinkler fra temaer som jeg ellers aldri ville ha fått.

De personen som jeg intervjuet var alle bekjente av meg, og det er derfor uhyre viktig å reflektere over hvordan dette kan ha påvirket måten informantene delte informasjonen på. Hva slags posisjon og relasjon forskeren representerer for intervjuobjektet kan ha stor påvirkning på kvaliteten av intervjuet.⁴¹ Blant annet så kan forventningene som informanten har til hva jeg, intervjueren, vil ha ut av samtalen farge det informanten forteller. At informanten visste hvem jeg var og hva mine interesser var kan lede personen mot enkelte temaer som de ellers kanskje ikke ville ha dradd frem, men som de forteller om siden de *tror* at jeg vil sette pris på dem.⁴² Ellers har både kjønn, alder, og forutinntatte stereotypier påvirkningskraft på relasjonen mellom intervjuer og intervjuobjekt, som igjen har betydning for hvordan informasjonen utveksles.⁴³ Spesielt alder var noe jeg selv merket, da informantene alle var betydelig eldre enn meg. Dette kan ha skapt avstand mellom meg og intervjuobjektene, spesielt med tanke på bruk av begreper og uttrykk som for meg virker som

³⁹ Tjora: s. 132-134

⁴⁰ Thagaard, Tove, *Systematikk og innlevelse – En innføring i kvalitative metoder*. Bergen: Fagbokforlaget, 2018, s. 54

⁴¹ Ibid: s. 104-105

⁴² Ibid: s. 108-109

⁴³ Tjora: s. 119

er fra en svunnen tid, i tillegg til at konteksten rundt tidsperioden problemstillingen tar for seg er mye nærmere dem enn meg.⁴⁴

I alle intervjuene så har det blitt benyttet lydopptak. Alle informantene har gitt samtykke både til at intervjuet tas opp og hvordan det oppbevares. Lydopptak er en enkel og pålitelig måte å bevare intervjuet på, da det tar vare på samtalens kontekst, gjør at intervjueren kan fokusere på samtalen fremfor å huske alt som blir sagt, og gjør det enklere å sitere direkte fra intervjuet.⁴⁵ I alle siteringer gjort fra intervju, så vil det være skrevet på bokmål. Dette både som en form for anonymisering av enkelte informanter, samt at det gjør oppgaven mer sammenhengende i henhold til språk.⁴⁶ Også intervjumaterialet som jeg har fått tilgang til fra Medalen har jeg fått muntlig samtykke til bruka av. Medalen har også selv her pratet med alle informantene for å forsikre seg *igjen* av at dette var greit.

⁴⁴ Thagaard: s. 104-107

⁴⁵ Tjora: s. 166

⁴⁶ Ibid: s. 173-175

Kapittel 4.0 Bakgrunn

4.1 De første årene: fra tømmerfrakting til A/S Rødsand Gruber (1840-1913)

I den lille bygda Rausand ble det i tiden mellom 1840- og 1850-tallet oppdaget jernmalm.

Gårdseieren Ola Hola (1801-1880) kjøpte opp flere skogteiger i områdene rundt omkring på Nordmøre og under felling og frakting av trærne skal enkelte trestammer ha dradd med seg både jord og krattskog langs fjellsiden. Hola oppdaget deretter en del rødbrun rust i en bekkedal etter tømmertransporten. Hola mistenkte at berget inneholdt jernmalm, og etter en runde sprengningsarbeid med påfølgende analyser i Trondheim, fikk han dette konstatert.⁴⁷

Den første kjente gruvedriften på Rausand tok til i 1877 under eierskap av Martin Petter Høyser Lied, og den første skipslasten med jernmalm ble tatt ut samme året. Året etter ble lasten videresendt til Philadelphia i USA etter at Lied hyret inn det da nybygde skipet «Hurra» fra Kristiansund. Men trass i salget over Atlanterhavet, så gikk gruvedriften dårlig, mye da på grunnlag av at jernmalmen fra Rausand inneholdt mye titanoksid som igjen gjorde at malmen var vanskeligere å smelte. Martin Lied døde i 1908, og med han stoppet også gruvedriften på Rausand.⁴⁸

Gruvedriften skulle dog starte på igjen da A/S Rødsand Gruber ble oppstartet. Firmaet ble stiftet vinteren 1910 etter at flere av Norges rikeste og enkelte industrimennesker konstituerte firmaet med en aksjekapital på kr. 130 000. Noe av det første på agendaen til den nyoppstartede bedriften var å anskaffe seg ny teknologi slik at driften kunne utvinne jernmalmen i større grad enn tidligere. Dieseldrevet kraftverk tilhørende merket Burmeister & Wain⁴⁹ var et sikkert tegn på at den lille bygda skulle industrialiseres, og de første lampene i seperasjonsverket ble tent like før jul i 1910. I 1911, altså det første fulle året bedriften var i sving, var det 31 personer som jobbet i firmaet. Dette tallet skulle ligge noenlunde stabilt årene fremover mens produksjonen økte raskt. Produksjonen går altså fremover, men

⁴⁷ Innvik: s. 15-16

⁴⁸ Ibid: s. 17-18

⁴⁹ Tidligere dansk skipsverft som ble grunnlagt i København i 1843 og som startet produksjon av dieselmotorer i 1908. Ble solgt til det tyske MAN-konsernet etter en økonomisk krise på 1970-tallet. ([https://snl.no/Burmeister %26 Wain](https://snl.no/Burmeister_%26_Wain)) 13.03.18

overstiger Ole Øverlie, som hadde røtter til gruvesamfunnet på Kongsberg, uttrykker skuffelse over kvaliteten på malmen og den antatte forekomsten.⁵⁰

4.2 Første verdenskrig og mellomkrigstiden: fra krise til nye eiere (1914-1939)

Av rapportene som eksisterer fra under første verdenskrig så ser en fort tegn på at produksjonen ikke var på sitt høyeste nivå, da driftsrapportene var både kortere og til tider ufullstendige. Stormaktene Storbritannia og Tyskland, som var de viktigste eksportlandene for driften, var i krig mot hverandre, samt at minelegging i Nordsjøen forsøkte å forhindre transport av varer til de ulike partene. Skipingen stanset rundt 1915, og førte til at blant annet arbeidere fra Aura kraftverket på Sunndalsøra så seg nødt til å søke jobb i gruvene på Rausand. I 1916 ble forholdsvis både arbeidsstaben og produksjonsmengden redusert, hvorav produksjonsmengden gikk ned mer enn halvparten (fra 8241 tonn til 3185 tonn). Pågående år var like dystre for bedriften.⁵¹ Spesielt ser vi hvordan året 1926 reflekterte den økonomiske krisen fra 1920, hvor både produksjonen og ansatte var på et særdeles lavt nivå. Bedriften ble drevet av 14 mann i en sju måneders periode, deretter så få som 5 mann i to måneder dette året.⁵²

1926 markerte også året da eksporten på slig⁵³ til England og Tyskland stoppet opp, og aksjonærene så seg leie av hele gruveprosjektet. Julen samme år ble tung for mange i bygda, da overstiger Øverlie så seg nødt til å si opp alle ansatte og stanse driften.⁵⁴ Deretter oppstod det strid om hvem som skulle ta over bedriften, da både norske Christiania Spigerverk⁵⁵ og amerikanske selskaper var interesserte. Striden endte med at amerikanerne trakk seg ut, og bedriften ble kjøpt opp av Gunnar Schjelderup og Wilhelm Jebsen fra Christiania Spigerverk og Norsk Blikvalseverk⁵⁶ respektivt. Overtagelsen trådte i kraft den 8. juli 1927, og allerede året etter var det bygget vannkraftverk i den lille bygda.⁵⁷

⁵⁰ Innvik: s. 23-28

⁵¹ Ibid: s. 28-29

⁵² Ibid: s. 31

⁵³ Pulverisert jernmalm (<https://www.naob.no/ordbok/slig>) 23.08.18

⁵⁴ Innvik: s. 34

⁵⁵ Norsk bedrift startet i Nydalen i 1853 som skulle bli et betydelig jern- og stålverk fra slutten av 1920-årene (https://snl.no/Christiania_Spigerverk) 23.08.18

⁵⁶ Bergensk datterselskap av Christiania Spigerverk (<http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1425087>) 23.08.18

⁵⁷ Innvik: s. 37-39

Produksjonen økte i løpet av 1930-årene, og Rausand klarte seg til og med bra etter den økonomiske krisen i 1929, noe som også ble reflektert i navnet de som ikke arbeidet i bedriften ga graven: *gullgruva*.⁵⁸ Denne veksten fortsatte også mot slutten av tiåret, da opprustningen ellers i Europa krevde en hyppigere produksjon av jern, stål, og andre diverse metaller.⁵⁹ De gode økonomiske tidene på Rausand resulterte også i at Rødsand Gruber var nødt til å utbygge virksomheten, og bedriften kjøpte opp flere eiendommer. Det ble blant annet satt opp direktørbolig på den nylig oppkjøpte Rausandgarden i 1938, og plassen fikk tilnavnet *borgen* av innbyggerne.⁶⁰

Et av de viktigste tilskuddene til bygda i perioden var byggingen av eget ungdomshus i 1937. Dette ble bygd på initiativ fra det lokale ungdomslaget, og satte raskt sitt preg på bygda som et av de viktigste møtelokalene for bygdas kulturelle liv. Fest, forestillinger, basarer, og juletrefester var alle faste innslag i det nye bygget.⁶¹ Rausand Arbeideridrettslag ble likedan opprettet i 1938, med stort fokus på skihopp i Bersåsbakken om vinteren, og fotball om sommeren.⁶²

Av foreninger direkte knyttet til bedriften, så finner vi Rausand Grubearbeiderforening, stiftet 17. november 1927. En del av Norsk Arbeidsmandsforbund, Rausand Grubearbeiderforening var en fagforening som i samtiden fikk krass reaksjon fra direktør Johan Normann. Han skal visstnok ha slått stokken sin så hardt i rekkverket under en samtale med arbeiderne at flisene skal ha føket veggimellom. Det skal også ha vært indre strid i fagforeningen, hvor det var fremmet mistillitsforslag mot styrelederen da han ble mistenkt for å ha tatt imot ekstra *sligpenger* av direktøren. Av saker som engasjerte Rausand Grubearbeiderforening står blant annet tariff- og lønnsavtaler sterkt, samtidig som de engasjerte seg i lokale saker. Fagforeningen ble i 1929 en del av Molde og omegn faglige samorganisasjon.⁶³

⁵⁸ Innvik: s. 46

⁵⁹ Ibid: s. 50

⁶⁰ Ibid: s. 53-55

⁶¹ Ibid: s. 59

⁶² Ibid: s. 59-60

⁶³ Ibid: s. 60-62

4.3 Den andre verdenskrig: stille sabotasje (1940-1945)

Tyskland hadde aldri tropper stående på Rausand, men at andre verdenskrig hadde kommet til Norge, merket de. Christiania Spigerverk ble beordret av de tyske okkupantene å produsere 15 000 tonn rustningsstål i året, men bedriften gjorde mye i sin makt for å sabotere produksjonen. På slutten av krigen hadde Spigerverket kun levert ti tonn stål, langt unna det tyskerne krevde. Produksjonen sank også ved Rødsand Gruber og ble satt tilbake til nivået fra 1931.⁶⁴

Daværende direktør i Rødsand Gruber, Olav Øverlie, sønn av Ole Øverlie, bekreftet også at ikke bare bedriften selv, men også hele konsernet, la opp til at det skulle arbeides minst mulig. Som en slags stille sabotasje mot okkupantene. Produksjonsverktøy og maskineri stod lenge før det ble reparert, noe som her da ikke bare skyldes at det var vanskelig å få importert nye deler, men også fordi de ansatte gjorde mye mindre for jobben enn det de ville ha gjort under normale forhold.⁶⁵

Under krigen ble det også opprettet et forbud mot all møteaktivitet av tyskerne, som vil si at ungdomslag, idrettslag, og andre klubber ble stengt. Enkelte ungdommer tok seg likevel inn i det stengte samfunnshuset, trass i frykten for okkupantene.⁶⁶ Men selv om bygdøværingene var redde, så skal forholdet mellom dem og tyskerne ha vært «korrekt» som det heter. Flere av tyskerne som besøkte Rausand manglet i likhet med nordmennene også enkelte varer, da spesielt tobakk og sukker var vanlige å bytte med hverandre.⁶⁷

4.4 Etterkrigstiden: utskiftninger, samfunnsbygging og foreninger (1946-1953)

«Det ble moro å arbeide igjen» skal Olav Øverlie ha fortalt i et intervju om situasjonen etter andre verdenskrig. Et klart svar til den labre arbeidsinnsatsen som preget okkupasjonstiden. Om arbeidsmoralen hos Rødsand Gruber ble bedre etter krigen er imidlertid vanskelig å bekrefte, men driftsrapportene fra tiden nevner både dårlig oppmøte og produksjonstall.⁶⁸ Bedriften slet også med å få nok arbeidskraft, da det begynte å bli mer vanlig å kunne velge

⁶⁴ Innvik: s. 69-70

⁶⁵ Ibid: s. 70-72

⁶⁶ Ibid: s. 72-73

⁶⁷ Ibid: s. 73

⁶⁸ Ibid: s. 87

fritt hva slags virke man ville bedrive. Rødsand Gruber virket ikke som en attraktiv arbeidsplass for innbyggerne i bygda, og ledelsen bemerker seg at det både er mye utskiftninger hos funksjonærene og for få arbeidere.⁶⁹ Situasjonen bedret seg noen år etter, men blant annet i en rapport fra 1949 så nevnes det at selv om oppmøtet var bedre, så forårsaket slåtten at flere arbeidere både tok permisjon og sykemeldte seg. Et tydelig tegn på at jordbruket fremdeles stod sterkt.⁷⁰ Det var også store utskiftninger av ingeniører, noe som forklares med at Rødsand Gruber ofte ble brukt som et springbrett i ingeniøryrket.⁷¹

I 1946 ble det dannet et Produksjonsutvalg med representanter både fra «gutta på golvet» og fra funksjonærene og ledelsen. Her var det selvfølgelig også representanter fra Grubearbeiderforeningen, som krevde blant annet bedre arbeidsforhold og at det skulle bygges tørkerom og bad for arbeiderne. Pensjonsordninger for funksjonærene ble fastsatt i 1948, mens gruvearbeiderne måtte vente noen år til. 40 timers arbeidsuke for skiftarbeidere ble også innført i 1950 med matpauser i tillegg. De som arbeidet på dagtid var ikke fullt likestilt da disse arbeidet 48 timer. Selve skiftene på Rødsand Gruber var for det meste inndelt på to eller tre, avhengig av arbeidsoppgavene og produksjonen.⁷²

Når det gjaldt brakkelivet i bedriften, så illustrerer driftsrapporten fra 1951 ledelsens syn:

[...] Skal vi holde boligbyggingen på Rausand gående må vi ta inn folk fra andre kommuner og la de bo i barakka en tid først og siden få de til å bygge. Kjøring med bil og motorsykkel vil aldri bli noen ideell løsning.⁷³

Brakkeliv var ikke noe som ledelsen så på som optimalt, men det var nødvendig for å skaffe seg arbeidskraft. I 1951 var det 29 mann som oppholdt seg i brakka, med to kvinnelige kokker til å lage mat.⁷⁴ Brakkelivet fikk en offisiell slutt i bygda fra 1954, da de tidligere brakkeboerne hadde blitt enten pendlere eller fastboende.⁷⁵

⁶⁹ Innvik: s. 89

⁷⁰ Ibid: s. 90

⁷¹ Ibid: s. 108

⁷² Ibid: s. 104

⁷³ Ibid: s. 111

⁷⁴ Ibid: s. 111

⁷⁵ Ibid: s. 144

En annen måte å holde folk i bedriften på var å bygge flere boliger, noe Rødsand Gruber ga støtte til. Det ble mellom 1946 og 1954 bygd 30 boliger for de ansatte, samt to ingeniørboliger. Denne omfattende byggingen gjorde at innbyggertallet på Rausand fordoblet seg bare på litt over et tiår. Men vekst brakte også med seg et relativt tydeligere skille mellom de som bodde i brakkene og de som var fastboende, da fastboende hadde en sterkere tilknytning til bygda. Skillet ble også mer markant da ingeniørene og ledelsen hadde boliger i Rausandbukta, noe som ga opphav til bemerkningen «de i bukta» kontra resten av innbyggerne. Funksjonærene fikk også dobbelt så mye støtte til boligbygging enn det en vanlig arbeider fikk. Skillet kunne en også merke på arbeidsplassen, hvor de to gruppene spiste mat hver for seg, samt at funksjonærene fikk en julebonus, såkalt *malmøre*, som arbeiderne ikke fikk nytt av.⁷⁶ Rødsand Gruber var dog velvillig til å bidra til sosiale arenaer, da bedriften drev utlån av bøker, solgte elektriske artikler og bensin til en rimelig penge,⁷⁷ samt at de bidro til bygging av ny skole som stod ferdig i 1956.⁷⁸

Av kulturelle tiltak så ser en blant annet viktigheten av Rausand Idrettslag, tidligere Rausand Arbeideridrettslag, ettersom både skihopp og fotball var en stor del av samfunnet. Laget har blitt karakterisert som det som tok over funksjonene til ungdomslaget. Forsamlingshus var det også, hvor det blant annet ble vist film på søndager. Filmavisen og sportsnyhetene var også populære attraksjoner. Skytterlag og misjonslag var heller ikke fremmed, og i 1950 ble det også stiftet et blandakor. Dette blandakoret skulle etter hvert ut på 1960-tallet bli et rent damekor, da mye skiftarbeid satte en stopper for det meste av oppmøte fra det mannlige kjønn.⁷⁹

4.5 Fremgang og optimisme (1954-1972)

I 1954 tar Christiania Spigerverk over for hele Rødsand Gruber etter et oppkjøp av alle aksjene. Produksjonen skulle doubles. Investeringer i blant annet nye kaier, nytt maskineri, og heis utgjorde en stor del for de ansattes produktivitet. Å gå fra 58 702 tonn jernslig i 1954 til 105 030 tonn jernslig i 1962 var et tydelig tegn på at dette hjalp. Optimisme spredde seg i bygden og områdene rundt, og håpet om arbeid i gruvene tiltrakk seg stadig flere. I perioden

⁷⁶ Innvik: s. 116-119

⁷⁷ Ibid: s. 120-121

⁷⁸ Angvik, Magne, *Neset kommune gjennom 150 år 1837-1987*. Tingvoll: Bettens Trykkeri A/S, 1987: s. 116-117

⁷⁹ Innvik: s. 121-126

var det ansatt omtrent 15 funksjonærer og 150 arbeidere, og det er også nevnt av det var rundt 70 som pendlet til og fra graven.⁸⁰ Bedriften gikk fra omtrent 120 ansatte i 1954 til 169 i 1960.⁸¹ Christiania Spigerverk sendte også visse signaler at Rødsand Gruber var muligens den viktigste bedriften de hadde, da flere av firmaets dyktigste fagfolk ble ansatt der. Nytt og avansert utstyr og stor satsing fra eierne vitnet om at et symbiotisk forhold var nødvendig for Rødsand Gruber.⁸²

Direktør Olav Øverlie ble i 1963 flyttet til Oslo for å sitte nærmere styret i Christiania Spigerverk, og direktørjobben ved Rødsand Gruber blir overtatt av Ånen B. Bøe. Men herfra ble det flere utskiftninger av direktører på relativt kort tid, da Bøe ga seg i 1966, mens Kjell Lindin som overtok etter han gikk av i 1968. Torstein Blokkum tok deretter over i 1969. Til tross for utskiftningene så hadde fremdeles Øverlie en sentral posisjon, og var en innflytelsesrik skikkelse for de ansatte i Rødsand Gruber.⁸³

En viktig utvikling for bedriften fra midten av 1960-tallet var det nye fokuset på asfalt- og oljegruslegging i området. Rødsand Gruber ble her en stor arbeidstaker for Statens Vegvesen og i perioder var til og med produksjonen av sand og pukk større enn slig. Olav Øverlie bemerker at de var nødt til å selge seg billig til Vegvesenet, men at dette skulle være en god avtale på sikt. Dette fokuset på asfalt og oljegrus skulle også vare flere år, og utpå 1970-tallet ble også Rødsand Gruber gitt oppdraget i å legge asfalt på flyplassene ved Årø, Molde, og Hovden.⁸⁴

Veksten til side så var fremdeles Rødsand Gruber en farlig arbeidsplass, spesielt arbeidet under jorden. I driftsrapporten fra 1968 leser vi blant annet

I 1968 var man heldigvis forskånet for arbeidsskader av mer alvorlig art. Selv om skadefrekvensen er noe redusert, ligger den på et alt for høyt nivå. Det satses derfor fortsatt

⁸⁰ Innvik: s. 129-137

⁸¹ Ibid: s. 141

⁸² Ibid: s. 141-142

⁸³ Ibid: s. 145-146

⁸⁴ Ibid: s. 147-148

*på forebyggende virksomhet i verne sektoren med informasjon, møte og befaringer på arbeidsplassen.*⁸⁵

Skadestatistikken for hele 1960-tallet var relativt høy, og det inntraff også enkelte dødsulykker. I perioden 1953 til 1972 så var det hele seks personer som omkom i Rødsand Gruber, og ser en denne statistikken i kontekst med Sunndal Verk i nabokommunen, som på denne tiden hadde over 1000 ansatte, så er andelen skadde og omkommende i Rødsand Gruber betydelig høyere. Et vitne om at jobb i gruen var farlig arbeid. Samtidig så viser driftsrapporten fra samme året at Rødsand Gruber også tok vare på sine ansatte, hvor bedriften betalte et to ukers opphold i Spania for to arbeidere som hadde blitt skadet under arbeid i gruen.⁸⁶

Rødsand Gruber hadde også egen bedriftssykekaske som varte helt frem til driften ble innstilt, og det ble flere ganger reist spørsmål om behovet av denne da det eksisterte offentlige ordninger som utfylte samme rolle. Konklusjonen var at ordningen var såpass god at det aldri ble nødvendig å knytte seg på det offentlige. Kapitalen som ble til overs etter at bedriften ble lagt ned gikk til lokalsamfunnet.⁸⁷ Støtten som bedriften hadde gitt til boligbygging på Rausand opphørte i 1967, og fra en driftsrapport fra allerede i 1964 leser vi at «Man ser at boligbyggingen ikke gir noen netto tilvekst i ansatte bosatt på Rausand»⁸⁸. Ordningen som hadde bidratt til at omtrent 50 hus hadde blitt bygde ble med det da over.

Christiania Spigerverk, som nå hadde tatt over Rødsand Gruber, arbeidet også i 1968 for å slå sammen virksomheten sin med Elektrokemisk. Året før så hadde de to bedriftene delvis samme eier, og Nils Astrup var styreformann i begge to. Det skulle ta noen år, men i 1972 så ble Elkem-Spigerverket en virkelighet. Datidens største industriselskap i Norge. Utviklingen var dog ikke noen overraskelse da begge bedriftene hadde et tett samarbeid siden 1920-tallet. Og tanken bak hele fusjonen sies å være på grunn av større satsing på det internasjonale markedet, samt økt vekst innad i selskapet. Dette resulterte i en større usikkerhet blant Spigerverkets ansatte, mens Elkem fikk sine egne folk i topplederstillinger. Grunnen til dette er at Spigerverket tradisjonelt var rettet mot det skandinaviske markedet, mens Elkem satset

⁸⁵ Innvik: s. 166

⁸⁶ Ibid: s. 166

⁸⁷ Ibid: s. 176

⁸⁸ Ibid: s. 177

mer på eksport utover disse landene. Rødsand Gruber så på fusjonen som et naturlig steg, og fremtiden så lys ut, trass i et par dårlige år i 1971 og 1972.⁸⁹

Midt under fusjonering så sluttet imidlertid Olav Øverlie i selskapet, noe han begrunner med at han så at Rødsand Gruber var nødt til å bytte om produksjonen sin fra jernslig til vanadium, men at styret ikke ville høre på ham. Grunnlaget for dette utsagnet var at Øverlie skal ha innsett at jernmalm kom til å synke kraftig i verdi i henhold til markedets utvikling, noe som igjen kom til å bety slutten for bedriften. Styret skal ha vært negative til omleggingen og de store utgiftene dette medførte på Rausand, og gang på gang skal Øverlie ha fått «nei» fra styret. Stillingen som Øverlie var planlagt å innta etter fusjonen, leder for gruvedivisjonen, gikk så til Elkems Fredrik Qvale.⁹⁰

4.6 Elkem-Spigerverket og Rødsand Gruber: Nedleggelse (1973-1982)

Fusjonen mellom Christiania Spigerverk og Elkem ble aldri sett på som noe særlig negativt i Rausand. Bygda hadde jo vært vitne til mang en nye eiere og selskapsbytter gjennom årene, og så å si hver gang så hadde denne endring ført til en positiv utvikling. Skepsisen lå dog hos den nå avgåtte Øverlie og hans sønn Ola Øverlie. Sistnevnte skal i samtiden ha uttalt at problemene lå i Rødsand Grubers høye kostnader i å få opp jernmalm fra enda større dyp, mens land som Australia, Brasil, og Taiwan kunne ta ut jernmalmen fra dagbrudd. Å trekke lenger ned i dypet betydde større kostander. For å gjøre vondt verre så var også jerninnholdet i utvinningen på Rausand så lav som 25%, mens den i de foregående landene var på rundt 70%. Olav Øverlie nevner også at han var svært skeptisk til Elkems bedriftsfilosofi, hvor han fryktet at de ville bruke kapital på alle andre områder enn på gruvedriften, noe som igjen direkte påvirker Rødsand Gruber.⁹¹

Elkem selv skal ha strebet etter å følge den amerikanske ledermodellen, hvor et sterkt lederskap skulle stå i sentrum av bedriften. Den administrerende direktøren Karl Lorck var fremtidsoptimist, og så en god tid i møte. Det var dog enkelte utfordringer han ikke hadde forutsett, og det var det større fokuset på miljøvern. Men «problemene» stoppet ikke med

⁸⁹ Innvik: s. 179-180

⁹⁰ Ibid: s. 180-182

⁹¹ Ibid: s. 187

miljøet. Det indre miljøet, arbeidsmiljøet, ble også belyst som et økende problem. Arbeidsforhold, da med blikket rettet mot helseskadelige faktorer som støy, støv og farlige arbeidsoppgaver, ble en viktig del av arbeidernes kamp, og i 1976 vedtok Stortinget en ny Arbeidsmiljølov. Det ble nå satt større krav til arbeidsgiveren enn tidligere.⁹²

I 1973 var situasjonen uvisst for Rødsand Gruber, og verksdirektør Sverre Krogstad skal ha uttalt til Romsdal Folkeblad at trass i tøffe økonomiske tider, så var de fremdeles optimistiske. Bedriften hadde på denne tiden åpnet en forlengelse av gruvegangen fra -150 meter til -580 meter for å enklere få tak i jernmalm. Problemer oppstod dog da trass i at malmen var mye renere og inneholdt mindre gråberg, så var nettopp gråberg en vesentlig stor del av inntektskilden til Rødsand Gruber. Gråberg ble brukt til oljegrus og asfalt og stod for omtrent 45% av inntektene til bedriften. Når det da er en lavere andel av jernmalmen som inneholder gråberg, så stiller det også driften i et vanskelig regnestykke.⁹³

I årene fremover var Rødsand Grubers fremtid svært usikker, med et veiskille som i stor grad var opp til konsernet: utvidelse eller nedleggelse. Dette spørsmålet kom også frem midt under Rødsand Grubers 100 årsdag, i 1977. Og jamfør norsk lovgivning så går gruvedriften til staten etter 100 år. Elkem-Spigerverket var derfor i store forhandlinger med industridepartementet. Skulle Elkem-Spigerverket leie videre så forlangte de at staten var nødt til å bidra med midler, da eneste vei fremover da innebar utvidelse. Denne utvidelsen var for konsernet alene et økonomisk tap, noe som forklarer hvorfor de så til staten for mulige midler. Etter mye press fra lokalsamfunnet og områdene rundt Rødsand Gruber, så fikk Elkem konsesjon for fortsatt drift i 50 nye år. De ble også lovet at staten skulle bidra til utvidelsen. Dette snudde imidlertid da det ikke ble funnet mer malm under prøveboringer samme året, og staten ville ikke dekke flere utgifter knyttet til Rødsand Gruber.⁹⁴

De videre økonomiske tapene for bedriften var heller ikke noen god indikasjon, hvor de i 1977 fikk et underskudd på rundt fem millioner.⁹⁵ Året etter regnet de med å tape det

⁹² Innvik: s. 187-189

⁹³ Ibid: s. 194

⁹⁴ Ibid: s. 211-212

⁹⁵ Ibid: s. 212

dobbelte. Styret bestemte i 1979, etter mye økonomisk nedgang, at Rødsand Gruber skulle legges ned.⁹⁶ «Dødsdommen et faktum» skriver avisa Driva om hendelsen.⁹⁷ I 1982 ble driften avviklet.

4.7 Arven etter Rødsand Gruber (1983-)

Etter at Rødsand Gruber ble nedlagt stod det igjen et område godt egnet for bruk innen industri. Kaianlegg, kontorer, og sanitærfasiliteter stod palt. Aluscan, et selskap som fokuserte på foredling av avfall fra aluminiumsindustrien, fant seg til rette i den nedlagte bedriftens lokaler i 1989. I 1998 ble et moderselskap, Aluminium Recycling Norway (ARN) etablert. ARN-selskapet ble dog erklært konkurs i 2002-2003 etter flere miljømessige utfordringer og økonomiske konjunkturer. Og med det så avsluttes kapitlet om bedriftshistorien til Rødsand Gruber. En trist note å slutte eventyret på, da det gikk tapt utallige arbeidsplasser både etter nedleggelsen av Rødsand Gruber og ARN. Historien til bedriftene preger fremdeles den lille bygda, og Rausand ser tilbake med stolthet.⁹⁸

⁹⁶ Innvik: s. 190-192

⁹⁷ Ibid: s. 221

⁹⁸ Ibid: s. 231-236

Kapittel 5.0 På arbeidsplassen

Arbeidsplassen vil i all hovedsak være stedet hvor forholdet mellom de ansatte er mest synlig. Det er her gruppene arbeider, funksjonær, og direktør interagerer med hverandre både direkte og indirekte. Samt er det ikke like enkelt å «velge bort» hvem en vil ha kontakt med i motsetning ved for eksempel sosiale sammenkomster på kulturelle arenaer utenfor bedriften.

5.1 Respekt

Respekt: ensidig eller gjensidig?

Ordet respekt, eller *ærbødighet*⁹⁹ spiller en viktig rolle i relasjoner mellom mennesker.

Sosiologen Richard Sennett skriver at «respekt» kan oppnås gjennom selvutvikling av egenskaper og ferdigheter, gjennom å ikke være en byrde for samfunnet, og å gi av seg selv til andre.¹⁰⁰ Sennett trekker også inn relevante begreper som *status* og *prestisje*, hvor han forklarer at *status* er hvor man står i et sosialt hierarki, mens *prestisje* er følelsen en kan få som et resultat av statusen.¹⁰¹ Men disse to har et mer komplisert forhold enn som så, for selv om en har høy status så trenger en ikke ha høy prestisje. Et eksempel på dette ville vært hvis en direktør, som har høy status, for eksempel blir tatt for korrupsjon. Han beholder statusen, men mister sin prestisje. I dette delkapittelet så skal vi undersøke nærmere forholdet mellom funksjonærene, arbeiderne, og direktøren med rot i disse begrepene.

«Stor respekt for direktøren» konstaterer Informant 1 etter å ha tenkt litt.¹⁰² På spørsmål om hvordan forholdet var mellom de ansatte i gruvene på 1950- og 1960-tallet, så var dette noe av det han husket best. Han var selv ikke ansatt i gruva i disse årene, men hørte masse fra de som jobbet der. Han nevner også at det var respekt for funksjonærene, men at det var helst direktøren som det ble sett opp på. Selvfølgelig, det oppstod enkelte hendelser som førte til misnøye blant arbeiderne, blant annet knyttet til lønn, men Informant 1 sier at han aldri har hørt om at det var noe nevneverdig hat mellom gruppene.¹⁰³ Informant 1 startet ved Rødsand Gruber på 1970-tallet, så det er vanskelig å konstatere om dette var noe som var realiteten på arbeidsplassen i tiden før, men han har hele sitt liv bodd på Rausand, så de observasjonene

⁹⁹ Persvold, Anja Zawadzka. «Respekt», I *Store Norske Leksikon*, sist endret 29.01.2019, <https://snl.no/respekt>

¹⁰⁰ Sennett, Richard. *Respect. The Formation of Character in a World of Inequality*. England: Penguin Books, 2003, s. 63-64

¹⁰¹ Ibid: s. 53-54

¹⁰² Intervju med Informant 1

¹⁰³ Ibid

han har gjort seg før han startet i gruva er nok i tillegg også basert på samtaler med de andre i bygda.

Ove Medalen, som var tidligere leder i Rausand Gruvemuseum og tidligere ansatt som gruvearbeider i Rødsand Gruber fra 1978 fram til dens nedleggelse, nevner at Rausand på 1950- og 1960-tallet særlig var preget av respekt for øvrigheten. Her trekker han blant annet inn Rødsand Grubers direktør som et eksempel:

Jeg har hørt mange historier at når folk gikk over «haugen», som vi sier, og direktøren kom, kunne det nok rett vær det at en gikk ned i grøften.¹⁰⁴

Medalen prater her om et geografisk område som folk i bygda ferdet, og hvis direktøren kom kjørende, så flyttet folk seg ned i grøften som et tegn på respekt. Men Medalen presiserer også videre at dette ikke nødvendigvis var noe som var knyttet til at bygda var preget av et sterkt klasseskille. Respekt var mer koblet til folkeskikk. Her trekker han blant annet frem at det likedan ble vist respekt for de eldre som for direktører, politi, og doktorer.¹⁰⁵

Tidligere direktør Olav Øverlie har fått mye av æren for det gode samarbeidet og fremgangen i bedriften, og høstet tilsynelatende mye respekt fra de ansatte og de i bygda. «Vi hadde så masse respekt for Øverlie»¹⁰⁶ sier tidligere gruvearbeider Einar Bersås om Olav. Bersås arbeidet ved Rødsand Gruber fra 1955 og frem til dens nedleggelse i 1982, og har på denne tiden også opplevd Øverlie som direktør. Denne respekten som han nevner er tilsynelatende ikke nødvendigvis basert på direktørens tittel, men hans bidrag både til bygda og samarbeidet med gruvearbeiderforeningen. Blant annet var det under Øverlie at avtalen om at Rødsand Gruber skulle bistå med lån og støtte til bygging av boliger på Rausand ble undertegnet. Og Øverlie var også visstnok opptatt av at foreningslivet i bygda var oppegående, samt at han viste genuin bekymring for bygda da han innså de økonomiske vanskene bedriften kom til å møte utpå 1970- og 1980-tallet.¹⁰⁷ Et godt eksempel på det Sennett mener er oppskriften på hvordan en høster respekt.

¹⁰⁴ Intervju med Ove Medalen

¹⁰⁵ Ibid

¹⁰⁶ Intervju med Einar Bersås og Esther Fredheim

¹⁰⁷ Hindhammer: s. 79-80

Jan Maridal, som ble ansatt på slutten av 1950-tallet, nevner også at titler aldri var noe som arbeiderne så på som viktig. Det viktigste for dem var at de fikk lønn og ble betalt det de skulle.¹⁰⁸ Her kan vi da ane en eventuell oppfatning av om status og titler er løsrevet respekt. For ut i fra de andre informantene virker det til at de fleste arbeiderne respekterte direktøren basert på andre egenskaper enn hans tittel. Medalen selv mener at mye av grunnen til at Rødsand Gruber bidro såpass mye til samfunnsbyggingen på Rausand var på grunn av holdningen til direktør Øverlie.¹⁰⁹ På spørsmål om hva slags holdninger han sikter til, svarer Medalen:

Dette er holdninger om at riktignok så driver vi et sted og konsekvensen av driften vår er at vi utnytter stedet. I positiv forstand. Og Rausand er jo kraftig preget av gruvedrift. [...] Det var nok den holdningen vi bruker stedet og vi vil være med å utvikle det. [...] Også hadde Øverlie såpass mye pondus at han da fikk gjennomslag, og det satt jo folk over han i Chistiania Spigerverk, og han fikk jo dem med seg. Ikke bare til tiltak å produsere mer, men også til bygging av sosial aktivitet: hus og vannforsyning og litt forskjellig.¹¹⁰

De sosiale tiltakene som Medalen her da nevner er godt dokumenterte og har blitt redegjort for både i bakgrunns-kapitlet, samt at vi skal komme tilbake til blant annet samfunnshuset og tilrettelagt transport for arbeiderne senere i oppgaven.

Men det er også historier som illustrer en annen side av forholdet arbeiderne hadde til direktøren. John Hindhammer og Nils Lange, begge ansatt hos vegvesenet, forteller om et oppdrag de ble leid inn i av Rødsand Gruber til å gjøre. Dette var på 1960-tallet. Det var en jobb som skulles gjøres på et sted som ble kalt for Stjernøya i Finnmark. Direktør Olav Øverlie hadde gitt beskjed til de to karene at det fantes egne nye brakker med 1- og 2-mannsrom, med både varmt og kaldt vann. Men da de to arbeiderne kom frem så viste det seg at det ikke eksisterte noe 1- og 2 mannsrom eller innlagt vann. Det eneste som stod på arbeidsplassen var en liten hjulbrakke som allerede var bebodd. Hindhammer og Lange måtte derfor sove under åpen himmel, og fikk kun ly etter at de selv satt opp et provisorisk tak etter å ha fått noen lemmer av en forbipasserende fiskebåt. I tillegg var den eneste måten å vaske seg på å benytte den iskalde elva som lå ved.¹¹¹

¹⁰⁸ Innvik: s. 169

¹⁰⁹ Intervju med Ove Medalen

¹¹⁰ Ibid

¹¹¹ Rausand Gruvemuseum, «A/S Rødsand Gruber 1910-1982: Namneliste, bilde og gode historier», 2015, s. 35

Det var ikke før 14 dager senere at direktør Øverlie dukket opp, og da skal Hindhammer ha sagt til Lange at han skulle «ta han eit vers!»¹¹². Lange mente at han ikke burde gjøre dette, men Hindhammer marsjerte bort til direktøren og forklarte hvordan kontrakten ikke var verdt noe da synet som møtte dem var noe helt annet enn det direktøren hadde lovet dem. Øverlie skal så ha sagt, etter kommentarene fra Hindhammer, at «Dette er sørgelige greier!»¹¹³. Ifølge Hindhammer så ordnet ting seg etter hvert da Øverlie kom mer på banen.¹¹⁴

Dette er et eksempel på hvordan direktøren kan ha sett ut til å ikke ha forstått alvoret av en situasjon, i alle fall ut ifra den holdningen han utstrålte i historien. Direktøren virket riktignok overrasket selv over forholdene, skal vi tro historien, og avstanden mellom Rausand og Finnmark gjør det vanskelig å ha komplett kontroll over arbeidsforholdene på Stjernøya. Det står ingenting i historien om det tidligere har vært slike brakker som Øverlie påstod at det var der, så det er vanskelig å bedømme om det hele var en misforståelse. Måten direktøren oppførte seg på virket dog særdeles respektløst mot arbeiderne, da deres tid, egenskaper, og yrke ikke ble verdsatt nok til at direktøren følte det nødvendig å sjekke forholdene før de ble hyret. Men selv om hele situasjonen virket respektløst av direktøren, så er det vanskelig å skille mellom om dette er på grunnlag av klasse eller yrkestilhørighet, eller om det er snakk om en holdning som ikke har noe rot i slike aspekter. En slik enkelthendelse er kanskje vanskelig å direkte knytte opp til et så stort konsept som forhold mellom arbeiderne, funksjonærene, og ledelsen, men samtidig kan det illustrere hvordan direktøren så på arbeiderne eller hvordan disse arbeiderne så på direktøren.

Susan T. Fiske, professor i psykologi, med flere, skriver med utgangspunkt i Joe C. Magee og Pamela K. Smith's tekst *The Social Distance Theory of Power* hvordan status og makt skaper distanse mellom mennesker. Hun siterer også en undersøkelse hvor det ble gjort funn som tyder på at personer med høy status, med påfølgende sosial prestisje, utstråler mer kompetanse enn andre, men også mindre «medmenneskelighet» eller «varme».¹¹⁵ Hvis vi relaterer dette til holdningene både direktørene og funksjonærene viste, så kan vi se hvordan væremåten til en

¹¹² Rausand Gruvemuseum, «A/S Rødsand Gruber 1910-1982: Namneliste, bilde og gode historier: 35

¹¹³ Ibid: 35

¹¹⁴ Ibid: 35

¹¹⁵ Fiske, Susan T., Dupree, Cydney H., Nicolas, Gandalf, Swencionis, Jillian K., "Status, power, and intergroup relations: the personal is the societal", I *Current Opinion on Psychology*, Volume 11 Oktober (2016), s. 44-48. doi: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.012>

viss grad bærer preg av deres status. Det er her da snakk om underliggende fordommer som er en del av det å tilhøre en sosial rang, uavhengig av om individene selv aktivt opprettholder dem. Vi kan derfor argumentere for at en del av disse holdningene er knyttet til det å tilhøre en rang av mer sosial prestisje som en faktor i oppførselen hans.

Ordet respekt nevnes også av Melvin Steinsvoll, tidligere distriktssekretær i LO fra 1976 til 2006, når han snakker om samspillet mellom fagforeningen og ledelsen hos Rødsand Gruber:

Det var ikke gagn i å prøve å ta innersvingen på arbeidsgiveren og prøve å fare med løgn og tull! Det gikk kanskje en gang det, men så var det slutt! Derfor var det viktig å være redelig og å etterstrebe respekt!¹¹⁶

Ifølge han var dette mye av grunnen til at arbeiderne og ledelsen hadde tillit til hverandre. De prøvde ikke å lure den andre parten. De viste respekt. Selvfølgelig, det er også forskjell på hva slags omgivelser denne respekten vises i. Respekten som vises over et forhandlingsbord er nok annerledes i forhold til respekt som vises rundt om i gangene på arbeidsplassen. Men hvis vi hører på det som Steinsvoll sier så var det i det minste en form for profesjonell respekt mellom partene i omgivelser som hadde sterkt behov for det. Denne respekten er også noe som Steinsvoll nevner når han prater om konflikter knyttet til fagforeningen, som vi også kommer tilbake til senere i oppgaven. Steinsvoll selv var aldri ansatt hos Rødsand Gruber, men var ved flere anledninger leid inn til diverse småjobber gjennom et annet firma.¹¹⁷ Sammen med det faktum at Steinsvoll var aktiv i fagforeningen gjør da at hans vitneverdi er troverdig nok til at disse utsagnene er relevante for drøftingen.

Steinsvoll er også klar i sin tale når han nevner direktør Olav Øverlie.

Han var ikke den mest moderne lederen, men det var autoritet når du traff han. Men han var av kjøtt og blod han også.¹¹⁸

Hva informantene mente med at Øverlie ikke var den mest moderne lederen går han ikke inn på, men Steinsvoll er tydelig når han påpeker at direktøren ikke var noen slags supermann. Han var et menneske han også. Steinsvoll kaller i tillegg Øverlie for en samfunnsbygger, og

¹¹⁶ Intervju med Melvin Steinsvoll

¹¹⁷ Ibid

¹¹⁸ Intervju med Melvin Steinsvoll

påpeker at det er viktig at «[...] folk så hva direktøren fikk til».¹¹⁹ Basert på uttalelsene til Steinsvoll så kan vi konkludere med at hans syn på direktør Øverlie var relativt likt både Medalens og Bersås sine, med fokus på Øverlies rolle i Rausandsamfunnet.

Hvis vi flytter blikket fra direktøren og over til funksjonærene, så kan vi også oppdage spor av denne holdningen til respekt. Informant 1 forklarer hvordan de eldre ansatte hadde et forskjellig forhold til funksjonærene enn det for eksempel han hadde da han jobbet i bedriften fra 1970-tallet.

*Jeg husker først da jeg startet i gruva, så arbeidet jeg sammen med noen eldre karer, og de hadde stor respekt for funksjonærene. Og det synes jeg var merkelig rart. De var da bare folk de også. Hvis jeg ville ta meg et fem minutt for eksempel etter å ha arbeidet hardt, og satt meg ned, og de satt seg så ned de jeg arbeidet sammen med, og kom det en funksjonær da eller en stiger eller noe, så spratt de opp, vet du, og stod. Særlig de eldre arbeiderne. De var selvfølgelig vant med at de kunne få kjeft da.*¹²⁰

forteller han. Informanten trekker spesifikt frem de eldre arbeiderne her, og påpeker at dette måtte være noe de var vant med fra før, og som ikke nødvendigvis gjenspeilte holdningene til de andre arbeiderne på denne tiden. Disse bemerkningene kan sies å bygge opp under den utviklingen som fant sted i samfunnet generelt, hvor klasseskillet ble mindre og mindre relevant i arbeidslivet, samt utviklingen av ervervede kontra tilskrevne sosiale statuser. De eldre arbeiderne hadde nok her mer fokus på de tilskrevne rollene, mens Informant 1 var mer opptatt av ervervede. Medalen kommer også med lignende informasjon rundt holdningene til de eldre ansatte, så dette var nok ikke noe som bare Informant 1 la merke til.¹²¹

Videre sier han:

*Men de funksjonærene tror jeg godtok at vi tok oss fem minutter, det var ikke noe med det, altså. Jeg satt like godt jeg for jeg mente nå at det måtte gå an å ta seg en fem minutters. Så jeg hørte aldri noe om det altså, og de sa aldri noe til de andre heller, men det der satt igjen det hos de gamle karene.*¹²²

¹¹⁹ Intervju med Melvin Steinsvoll

¹²⁰ Ibid

¹²¹ Intervju med Ove Medalen

¹²² Intervju med Informant 1

Informant 1 påpeker altså at funksjonæren som da gikk forbi ikke ga noe tegn til at de forventet denne behandlingen, så de eldre arbeiderne var nok tydeligvis vant med dette fra tidligere i deres arbeidsliv. «Men de utnyttet aldri heller dette.» sier Informant 1 videre om funksjonærene.

Det ble stadig ansatt yngre folk, og de var ikke slik. Og i tillegg så kom det yngre ingeniører, og disse hadde jo blandet seg mer, så jeg kunne blande meg med de som var på alderen min liksom.¹²³

forteller han videre. Her trekker informanten inn dette med alder og hvordan dette kunne være en måte å komme i kontakt med kollegaene sine på. Også dette uavhengig av hva slags yrkestittel eller status en hadde.

Videre nevner Informant 1 også at de eldre funksjonærene kunne vise mer tydelig tegn til at de følte de var «over» arbeiderne: «De var litt mer, vi følte at de iallfall trodde at de var det.»¹²⁴ Vi kan da videre argumentere for at det har skjedd en utvikling i forholdet mellom arbeiderne og funksjonærene. Det at de eldre fra begge sider skilte seg ut fra de yngre er en indikasjon på at det har vært en prosess fra en tid hvor respekt for funksjonærtittelen til en tid hvor funksjonærene var ansatte på lik linje som alle andre. Også bruken av pronomenene «vi» og «de» tyder på at det fantes en slags kategorisering av de to yrkesgruppene, men her kan også spørsmålene i intervjuet ha lagt opp til at det ble naturlig med dette ordvalget. Det som dog er tydelig er hvordan informanten benytter begrepet «respekt» når han omtaler funksjonærene som noe som *var* naturlig.

Den hyppige bruken av ordet «respekt» hos intervjuobjektene kan tyde på at begrepet var noe som de mente var en viktig del av forholdet mellom de ulike partene. Det virker heller ikke som om ordet blir brukt i konnotasjon med prestisje eller sosial overlegenhet, men isteden som en måte å vise at en kan oppføre seg mot hverandre. Da helst profesjonelt i konteksten av arbeidsplassen. Og det at vi kan løsrive «respekt» fra sosiale hierarki gjør at vi enklere kan forstå forholdet mellom de vanlige arbeiderne og funksjonærene. Begrepet står da for seg selv, uten at det trenger å ha kobling til status eller prestisje. Mye av grunnlaget for relasjonene er da bygget på noe som ikke er knyttet til hvor en står i samfunnet, men isteden

¹²³ Intervju med Informant 1

¹²⁴ Ibid

hvordan en oppfører seg og er som person. Noe som er sterkt knyttet til individets løsrivelse fra klassesamfunnet. Vi har også sett hvordan ulike oppfatninger av respekt spiller inn, hvor blant annet Informant 1 trekker inn hvordan det fantes rester av gamle holdninger mellom arbeiderne og funksjonærene, mens Steinsvoll selv mener at både arbeiderne og arbeidsgiveren hadde respekt nok for hverandre til at det oppstod minst mulig konflikt i bedriften.

Utviklingen av klassebegrepet og om klassetilhørighet lenger var et sentralt aspekt ved et individ er også noe å ta hensyn til her. Tiden frem mot 1980-tallet viste et skifte i økonomi og en mer globalisert verden som igjen spilte inn på hvordan blant annet arbeidere så på klasse. Skifte fra yrker med tungt manuelt arbeid i store industrier til mer serviceorienterte yrker gjorde at flere og flere i de vestlige kapitalistsamfunn ble en del av funksjonærrollen.¹²⁵ Hvor en stod i klasseskille var ikke lenger en stor del av arbeidernes identitet og begrepet mistet kontekst i den nye verdenen. Sosiologen Anthony Giddens skriver blant annet at veksten av konsumerisme førte til at en klassebasert politisk livsstil ble erstattet av en som tok individet i fokus.¹²⁶ Denne utviklingen gjenspeiler også på mange måter forholdet mellom arbeiderne og funksjonærene hos Rødsand Gruber frem mot 1980-tallet.

På flere andre industristeder, som for eksempel Folldal, ser en hvordan klasseskille og de gamle sosiale konvensjonene ble brutt ned i etterkrigstiden. Utviklingen på slike steder som Rausand og Folldal gjenspeilet hvordan samfunnet utviklet seg på nasjonalt plan, hvor forholdet mellom arbeiderne og funksjonærene ble avspent.¹²⁷ En undersøkelse gjort av Leiulfsrud og Jensberg fra 2005 som kartlegger den norske klassestrukturen i perioden 1920 og frem til 2002/3 illustrerer også utviklingen av yrkestilhørighet. Undersøkelsen er basert på «datakilder fra henholdsvis folke- og boligtellingerne, ulike årganger av Wrights komparative klasseprosjekt, samt den Europeiske Samfunnsundersøkelsen (ESS 2002/3).»¹²⁸ I 1950 var det

¹²⁵ Savage, Mike. «Social Class» I *Encyclopedia of Consumer Culture*, 2011
<http://web.a.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzQ3NDI2NI9fQU41?sid=73d048d9-9795-4e65-9df5-5c71ab57561c@sessionmgr4007&vid=0&format=EB&rid=1>

¹²⁶ Ibid

¹²⁷ Bækkelun: s. 215-216

¹²⁸ Leiulfsrud, Jensberg: s. 10

52,5% som var identifisert som arbeidere, og rundt 12,5% som funksjonærer. I 1980 var antall arbeidere 53,5%, mens funksjonærene var på hele 34%.¹²⁹

*Effektiviseringer i industri, bygg, jordbruk, fiske og transportyrker bidro til en kraftig nedgang av den tradisjonelle norske arbeiderklassen i løpet av 1970-tallet (Ahrne & Leiulfsrud 1988: 27–28).*¹³⁰

Frykt og overvåkning?

Det er en historie hvor en person fra Eidsvåg, et tettsted nært Rausand, skal ha sagt til en nabo som arbeidet i gruen at «Dokker som arbeider i gullgruva er livredd for ledelsen!»¹³¹.

Utsagnet skal visstnok ha fått sitt utspring i at de som arbeidet i gruen sjeldent skiftet en arbeidsdag. Naboen skal da ha svart personen med at «Nei, vi er ikkje redd for ledelsen, vi er redd for arbeidsplassane våre!».¹³² Det er selvfølgelig ikke slik at dette utsagnet på noen som helst måte representerer alle som arbeidet i gruen, men det viser at enkelte arbeidere følte at de var enkle å erstatte. Så selv om det ikke er frykt for ledelsen som driver dem, så er det frykten for at de når som helst kan bli byttet ut med noen som gjør en «bedre jobb».

Det dette kan bety er at det forholdet enkelte hadde til administrasjonen kan ha vært anspent og på sikt ført til en holdning basert på frykt for sikkerheten rundt arbeidsplassen. Men på grunn av manglende kilder som forteller mer om dette synspunktet, så blir det vanskelig å konstatere om dette var reelt eller bare et enkelttilfelle. Vi må også ta i betraktning at dette er en historie uten personlig forfatter, noe som igjen gjør at det blir vanskelig å bruke den som noe annet enn en mulig pekepinn til hva en kan lete etter videre i andre kilder. Videre så er det også vrient å konstatere om dette på noen som helst måte påvirket forholdet til ledelsen, eller om det bare var en motivasjon for å yte bedre på arbeidsplassen. «Der var aldri forakt.»¹³³ sier Informant 1 om forholdet mellom arbeiderne og ledelsen, tydelig på at slike sterke følelser, om ikke annet, ikke kom tydelig til syne så vidt han observerte.

¹²⁹ Leiulfsrud, Jensberg: s. 14

¹³⁰ Ibid: s. 15

¹³¹ Hindhammer: s. 86

¹³² Ibid: s. 86

¹³³ Intervju med Informant 1

På 1970-tallet, da Elkem gjorde sin entre, var det som nevnt tidligere den amerikanske modellen selskapet fulgte. Her var da fokuset på et sterkt lederskap i sentrum slik at arbeiderne skulle yte mest mulig. Og på videre utdyping rundt dette, så svarer Medalen at:

Jeg har hørt historier fra andre gruvefolk om de såkalte «tidsstudier» som og er en del av arven fra over dammen. Det vil si tidsstudier i den forstand at det ble målt medgått tid til arbeidsoperasjoner og at det var effektivitetspress. Det har jeg hørt, men jeg har ikke vært borti det nei. Dette har jeg hørt om i ettertid når vi har intervjuet gruvefolk, faktisk.¹³⁴

Medalen presiserer selv at han aldri har opplevd at denne amerikanske modellen fra Elkem hadde smittet over til Rødsand Gruber, men at andre arbeidere hadde opplevd det. Vi må selvfølgelig være forsiktige med å ta det Medalen sier som hundre prosent fakta da han selv ikke har opplevd dette, men det er interessant at dette er noe han spesifikt har hørt om fra andre gruvefolk. Han nevner ingen navn så det er vanskelig å sjekke opp dette, men samtidig er det et konkret eksempel han kommer med som ikke virker til å være tatt ut i fra løse luften. Tidsperioden stemmer overens med Elkems ambisjoner om å følge den denne modellen, og det er også mulig å senere eventuelt be om å få se disse intervjuene.

Situasjonen er uhyre interessant for oppgaven, men siden vi ikke har informasjon fra de som angivelig har opplevd denne «tidsstudien», så er det dessverre ikke noen kilder rundt de relasjonelle konsekvensene vi har å bygge videre på. Her kunne det da vært svært interessant å forhøre seg om funksjonærene var med på å holde disse tidsstudiene og hvordan det påvirket forholdet mellom dem og arbeiderne.

5.2 Politikk i gruvene

Fagforeningen

I et samfunn hvor det i 1980 var 93 av de totalt 118 arbeidstakere som var ansatt hos Rødsand Gruber¹³⁵, så kan en ikke underslå hvor viktig fagforeningens rolle i bedriften var. Både som arbeidspolitisk organ og med tanke på dens samlende kraft. Med et så ensidig sysselsettingsmessig samfunn som Rausand så blir da arbeidsplassen et viktig forum for denne typen interaksjon.

¹³⁴ Intervju med Ove Medalen

¹³⁵ Flæte, Tordhol: s. 67

I etterkrigstiden var det AP som var landets ledende parti, noe som også manifisererte seg på Rausand. «Jeg tror samtlige som arbeidet nede i gruvene stemte Arbeiderpartiet»¹³⁶ sier Informant 1 med litt humor. Kanskje bare et vittig innspill, men konnotasjonen illustrerer et bilde av Rødsand Gruber som en viktig bane for politisk aktivitet. Medalen deler også mye av den samme oppfatningen som Informant 1 har, hvor inntrykket av arbeiderne var at om ikke absolutt alle stemte Arbeiderpartiet, så var de aller fleste politisk aktive. Ifølge Medalen så var hans inntrykk at den politiske identiteten til arbeiderne gjorde at de fleste hadde en viss form for klassetilhørighet.¹³⁷

Jan Maridal forteller at det var hardt press fra fagforeningene i 1958, hvor arbeidere som lente mot partiet Høyre ble presset til å bli medlem av Gruvearbeiderforeningen. Flertallet av arbeiderne skal ha nektet å arbeide med personer som ikke var medlem. En slags stille protest. Gruppepresset skal dog ha fungert, for andel medlemmer fra gruva var visstnok på 100% på denne tiden.¹³⁸ «Folk holdt sammen.»¹³⁹ sier Maridal videre. Det er dog litt merkverdig å snakke om at det var bra samspill mellom arbeiderne når han samtidig forteller at det var press om å få alle arbeiderne inn i Gruvearbeiderforeningen. Utsagnene virker derfor litt motsigende. Men samtidig viser det at de fleste arbeiderne stod sammen, og ville ha med seg så mange som mulig. Inkluderingen av alle i foreningen, både frivillig og nærmest mot sin vilje, skapte et samhold som viste seg veldig sterkt som tiden gikk.¹⁴⁰ Et moment som viser hvor tett det kollektive samholdet til arbeiderne var.

Melvin Steinsvoll sier mye det samme som Maridal, men legger også vekt på at de som var fagorganiserte, inkludert han selv, ikke alltid gjorde hverdagen enkel for de som stod utenfor. Han sier at når en har tatt et valg om å stå utenfor, «[...] så kan en ikke samtidig være den første som kommer og spør hvordan lønnsoppgjøret gikk»¹⁴¹ Han fortsetter med å bygge videre på resonnetet om at det å være en del av bevegelsen er frivillig, og at dette i seg selv er vel og bra, men at en da tar et valg. Ove Medalen støtter opp under denne forklaringen, og tilføyer at

¹³⁶ Intervju med Informant 1

¹³⁷ Intervju med Ove Medalen

¹³⁸ Innvik: s. 169

¹³⁹ Ibid: s. 169

¹⁴⁰ Flæte, Tordhol: s. 67-68

¹⁴¹ Intervju med Melvin Steinsvoll

*Det var ikke noe tvil om hva felleskapet mente om det. Skal du trekke på et gode så må du være med å fylle på. Og det var nok det som var holdningen til mange.*¹⁴²

Et slikt syn vitner om at samholdet hos arbeiderne var relativt betinget og avhengig av at en var en del av gjengen. Det var ikke nok å bare være en arbeider. En måtte tydeliggjøre det. Samtidig forteller informantene at selv om enkelte ble til en viss grad fryst ut, så var de fleste arbeiderne en samlet flokk. «Felleskapet var lett å se»¹⁴³ sier Medalen.

Her er ikke identiteten hos arbeiderne bare å være en «arbeider», men også medlem av fagforeningen. Og når rollene hos arbeiderne ikke lenger vektlegger yrket eller dens sosiale status, men isteden hva slags organisasjon en var en del av, så bygger dette videre på relasjonen med funksjonærene og ledelsen. Hvis arbeiderne ikke føler samhold som arbeidere, så handler ikke lenger et mulig klasseskille mellom arbeidere, funksjonærer og ledelsen om klasse. Altså hvis det ikke er samlede fronter på begge sider, arbeidere mot funksjonærene og til dels ledelsen, men isteden individuelle konflikter, så er det ingen klassekamp. Men på en annen side så spiller også rollen som medlem av fagforeningen en del av arbeideridentiteten. Disse to grupperingene: arbeider og medlem i fagforeningen, trenger ikke å være adskilt. De kan være komplementerende rollesett. Dette betyr da at arbeiderne, med begge disse rollene i bunn, kunne stå samlet. Det er her snakk om multiplekse relasjoner. Og med den ene siden som en front, gjenstår det å se om funksjonærene var like samlet.

Streik og lønn

I 1961 ble 5000 gruvearbeidere tatt ut i streik etter lønnsforhandlingene samme året, noe som fikk konsekvenser for den lille bygda. Streiken var fra sentralt plan¹⁴⁴ og resulterte i at Grubeklubben ved Rødsand Gruber ble tatt ut i hele seks uker. Det ble valgt en egen streikekomité på Rausand. De tre første ukene av streiken endte med at arbeiderne ble tilbudt samme lønn som da streiken startet, et tilbud som ble nedstemt. Videre tre uker gikk før streikerne bevegde seg tilbake til arbeidsplassen uten at de hadde oppnådd noe.¹⁴⁵ «De pinte oss ut»¹⁴⁶ skal Jan Maridal, en av de streikende arbeiderne på Rausand, ha sagt i ettertid. En

¹⁴² Intervju med Ove Medalen

¹⁴³ Ibid

¹⁴⁴ Statistisk Sentralbyrå, «Norges Bergverksdrift 1961», https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xii_092.pdf

¹⁴⁵ Innvik: s. 142-143

¹⁴⁶ Ibid: s. 143

slik konflikt mellom arbeiderne og ledelsen kan i stor grad hjelpe oss med å forstå forholdet mellom dem.

Ove Medalen sier ut i fra funnene sine, som er gjort gjennom flere titalls intervjuer med personer knyttet til Rødsand Gruber, at utenom streiken fra 1961 så var det ingen lignende store konflikter på Rausand.¹⁴⁷ Melvin Steinsvoll utdyper dette med å presisere at det eksisterte lovverk og regler på hvordan slike konflikter skulle håndteres. «En kunne ikke bare starte en konflikt uten videre»¹⁴⁸. Her referere han til blant annet arbeidstvistloven. Men Steinsvoll nevner også at det selvfølgelig var flere mindre konflikter mellom fagforeningen og ledelsen ved Rødsand Gruber, men at disse ble løst før de vokste seg større. Medalen spiller videre på det Steinsvoll sier og trekker frem Christiania Spigerverks sterke fagorganisasjon som noe som ble tatt videre med til Rausand da selskapet tok over Rødsand Gruber. Kombinasjonen av et nasjonalt festet lovverk og en sterk fagorganisasjon kan da ha bygget fundamentet for at videre konflikter utover streiken i 1961 ikke fikk fotfeste.¹⁴⁹

Flere arbeidere skal også ha uttrykt at evnen til å kunne påvirke arbeidsplassen og utøve innflytelse var en viktig del av å være del av fagforeningen.¹⁵⁰

*... Skal vi ha noen mulighet til å påvirke arbeidsplassituasjonen, må det selvsagt bli gjennom den stedlige fagforening.*¹⁵¹

skal en ansatt ha uttalt i Flætes og Tordhols undersøkelse fra 1980. Dette tyder på at fagforeningen var en viktig instans for de ansatte, samt at de følte at fagforeningen kunne påvirke arbeidsplassen deres. Som tidligere nevnt var det et godt samhold mellom arbeiderne, og når en i tillegg føler at fagorganisasjonens stemme blir hørt, så kan dette påvirke forholdet arbeiderne hadde til ledelsen.

Ove Medalen forteller også hvordan fagorganisasjonen klarte å føre dialog med ledelsen:

¹⁴⁷ Intervju med Melvin Steinsvoll

¹⁴⁸ Ibid

¹⁴⁹ Intervju med Melvin Steinsvoll

¹⁵⁰ Flæte, Tordhol: s. 68

¹⁵¹ Ibid: s. 68

Skal du se noen likheter mellom Rausand og øvrige gruvesamfunn, så er det den sterke fagorganisasjonen som en ser igjen overalt. Dette var arbeidere som visste hva de ville og som evnet å slå seg sammen og som over tid da fikk en del suksess med en del tiltak som har gagnet de fleste. Helsetiltak og bolig og høyere lønn og overtid og alt det som hører med. Det ser du igjen i de fleste gruvesamfunn i Norge. Sterke folk som satt i organisasjoner, og som evnet, faktisk slik jeg forstår det, til tross for at de hadde begrenset utdanning, som evnet å snakke med direksjonen som hadde et helt annet utdanningsnivå.¹⁵²

Medalen satt selv i styret til fagorganisasjonen på tampen av 1970-tallet, og forteller at det inntrykket han fikk av relasjonen mellom ledelsen og fagorganisasjonen var at den var «voldsomt god»¹⁵³. Dette inntrykket skal han også ha fått av relasjonen på 1960-tallet, men ettersom det eksisterer få kilder som illustrerer dette, så blir det vanskelig å vurdere om det var realiteten. Men ut ifra det Medalen sier så betyr det da at en av grunnene til at vi tilsynelatende ikke ser et skarpt skille basert på uvennskapeligheter eller fiendskap, var at det ble opprettholdt gode relasjoner mellom arbeiderne og ledelse. Men et interessant moment som Medalen i tillegg trekker frem er direktør Olav Øverlie selv. Øverlie ble født på Rausand.¹⁵⁴ Dette mener Medalen kan ha hatt en innvirkning på det som tilsynelatende var god dialog mellom arbeiderne og administrasjonen.

Kommentaren til Medalen er særdeles interessant, da han antyder at det at direktøren var fra samme bygda som de fleste arbeiderne kan ha «[...] smurt forbindelsene [...]»¹⁵⁵ mellom partene. Identitet trenger ikke kun være forbeholdt klasse eller jobb, men også det å kunne være fra samme bygd. Her knyttes altså forbindelsene mellom de to klassene basert på en felles forståelse av hjembygda. Rollene er ikke lenger motpartene *arbeider* og *direktør*, men isteden fellesnevneren *Rausanding*. Historisk tilknytning, tradisjon, og kulturelt felleskap er opplevelser som da blir felles for direktøren og de andre innbyggerne, og med det blir ikke lenger forholdet unipleks, hvor det er arbeider kontra direktør, men isteden multipleks: både *Rausanding* og direktør.

¹⁵² Intervju med Ove Medalen

¹⁵³ Ibid

¹⁵⁴ Hindhammer: s. 73

¹⁵⁵ Intervju med Melvin Steinsvoll

Et annet viktig spørsmål i graven var hvorvidt de skulle gå fra akkordlønn til fastlønn. Akkordlønn er ut ifra kildene vi har til rådighet noe som har vært diskutert lenge, da det i et brev fra Rausand Grubearbeiderforening til Norsk Arbeidsmandsforbund datert den 4. februar 1956 ble gjort rede for enkelte krav foreningen ville ha gjennomslag for i graven. Ett av disse var at:

*Dyrtidstillegget bør innreguleres, og timelønnsatsene må opp slik at de danner et styrkende grunnlag for akordforhandlingene.*¹⁵⁶

Og i 1973 ble formannen i tillitsmannutvalget ved Rødsand Gruber intervjuet om akkordlønn og fastlønn, og nevner at å gå over til fastlønn gir arbeiderne en viss trygghet i sitt arbeid.¹⁵⁷

*Hos ledelsen har det vært en viss skepsis for å gå over til fast lønn. Den vanlige reaksjonen er redselen for lavere innsats. Selv nærte jeg overhodet ingen frykt for at folkene ikke fortsatt vil gjøre sin jobb. Det er en dyktig og ansvarsbevisst arbeidsstab som er her. Og i administrasjonen er det jo fastlønn, og det er ingen grunn til å anta at gruvearbeiderne er mindre ansvarsbevisste enn dem.*¹⁵⁸

sier formann Iver Trælvik. Redselen administrasjonen har for lavere innsats hos arbeiderne er her da en holdning i alle fall Trælvik ikke kjenner seg igjen i. Arbeiderne males til å kun bry seg om det økonomiske aspektet og ikke om å gjøre en god jobb eller innsats. Det er også interessant med tanke på administrasjonen selv har fast lønn da dette skaper et skille mellom de to partene. De arbeider for samme bedrift, men har ulike forutsetninger for utbetaling av lønn.

Det å arbeide nede i gruvene var et mye tyngre arbeid rent fysisk enn de oppgavene en funksjonær hadde, og at ledelsen derfor kunne anta at hvis lønna ble til fastlønn så trengte en ikke yte like mye som tidligere. Mye av problemet er at dette er noe som ledelsen tydeligvis direkte har uttalt i arbeidernes nærvær, ettersom Trælvik beskriver hva ledelsens «vanlige reaksjon» er. Men her kan vi trekke frem at kildene en har til rådighet ikke spesifiserer, eller gjør det mulig å spesifisere, om disse holdningene kun var basert på enkeltindivider eller med

¹⁵⁶ Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Krav til tariffrevisjon», 4. februar 1956.

¹⁵⁷ Innvik: s. 194

¹⁵⁸ Ibid: s. 196

bakgrunn i noe annet enn for eksempel status. Det forteller oss uansett at forholdet kunne virke relativt anspent til tider, men at dette også kunne ha vært på grunnlag av rollene *arbeiderstaker* og *arbeidsgiver*.

5.3 En pause fra arbeidet

Å opprettholde en viss standard for et sosialt liv på arbeidsplassen er viktig når en vil skape et godt arbeidsmiljø. Å legge til rette for at det er mulig å ta seg en pause fra arbeidet og å kunne koble av. Innunder dette delkapittelet kan vi også trekke inn sosiale arenaer som bedriften stod for hvor det var mulig for arbeidstakerne å møtes. Av utviklinger innad i Rødsand Gruber, så ser en fra en rapport fra 1957 at det stod ferdig både fryseri, vaskeri, velferdsrom, samt eget legekontor på denne tiden.¹⁵⁹ Egen felles kantine fantes aldri i bedriften, men det eksisterte spisebrakker, og administrasjonen hadde sin egen kantine.¹⁶⁰

Arbeiderne som jobbet nede i fjellet hadde også egne spiserom hvor de samlet seg i pausene. Medalen forteller en interessant situasjon knyttet til dette:

*Stigerne, som da var formenn, de dro opp fra fjellet. Og enten så dro de til det felles spiserommet eller så hadde de et eget spiserom. Hvor de som oftest kunne diskutere politikk eller samfunnsutvikling.*¹⁶¹

På spørsmål om hva grunnen kunne være til at de reiste opp fra fjellet for å ta spisepausen sin, så svarer han:

*Nei det var nå mer praktiske forhold da tror jeg. [...] Så jeg tror det der var mer vanens makt, tror jeg, som gjorde det. Der det er mest praktisk for oss å sitte, for de skulle jo ned i fjellet igjen etterpå igjen og ha oversyn av arbeidsoppgaver, og da trengte de jo en del tilbakemeldinger før de for ned.*¹⁶²

Det Medalen her forteller, som var om hans tid i bedriften fra 1978 og frem til nedleggelsen, gir oss et interessant inntrykk av hvordan dynamikken mellom partene var preget av praktikalitet. Ut ifra det han forteller så virket det ikke til at det var noen separate verdener under spisepausene som var grunnlagt på status eller prestisje. Gruvearbeiderne hadde et

¹⁵⁹ Innvik: s. 137

¹⁶⁰ Intervju med Informant 1

¹⁶¹ Intervju med Ove Medalen

¹⁶² Ibid

spiserom som var enkelt for dem å ha tilgang til der de jobbet, og det samme hadde administrasjonen. Arbeiderne kunne sitte og prate om all slags ting, spille kort, eller bare ete nisten sin i fred.¹⁶³ Hva funksjonærene fant på er det dessverre heller lite kilder rundt.

Av det kildematerialet vi har er det ikke mye detaljer rundt spisepausesituasjonen i etterkrigstiden og ut på 1960-tallet, så det blir vanskelig å se utviklingen på det området. Men basert på det Medalen forteller og de få ordene viet til temaet i boken til Innvik, så var det i alle fall lite som tydet på at det var noe tydelig klasseskille under matpausene. Arbeiderne og funksjonærene spiste måltidet sitt der det var enklest for dem å spise dem. Og siden det ikke var noen felles kantine hos Rødsand Gruber, hvor både arbeidere og funksjonærer oppholdt seg samtidig, så kan vi heller ikke analysere noe potensielt skille med hvorvidt arbeiderne satt på eget bord eller om de minglet seg med funksjonærene. Med tanke på spisepausene er det derfor lite vi har å gå på i henhold til relasjonen mellom arbeiderne og funksjonærene, men et potensielt klasseskille virker ikke til å ha manifestert seg i spisepausene.

Året før, i 1956, ble det bygget et eget fryseri som var forbeholdt på arbeiderne og funksjonærene ved Rødsand Gruber.¹⁶⁴ Dette tiltaket ble mye brukt av begge gruppene da det på tiden ikke var mange i bygda som hadde egen fryseboks, og det kunne hende at både funksjonærfruer og arbeiderfruer var å finne her. Medalen sier:

*Jeg minnes ikke i hvert fall at det var noen som reagerte på at det at en funksjonærfrue var der eller en arbeiderfrue. Vice versa.*¹⁶⁵

Selv sier han at han var veldig ung da fryseriet kom til Rausand, og at han kunne slite med å i det hele tatt se hva som var en funksjonærfrue og hva som var en arbeiderfrue, så hvor mye det han forteller har en vitneverdi er vanskelig å si. Men han nevner også at fra 1970-tallet og utover så kan han ikke minnes at noen fra hans familie hverken benyttet seg av fryseriet eller vaskeriet.¹⁶⁶ Det er da påfallende å anta at bruken av disse fasilitetene ebbet ut da det ble mer og mer vanlig å ha både vaskemaskin og fryseboks i eget hjem.

¹⁶³ Intervju med Ove Robin Lund

¹⁶⁴ Innvik: s. 148

¹⁶⁵ Intervju med Ove Medalen

¹⁶⁶ Ibid

Nelly Bugge, som var ansatt på laboratoriet på midten 1970-tallet og frem til nedleggelsen, og Solfryd Botenvik, som var ansatt som kokk i brakkene og på asfalt- og oljegrusavdeling hos Rødsand Gruber på 1970-tallet, forteller i et intervju fra 2009 at fordelingen av fryseboksene på fryseriet var basert på hvor stor familien var. «Vi hadde en fryseboks hver, men den var nokså stor. Det var etter hvor stor familien var.»¹⁶⁷ forklarer Botenvik. Bugge fortsetter med å si at «Vi fikk nå to i alle fall.»¹⁶⁸. Med andre ord så virket det til at det var en rettferdig fordeling av godene Rødsand Gruber hadde tildelt bygda.

Det er også relevant å trekke frem muligheten for at selv om fryseriet var for de ansatte så trengte det nødvendigvis ikke å være de ansatte selv som var innom for å legge fra seg eller hente det som skulle fryses. Blant annet var det vanlig å sende de litt større barna bort for å hente søndagsmiddagen.¹⁶⁹ Det er i tillegg en mulighet at barn av vanlige arbeidere og barn av funksjonærer møttes og kom i kontakt med hverandre her, men det eksisterer lite materiale som tyder på eller rettes mot dette.

Vaskeriet, forteller Medalen, kunne dog være mer forbeholdt arbeiderne. Grunnen til dette var, forteller han, at:

Nå kunne det jo tenkes det at i relasjon med det å stille bolig til rådighet, så var det jo vaskemuligheter i boligen. Det holder jeg ikke for utenkelig. Vaskemaskinen var jo kommet. Kort og godt. Og det kunne jo raskt resultere i at 90% av vaskeriet var hos arbeiderne og arbeiderfruen.¹⁷⁰

Det første han trekker inn er noe som vi skal komme tilbake til senere i oppgaven, nemlig hvordan gruen stilte boliger til disposisjon for funksjonærene. Altså ferdige boliger. Han nevner at han så for seg at disse var utstilt med egen vaskemaskin, og at vaskeriet da raskt kunne ha vært brukt av arbeiderne og fruene deres. Men som Medalen selv påpeker så er dette noe han bare tror, og som nevnt tidligere så var også Medalen svært ung på dette tidspunktet. Bugge og Botenvik forteller at de ofte benyttet vaskeriet. Hvor mange av de som bodde i

¹⁶⁷ Intervju med Solfryd Botenvik og Nelly Bugge

¹⁶⁸ Ibid

¹⁶⁹ Hindhammer: s. 88

¹⁷⁰ Intervju med Ove Medalen

bygda som benyttet seg av vaskeriet nevner de ingenting om, men ordlyden de svarer med tilsier at det nærmest var en selvfølge at vaskeriet ble brukt.¹⁷¹

Det eksisterer for få kilder som beskriver vaskeriets evne til å være en relasjonsbyggende arena, men uten å synse for mye, så kan vi anta det om ikke annet var et sted hvor det i alle fall var mulig å føre samtaler og å treffe på forskjellige typer folk. Både arbeidere og funksjonærer, deres hustruer og deres barn.

5.4 Kameratskap og solidaritet

Prat om arbeid

«Det var aldri noe prat om arbeid»¹⁷² svarer Informant 1 på spørsmål om han noen gang pratet med gruvearbeiderne om funksjonærene eller omvendt. Hvis vi ser nærmere på dette utsagnet så finner vi en spennende diskusjon. For implikasjonene er at de fleste arbeiderne ikke pratet noe særlig om jobben sin, og derfra kan vi trekke en rekke spørsmål knyttet både til grunnene til hvorfor og hva dette kan ha resultert i.

For det første viser det muligens hvordan flere arbeidere tenkte rundt yrket og arbeidsplassen sin, hvor deres rolle som arbeider sluttet i det skiftet deres var over. For det andre så var arbeidet i gruvene tungt og risikofyllt og ikke noe en ville dele med familie eller venner for å unngå at ens kjære engstet seg.¹⁷³ Og for det tredje så kan realiteten av at bedriften befinner seg i en såpass liten bygd, hvor alle kjenner alle, resultere i at det å snakke om kollegaer føles «ekkelig» og «ubehagelig». En slik holdning til arbeidslivet sitt kan ha påvirket forholdet mellom gruppene, ettersom det til en viss grad ikke skapes noe rift mellom dem via baksnakking eller prat om arbeidskollegaene på denne arenaen. Hvis gruvearbeiderne aldri pratet om funksjonærene eller ledelsen i jobbsammenheng, så skapes og/eller opprettholdes mulige holdninger da gjennom andre sosiale rom og, kanskje enda viktigere, gjennom handlinger.

¹⁷¹ Intervju med Solfryd Botenvik og Nelly Bugge

¹⁷² Intervju med Informant 1

¹⁷³ Hindhammer: s. 86

Av disse tre mulige forklaringene, så er det argumentet om arbeidets art som virker mest reell. Å prate til sine kollegaer og sine nærmeste om et yrke som flere ganger var preget av både nestenulykker og dødsulykker er for mange en påkjenning en vil spare dem man er glad i. Siden 1953 var det hele åtte arbeidere som omkom i gruen, jevnt fordelt over tiårene frem til 1980.¹⁷⁴ Og det var flere arbeiderfruen som kjente på engstelsen av at deres menn arbeidet nede i dypet. Under et ras i gruen på Rausand i 1974 oppsummerer Klara Moen følelsene rundt dette ganske klart og sier på spørsmål om hun sammen med andre arbeiderfruer føler påkjenningen at:

*Ja nå iallfall så tror jeg at det er mange som er nervøse og som lurer på om de kommer opp derfra igjen. Ellers så tror jeg det at det er mange nervøse fruer og mødre uti her.*¹⁷⁵

Prat om arbeidet sitte nok ikke like løst i slike situasjoner, og det kan i stor grad prege holdningene arbeiderne hadde til sitt eget yrket. I alle fall i henhold til folk utenifra.

Betydningen av dette kan da både være at arbeiderne selv knytter sterkere bånd med hverandre, da de alle deler den samme påkjenningen knyttet til yrket. En kunne også ha trukket frem hvordan et slikt syn på ens yrke påvirket hvordan funksjonærene og arbeiderne agerte med hverandre, men det finnes få eller ingen kilder som nevner noe om denne påkjenningen påvirket forholdet mellom disse to partene. Men det vi har er et viktig moment som kan være med på å forklare forholdet arbeiderne hadde med hverandre.

Samhold

På arbeidsplassen etablerer en ikke bare arbeidsoppgaver eller roller knyttet til yrket, men også relasjoner som vennskap og kameratskap. Og på en arbeidsplass som tilsynelatende var preget av forskjellige yrkesgrupper, så kan denne relasjonen være veldig interessant å undersøke.

Det var mange som pendlet til og fra Rødsand Gruber i de tidlige årene, og det kan fort da komme til syne forskjeller mellom fastboende og tilreisende. Dialekt og fremmedfølelse kan

¹⁷⁴ Innvik: s. 252

¹⁷⁵ NRK reportasje 1974. Hentet fra Facebook:

<https://www.facebook.com/681590379/videos/10155807854210380/>

bidra til at arbeidere som pendlet ikke følte seg som en del av arbeidsplassen på lik linje som de fastboende. Nils Toven, som selv var pendler, forteller imidlertid at han ikke merket at det var noen forskjellsbehandling av pendlerne. I følge han var det gode arbeidsforhold og et godt arbeidsmiljø hvor fastboende og pendlerne var likestilte.¹⁷⁶ Ove Medalen sier det samme, og han kan ikke huske at det noen gang var noe skille mellom arbeiderne basert på dette.¹⁷⁷

At arbeiderne skulle pendle til og fra arbeidsplassen var noe som Rødsand Gruber helst ville unngå da krigsårene viste svakhetene ved å ha en stab som ikke var fastboende.

Driftsrapporter fra andre verdenskrig viser at flere ansatte ikke møtte opp i disse årene.

Løsningene på en slik problemstilling ble da å sette opp brakker, samt at det ble starten på Rødsand Grubers boligbyggingsprosess. Straks etter krigen regnes det at av de rundt 120-130 ansatte, så var det rundt 50 som bodde i brakkene: nybrakka og gammelbrakka.¹⁷⁸ Brakkelivet satte da en midlertidig stopper for pendlingen til bedriften.

Det å stå opp for sine medansatte vitner om et bra arbeidsmiljø og et godt forhold innad i staben, og på slutten av 1950-tallet ser vi et slikt konkret eksempel. Etter hvert ble det vanlig at alle nye tilsatte fikk arbeide sammen med arbeidere som hadde vært hos Rødsand Gruber en god stund. En slags mentorordning.¹⁷⁹ Jan Maridal startet hos Rødsand Gruber i 1958, og etter en stund som skiftarbeider på vaskeriet fikk han beskjed om at han kunne starte nede i gruen. Maridal ble så lært opp av Martin Hindhammer både til å drive stull og tunnel. Hindhammer ble av mange sett på som en sterk og flink gruvearbeider som alltid jobbe hardt, og kan derfor sies å være en viktig mentor for mange i gruen. Men etter et uhell i gruen hvor Maridal havnet på sykehus, prøvde ledelsen å sette Maridal til å arbeide et annet sted enn nede i gruen. Dette falt ikke i god jord hos de andre gruvearbeiderne, og som en protest unnlot de å tenne salvene i gruvegangene. Etter dette fikk Maridal lov til å fortsette i gruen.¹⁸⁰ Et tydelig signal om at i gruen så tar man vare på hverandre.

¹⁷⁶ Hindhammer: s. 123

¹⁷⁷ Intervju med Ove Medalen

¹⁷⁸ Intervju med Ove Medalen

¹⁷⁹ Hindhammer: s. 123

¹⁸⁰ Innvik: s. 166

Medalen sier på en annen side at han aldri har hørt om en slik mentorordning, i alle fall ikke mens han var ansatt.¹⁸¹ Dette kan tyde på at mentorordningen var noe som etter hvert ble avskaffet i bedriften. Eventuelle mulige årsaker for dette er uvisst. På spørsmål om noen lignende ordninger så svarer Medalen:

Folk jobbet gjerne til de var 67 og gjerne til dem var 70 år gamle, og det betyr det at når du skulle gjøre et arbeid av type heng-rensk, som er å renske taket, så var det en på 20, en på 40, og en på 65. Og da har du i grunn mentordekningen i behold.¹⁸²

Situasjonen Medalen beretter om er kanskje ikke en konkret mentorordning, men den ivaretar mye av det samme grunnlaget. Og basert på det Maridal forteller så er det i alle fall en bra måte å opprettholde og utvikle et godt samhold innad hos staben.

Også Ove Robin Lund, som arbeidet på maskinverkstedet på Rødsand Gruber fra 1971 og frem til avviklingen av gruvedriften, forteller at arbeiderne også hjalp hverandre da. Episoden under er etter at han, fremdeles ansatt på maskinverkstedet, ble bedt om å hjelpe til nede i selve gruen:

[...] Også var jeg heldig i 1973, var det vel. Da var det plutselig behov for folk nede på -600, for da begynte de å montere der nede. Den store førti tonns kranen. Ble jo senere med på installeringen av to knusere. [...] Men det jeg skulle si om lønnen var det at etter kort tid der nede så begynte de å dele opp arbeidet. Det var en ingeniør der som heter Dreyer, den gangen. Og han var vel som en prosjektleder, i alle fall på fyllestasjonen der nede, og han tok det liksom etappevis: det skulle være ferdig, så skulle det vær ferdig. Så han satt en akkord på oss. Vi fikk så og så mange timer for å gjøre jobben. Og da husker jeg at han Per Øye ga beskjed om det da at: «han skal ha like mye for timen han som vi, for han gjør like mye han. Du led litt der med at du var så ung, så det gjorde at du ble justert ned i forhold til de andre. Og etter den justeringen, som jeg nå kan takka han Per Øye for, så har jeg hatt full lønn siden. Så du kan si at jeg tok et ganske raskt hopp opp der. Og det var takket være den jobben nede på bunnen der. Hadde jeg fortsatt på verkstedet så hadde en vel steget sånn gradvis oppover da.¹⁸³

¹⁸¹ Intervju med Ove Medalen

¹⁸² Intervju med Ove Medalen

¹⁸³ Intervju med Ove Robin Lund

Det Lund her forteller er særdeles interessant på flere områder. For det første er det han forteller et annet eksempel på hvordan arbeiderne nede i graven hadde et godt samhold og hjalp hverandre, noe som igjen tyder på at denne gruppen, altså arbeiderne, var en sammensveiset flokk. For det andre så nevner Lund hvordan ingeniøren Dreyer var den som styrte, og som i utgangspunktet ville gi Lund lavere lønn enn de andre arbeiderne. Men også for det tredje, så presiserer det hvordan lønnsforskjellen var basert på alder. Sistnevnte er et moment som kunne ha blitt oversett om detaljen ikke hadde blitt såpass presisert av Lund. Et lignende moment rundt dette med lønn og alder er også beskrevet i et brev fra Rausand Grubearbeiderforening til Norsk Arbeidermandforbund den 3. februar 1965:

En arbeider ved oppredningsverket får 1. kr. mindre pr. time i lønn en de øvrige arbeidere som har samme arbeide. Vedkommende er 19 år, han passer en knuser og arbeider på tre skift. Vi tok saken op med bedriftsledelsen på et tillitsmannsmøte. Bedriftsledelsen mente at vedkommende ennu var ganske ung og bare kan brukes på et begrenset arbeidsområde og derfor ikke kunne få den samme lønn som de øvrige arbeidere. De hadde intet å utsette på hans arbeide.¹⁸⁴

Basert på dette kan vi sikrere påstå at de eventuelle lønnsforskjellene som er dokumenterte tilsynelatende var basert på alder og intet annet.

Men hvis vi går tilbake til det Lund fortalte, så sier han dessverre ikke noe mer om forholdet hans til ingeniør Dreyer. Men det er tydelig både ut ifra sitatet samt fra tonefallet under intervjuet at han verdsatte det Per Øye gjorde for ham. Solidariteten stod sterkt hos gruvearbeiderne, og Maridals og Lunds eksempler over viser en arbeidsstab som stod sammen mot det nok mange mente var urettferdig behandling fra ledelsen. I Maridals tilfelle kan det også hende at det var en slags «oss mot dem» tankegang arbeiderne befant seg under.

Ifølge sosialpsykologen Henri Tajfels undersøkelse fra 1970 om hva som skulle til for at det skaptet diskriminering eller en «oss mot dem» holdning, oppdaget han at noe så tilsynelatende «uviktig» som hva slags maleri gruppene foretrakk var nok til å skape et skille. I eksperimentet ble 64 gutter mellom 14 og 15 år ført inn en forelesningssal og ble fortalt at de var en del av en studie som skulle undersøke visuell bedømmelse. Her skulle de estimere

¹⁸⁴ Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Lønn 19 åring», 3. februar 1965.

antall prikker i en klynge, og ble deretter fortalt at de ble satt i grupper basert på resultatene. I realiteten ble de satt i grupper basert på nonsens kriterier. I denne delen av eksperimentet skulle de dele ut penger til sin egen gruppe eller til den andre. Resultatet var at flertallet av guttene ga penger til sin egen gruppe, selv om de ikke visste hvem som var i sin egen eller den andre gruppen. Eksperimentet viste altså at deltakerne selv skapte en holdning om «oss mot dem» kun basert på noe så trivielt, som prikker i en klynge. Dette fenomenet er også blitt godt dokumentert på arbeidsplassen av flere aviser som Medium¹⁸⁵, Forbes¹⁸⁶, og Dagens Næringsliv¹⁸⁷, noe som i konteksten av oppgaven kan fortelle oss at fordommer kan skapes av faktorer som er mye mindre enn for eksempel klassetilhørighet eller yrke.¹⁸⁸ Dette kan da ha styrket arbeidernes samhold, men også hatt negative konsekvenser for relasjonen til funksjonærene. Et eksempel på dette kan da være hvordan ledelsen behandlet Maridal, eller lønnsdiskusjonen rundt Lund.

Kameratskapet mellom gruvearbeiderne var noe flere ansatte savnet etter å ha sluttet i bedriften, og en tidligere ansatt skal ha uttalt at utenforstående ikke forstod det tette forholdet arbeiderne hadde. «Vi talte samme språk.»¹⁸⁹ Også Lund mimrer tilbake til tiden i gruven som noe han savner:

*Hvis jeg skal begynne å se tilbake, så vil jeg si at årene i Rødsand Gruber og spesielt de første årene der på verkstedet, og nede på 600 og 580, er vel kanskje de årene en ser best tilbake på i hele mitt arbeidsliv da.*¹⁹⁰

Og på spørsmål om kameratskap og arbeidsvilje, så svarer Lund videre:

Helt spesielt. Var borti det da den filmen ble laget. Det var en farlig arbeidsplass. Du hadde i alle fall hele tiden følelsen av at hvis det skjedde noe med deg, så stod arbeidskameratene klare til å stille opp og hjelpe deg. Den følelsen den hadde jeg selv, og jeg tror at jeg delte den

¹⁸⁵ Lipkin, Nicole, "How To Avoid US VS THEM In The Workplace", *Medium*, 02.01.2019, <https://medium.com/@DrNicoleLipkin/how-to-avoid-us-vs-them-in-the-workplace-4dd661bbb60b>

¹⁸⁶ Blomstrom, Duena, "Why A Culture Of "Us Vs. Them" Is Deadly", *Forbes*, 06.02.2019, <https://www.forbes.com/sites/duenablomstrom1/2019/02/06/why-a-culture-of-us-vs-them-is-deadly/#30786c917520>

¹⁸⁷ Kaspersen, Line, "Denne lederstilen får ansatte til å prestere best», *Dagens Næringsliv*, 09.12.2017 <https://www.dn.no/arbeidsliv/denne-lederstilen-far-ansatte-til-a-prestere-best/2-1-227508>

¹⁸⁸ Tajfel, Henri, «Experiments in Intergroup Discrimination», *Scientific American* November (1970): 96-102. doi:[10.1038/scientificamerican1170-96](https://doi.org/10.1038/scientificamerican1170-96)

¹⁸⁹ Hindhammer: s. 87

¹⁹⁰ Intervju med Ove Robin Lund

*med mange andre. Og jeg husker stemningen på spiserommet hvis det var en mann som var for sent eller noe sånt så så du med en gang at det gikk et alvor over alle sammen. Helt til den somlepaven dukket opp da, da lettet det liksom.*¹⁹¹

Både dette med arbeidets alvor, hvor de visste at de hadde hverandre, samt dette med arbeidernes språk, vitner om et tett samhold hvor mye av identiteten arbeiderne hadde var knytt til gruven. Her kan vi igjen trekke frem *rollesett*. De var gruvearbeidere, det var deres rolle, og selv om folk utenfor ikke forstod dem, så forstod de hverandre.

Også undersøkelsene foretatt av Flæte og Tordhol bygger opp under dette gode samholdet, hvor flere arbeidere i undersøkelsen hadde pratet opp relasjonene de hadde med hverandre. Flæte og Tordhol skriver:

*Verdien i egen arbeidsinnsats opplevde mange som stor også utover det å tjene til livets opphold. De vurderte egne kunnskaper og erfaring omkring gruvedrift som betydelig, og likeså mestring av vanskelige og til dels farefulle situasjoner. De opplevde tydelig verdier i forhold til arbeidskamerater de delte disse erfaringene med.*¹⁹²

Det nevnes dessverre ikke hvor mange eller potensielt hvem som hadde slike utsagn, men ordlyden tilsier at dette var noe flere av de ansatte følte. Og hvis vi knytter dette opp mot hva for eksempel Maridal forteller, så kan vi enda sterkere argumentere for at arbeiderne var en samlet flokk. Og betydningen av dette er vi da vet at vi har en sterk og samlet front i form av arbeiderne. På en annen side omfattet også undersøkelsen funksjonærer, og igjen, siden undersøkelsen ikke spesifiserer hvem som uttaler hva, så er det usikkert om det her da spesifikt menes gruvearbeiderne eller alle ansatt hos bedriften.

Alle var dog ikke likestilte ved Rødsand Gruber. Nelly Bugge forteller hvordan enkelte mannfolk ved bedriften kunne reagere på at hun var ansatt i den stillingen hun var:

Det var når mannfolkene kom inn på lageret, eller laboratoriet, jeg var nå der også, så kom de inn og hvis jeg var der alene for eksempel, så sa de: «Åh! Er det ikke folk her i dag nei?». «Nei» svarte jeg da. «I dag er det ikke folk her, i dag er det bare meg». «Å nei det var ikke

¹⁹¹ Intervju med Ove Robin Lund

¹⁹² Flæte, Tordhol: s. 51

slikt ment, det var ikke noen fornærmelse altså». Det var jo fordi mannfolka ikke var der vet du, men jeg tok meg nå ikke så nær av det da akkurat, jeg gjorde jo ikke det.¹⁹³

Videre forteller hun:

Jeg var den som ledet [...] oppå laboratoriet. På slutten da, etter at han Kvensdset sluttet. Og jeg hadde med meg en mann der da, men det var jeg som var sjefen der da. [...] Og da stod det på de papirene vi var ansatt på at vi skulle få en honnør når vi var ferdig med arbeidet, når sesongen var over. De pengene de ble det ingenting av fordi det var et kvinnfolk som ledet.¹⁹⁴

Det er da tydelig ut i fra det Bugge forteller at selv om arbeiderne stod sterkt sammen, så var ikke damene like mye verdt eller en del av arbeidskarene. Hennes rolle som kvinne var mer fremtredende for de mannlige arbeiderne enn hennes rolle som arbeider. En kan argumentere for at dette fungerer som en slags motvekt til argumentet om at arbeiderne stod samlet i Rødsand Gruber, da det tydeligvis eksisterte faktorer som spilte inn på om en var en del av arbeiderne eller ikke. Samtidig trenger ikke nødvendigvis dette tilfelle å være mer enn et engangstilfelle, samt at det ut i fra personallisten fra Innviks bok bare er registrert 6 kvinnelige ansatte¹⁹⁵, noe som kynisk sett betyr at nødvendigvis ikke var en stor del av arbeidsflokkene som stod «utenfor».

Men Bugge forteller også senere hvordan flere av hennes mannlige medarbeidere var «[...] utrolig trivelige»¹⁹⁶ og at hennes tid på Rødsand Gruber er noe hun ser positivt tilbake på.¹⁹⁷ Så det blir vanskelig å karakterisere arbeidsplassen som særdeles diskriminerende kun basert på Bugges uttalelser, samtidig som det kan være et interessant tema å trekke frem når en prater om samhold blant arbeiderne. Argumentet om at de *vanlige arbeiderne* ved gruen stod sammen kan derfor fremdeles sies å være aktuell.

Det eksisterer flere dokumenter sendt fra Rausand Grubearbeiderforening til Norsk Arbeidermandsforbund som videre skisserer forholdet arbeiderne hadde seg imellom. I ene brevet datert den 12. november 1964 ber foreningen om å få bidrag til begravelsen for et av

¹⁹³ Intervju med Solfryd Botenvik og Nelly Bugge

¹⁹⁴ Ibid

¹⁹⁵ Innvik: s. 242-244

¹⁹⁶ Intervju med Solfryd Botenvik og Nelly Bugge

¹⁹⁷ Ibid

sine medlemmer.¹⁹⁸ Begravelser er som kjent kostbare, så muligheten for at medlemmene av arbeiderforeningen kunne bidra til dette sa nok sitt om hvordan miljøet var. Som medlem av foreningen var du ikke alene. I et brev datert 13. mai 1957 får vi også innsikt i hvordan foreningen gjorde det de kunne for å ta vare på sine medlemmer. Et av medlemmene omtales som både «gammel» og «arbeidsufør», og Rausand Grubearbeiderforening oppfordrer da Norsk Arbeidermandforbund til å utbetale forskudd på forsikringstrygden til vedkommende. Samt ønsker Grubearbeiderforeningen at vedkommende skal få slippe å betale medlemskontingenten da han ikke lenger kan arbeide i gruva.¹⁹⁹ I tillegg er det et brev hvor foreningen spør forbundet:

Som forbundet er kjent med, så blev nevnte medlem 100% innvalid ved en ulykke.

Nå vil vi i den anledning rette et spørsmål til forbundet.

Fins det innen arbeiderorganisasjonene noen innstans som yder økonomisk hjelp til yrkesopplering for en innvalid?²⁰⁰

Det råder liten tvil om at foreningen tok vare på sine medlemmer ut i fra disse skrivene, og det er til og med registrert at foreningen har samlet inn pengebidrag til syke medlemmer så tidlig som 2. august 1941.²⁰¹ Vi kan ut i fra dette argumentere for at det eksisterte et godt samhold mellom arbeiderne, og som virker til å ha vært styrket gjennom deres identitet som arbeider og som medlem av foreningen. Og med et slikt samhold i bunn kan vi enklere tilegne arbeiderne en felles identitet som gjenspeiler individene. Og når vi har en slik felles identitet kan vi bedre forstå forholdet mellom dem, funksjonærene, og ledelsen da relasjonene ikke lenger baserer seg kun på individuelt plan. Ove Medalen mener også selv at arbeiderne hadde en felles identitet som nettopp *arbeider*.²⁰²

¹⁹⁸ Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Begravelsesbidrag», 12. november 1964

¹⁹⁹ Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Fritak for kontingent», 13. mai 1957

²⁰⁰ Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Økonomisk hjelp til yrkesopplæring», 21. juli 1959

²⁰¹ Personlig brev til Rausand Grubearbeiderforening. «Pengebidrag», 2. august 1941

²⁰² Intervju med Ove Medalen

Dog kunne han ikke si det samme om funksjonærene:

Jeg har ikke inntrykk av at funksjonærstaben som enhet hadde noen felles front mot arbeiderdelen av bedriften. Fordi der og er det eksempler på at enkelte av funksjonærene uttrykte forståelse for tiltak.²⁰³

Med siste kommentar sikter Medalen til fagorganisasjonens henvendelser rundt enkelte tiltak som skulle bedre arbeidsplassen og arbeidsmiljøet for arbeiderne.

Med dette utsagnet kan en da videre argumentere for at det er vanskelig å ha en yrkes- eller statusorientert kamp på arbeidsplassen mellom to fronter, hvis det ikke eksisterer en annen front enn arbeidernes. Ut i fra dette virker det ikke til at det var noe aktivt klasseskille som ble opprettholdt av funksjonærene eller ledelsen, og når det ikke var en samlet gjeng så tilsier det at det kunne være vanskeligere å opprettholde normer eller sosial og økonomisk logikk fra arbeidsplassen. Men på den andre siden arbeidet ikke Medalen i Rødsand Gruber før på slutten av 1970-tallet, og det blir derfor vanskelig å bruke hans resonnement ene og alene. Men Medalen er også aktiv i bevaringen av Rødsand Grubers historie, og har gjennom de siste tiårene intervjuet en rekke arbeidere ved Rødsand Gruber. Det innsynet han har fått ut av dette, pluss hans interesse for bedriftens historie, tilsier da at påstandene hans ikke er tatt ut i fra løse luften.

Informant 1 støtter også Medalen i sin påstand om at funksjonærene opererte på et mer individuelt nivå. Utover 1970-tallet var det ifølge informanten enkelte funksjonærer som arbeiderne anså som mindre populære enn andre. Informant 1 trekker frem at det var spesielt en funksjonær som mange arbeidere ikke var noe begeistret for, til tross for at de hadde respekt for ham. Informanten forklarer at han selv ikke har et eneste ondt ord å si om personen, og nevner at personen aldri oppførte seg snobbete, men da kunne være «skarp».²⁰⁴ Dette kan tyde på at friksjonen ikke helt og holdent skyldtes yrkes- eller statusforskjeller, men isteden individuell oppførsel.

²⁰³ Intervju med Ove Medalen

²⁰⁴ Intervju med Informant 1

På en annen side illustrere dette også bedre de relasjonelle aspektene knyttet til status mer enn en først ser. For her kan de ulike sosiale rollene som personene holder legge grunnlaget for den videre negative holdningen til individet, altså forsterkes holdningen på grunn av statuskonseptet. Her spiller jo selvsagt presiseringen av at arbeiderne hadde respekt for funksjonæren inn, samt at funksjonæren kunne være streng og ga beskjed. Videre er det viktig å nevne at denne funksjonæren var den samme som hadde tilbydd Informant 1 arbeid i gruen. En mulig interessekonflikt basert på multiplekse relasjoner.

Her ville det da vært gunstig å kunne pratet med enten en av personene som hadde disse holdningene til funksjonæren, eller funksjonæren selv. Men igjen så er det alltid vanskelig å bedømme intensjoner for hva folk tenker om andre når det ikke er illustrert eller sagt eksplisitt.

Til slutt er det også relevant å påpeke at selv om ett individ baserer oppførselen sin på holdninger knyttet til sosial status, så er ikke dette nok til å konstatere at det fantes et klasseskille. I alle fall ikke kun basert på disse erfaringene. En funksjonær taler ikke for resten. Vi må derfor skille ut de individuelle holdningene slik at vi ikke generaliserer eller oppretter grupper som i realiteten ikke eksisterte. For det er tydelig at arbeiderne følte et sterkt samhold og stod sammen i tykt og tynt, men at funksjonærene, i alle fall basert på informantene, stod mindre samlet. Grunnlaget for sistnevnte kan være basert på at funksjonærene ikke var ansatt i gruen i like lange perioder som arbeiderne, samt at flere av dem brukte Rødsand Gruber som et springbrett til videre karrieremuligheter.²⁰⁵ Disse elementene kommer vi tilbake til senere i oppgaven.

5.5 Oppsummering

I dette kapitlet har vi sett nærmere på relasjonene mellom arbeiderne, funksjonærene, og ledelsen på arbeidsplassen, samt arbeiderne seg imellom. Vi har sett at samholdet gruvearbeiderne hadde var særdeles solid, og hvordan respekten for tidligere direktør Olav Øverlie og den sterke fagorganisasjonen kan ha spilt en sentral rolle i at det er registrert få konflikter mellom arbeiderne og ledelsen.

²⁰⁵ Innvik: s. 108

Relasjoner basert på respekt for ens tittel var i en utvikling fra etterkrigstiden og frem til Rødsand Grubers avvikling. Flere eldre arbeidere synliggjorde respekten de hadde for funksjonærene, mens de yngre arbeidstakerne på begge sider så ut til å ha beveget seg bort fra denne holdningen. Funnene viser også hvordan respekten for tidligere direktør Øverlie på flere måter kan ha avspennt forholdet mellom arbeiderne og ledelsen, både i hans rolle som samfunnsbygger og holdningene han holdt. Den gjensidige respekten mellom fagforeningen og ledelsen var også noe som bidro til at det aldri ble noen store konflikter mellom gruppene, foruten gruvestreiken i 1961.

Fagorganisasjonen stod også for en god måte å samle arbeiderne på, da flere følte at det var positivt å kunne få påvirke arbeidsplassen aktivt, mens andre ble samlet gjennom politiske tilhørigheter. Videre ble samholdet styrket gjennom at arbeiderne tok vare på hverandre. Her spilte både fareaspektene ved yrket inn, samt at både mentorordninger og økonomisk støtte til trengende arbeidere bygget videre på samholdet. Arbeiderne var både arbeidere, fagorganiserte, kollegaer og venner. Relasjonene var multiplekse. Og hvor arbeiderne stod samlet, var funksjonærene mye mer som individer. Den generelle holdningen var at hvorav arbeiderne var *en* gruppe, så opererte funksjonærene på et mye mer individuelt nivå. Noe tydelig skille mellom yrkesstatus på arbeidsplassen var det nok ikke, da det kun var arbeiderne som påla seg selv en felles identitet.

Kapittel 6.0 Utenfor arbeidsplassen

6.1 Klær, biler, språk og økonomi

Klær

Hvordan ens status ble uttrykt er noe som ligger klasseskillet nært, og en av de tydeligste måtene å fremheve ens status på uten å si et ord, er å illustrere den gjennom klær, moter, og uniformer.²⁰⁶ En del av den kulturelle kapitalen.

På spørsmål om en merket noen forskjell i klesstil på funksjonærer og arbeidere på 1940-, 1950-, og 1960-tallet så svarer Informant 1 at:

*Ja, de gjorde vel det kanskje. De hadde bedre råd vet du. Kjøpte seg dresser og litt var litt finere.*²⁰⁷

Dette aspektet ved utøvingen av ens sosiale roller kan ha hatt en stor innvirkning på hvordan samspillet *hvem-hvem* fungerer, da funksjonæren i dette tilfellet gjør det tydelig allerede før den sosiale interaksjonen finner sted at han befinner seg i sin rolle. Men det blir for enkelt å konstatere med at dette var en ren utøvelse av et rollesett, da det ikke nødvendigvis handlet om at funksjonæren ville vise sin status, men isteden at han kjøpte seg finere klær nettopp fordi han kunne. Dette kan dog videre problematiseres ved at trass i at intensjonene ikke var der, så fungerer en slik klesbruk i at visse signaler blir oppfattet av den andre parten både i og utenfor en sosial situasjon.

Også funksjonærfruene var kledd mye finere enn andre på 1940- og 1950-tallet, noe som en la godt merke til ifølge Informant 1. Men han presiserer:

*Også kjente vi dem nå, vet du. Vi visste nå hvem det var. Vi visste at det var ei funksjonærfrue da.*²⁰⁸

Her virker det til at Informant 1 legger til at klesdrakten ikke nødvendigvis var grunnen til at funksjonærfruene ble lagt merke til, men heller på grunn av at Rausand er såpass lite og et sted hvor *alle kjenner alle*. Samtidig åpner dette opp videre for spørsmålet om hvordan innforståtte meninger kan ha hatt noe å si for hvordan en oppfattet andre ulike grupper. Her snakker vi da om forventningene av de rollene som funksjonærene har av individ som står

²⁰⁶ Fiske: 44-48

²⁰⁷ Intervju med Informant 1

²⁰⁸ Ibid

utenfor. Her er det ikke snakk om kommunikasjon, men snarere observasjon basert på kunnskap som en har tilegnet seg på et tidligere tidspunkt. Ved å se på dette aspektet ved et mulig skille mellom gruppene, så kan vi argumentere om at mulige forskjeller og forhold til status på mange måter var konstruert basert på forutinntatte meninger fremfor et faktisk skille.

Her kunne en ha trukket inn hvordan en kvinnes «oppgave» i samfunnet var på 1950- og 1960-tallet. En slags kulturell kodeks la til grunne, spesielt på mindre industristeder, for hvordan både arbeiderfruer og funksjonærfruer hadde som oppgave å forsørge familien,²⁰⁹ samtidig som funksjonærfruene hadde en mer tilegnet oppgave om å opprettholde den ytre statusen som fulgte med funksjonæryrket.²¹⁰ Dessverre er det få eller ingen kilder som tar til ordet for funksjonærfruene, og det blir derfor vanskelig å videre utforske dette aspektet.

Biler

Lyden av en rusende motor som fyller den ellers rolige Rausandsbygda er ikke akkurat noe som går ubemerket. Spesielt i tiden rett etter krigen. På 1950-tallet var det blant annet ikke vanlig med bil på Rausand²¹¹, så hvis enkelte funksjonærer eller direktøren kjørte gjennom bygda, kunne det da oppfattes som en oppvisning av status?

«Direktøren hadde nå finere bil da»²¹² utdyper Informant 1 når vi havner inn på temaet om hvem som hadde bil og ikke på 1950-tallet. Ove Medalen påpeker det samme.²¹³ Men bare det å eie en bil var noe som var mest forbeholdt funksjonærene og de fra øvrige sjiktet, selv om de også var fåtallet av funksjonærene som eide bil, forteller Informant 1 videre.²¹⁴ På spørsmål om dette var noe som funksjonærene skrøt av, så svarer Informant 1 at det er ikke noe han særlig husker, men sier ja på spørsmål om det å bare eie en bil var for mange symbol nok for statusen deres.²¹⁵ Medalen er også enig i dette, men presiserer at dette gjaldt uansett

²⁰⁹ Lund, Ellen Cathrine, «Med lønnsarbeid i husmorperioden – Rjukankvinner på tvers» *Arbeiderhistorie*, 2001, s. 9-25

²¹⁰ Utter, Harald, ««Det e der eg høre te» Om hverdagsliv, identitet og tilhørighet hos arbeiderne i Åbøbyen», *Årsskrift Sauda Sogelag*, (2011), s. 4-47

²¹¹ Intervju med Informant 1

²¹² Ibid

²¹³ Intervju med Ove Medalen

²¹⁴ Intervju med Informant 1

²¹⁵ Ibid

hvem som eide bilen, om det så var funksjonærer eller arbeidere.²¹⁶ En slik påstand skaper en konnotasjon til begge partene her, da både arbeiderne og funksjonærene brukte bilen sin som et redskap for å vise frem sin kjøpekraft til samfunnet. Men det viser også hvordan de ikke trengte å si noe konkret for at *vanlige folk* skulle få følelsen av at de viste seg frem. Å eie bil åpnet også for muligheter for ferieturer og besøk av slekt som de uten ikke hadde mulighet til. Altså er det snakk om en del forutinntatte holdninger folk hadde til de som var økonomiske sterkere enn andre uten at de hadde uttalt noe konkret. Det var nok at de ble sett. Bil var en synlig form for status og kjøpekraft.

Ove Medalen forteller en interessant historie fra da han var ung og gikk framhaldsskolen i Eidsvåg. Her knytter han inn hvordan bil også kunne komme andre enn funksjonærene og direktøren til gode:

Jeg hadde direktørfruen som lærer, og jeg fikk flere ganger skyss hjem fra skolen i direktørens svarte Mercedes. Dette var vel i 1967. [...] Det kunne skje i tilfeller at du fikk fri de tre siste timene eller to, og da var hun ute og lurte på om at du er fra Rausand så kan du få sitte på. Ellers var jo alternativet å gå hjem eller vente på skolebuss. Så jeg har ikke, i alle fall ikke i min levetid, hørt noen som har nevnt at her var det en urettferdighet ute og gikk.²¹⁷

Ut ifra historien så opplever vi at direktørfruen i stor grad ikke virker til å vegre seg mot å ha kontakt med personer utenfor hennes statusomkrets eller å stille opp for folk. Medalen presiserer også her at han ikke merket noe form for forskjellsbehandling knyttet til at eierskap av bil.

Men det å eie bil var ikke kun forbeholdt funksjonærene på Rausand, som Medalen var inne på tidligere. I 1952 ble det opprettet en kontrakt med Rødsand Gruber og arbeiderne hvor arbeiderne betalte 25 kroner per mann per måned for at bedriften kunne gi tilskudd til innkjøp av bil.²¹⁸ Dette var for at de arbeiderne som ikke bodde ved gruen kunne enklere komme seg til og fra arbeidsplassen. I et skriv fra 1962 fra Rausand Grubearbeiderforening så skrives det at prisen gikk opp til 55 kroner, samt at rundt hele 50% av arbeiderne benyttet seg av dette

²¹⁶ Intervju med Ove Medalen

²¹⁷ Ibid

²¹⁸ Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Bilskyss for arbeiderne», 2. juli 1962

tilbudet.²¹⁹ Hvor nøyaktig dette tallet er blir vanskelig å si, men siden foreningen talte arbeidernes sak og var aktiv på arbeidsplassen, så kan vi tenke at de hadde en vesentlig god oversikt over arbeiderne og forholdene ved gruven. Det som er interessant med dette er at Rødsand Gruber virket til å være opptatt av å legge til rette for at de fleste arbeiderne holdt seg i bedriften. Både boligbyggeprosjektet og tilskuddet til transport viser dette. Om dette også medførte bedre relasjoner mellom arbeiderne og ledelsen er usikkert, men vi kan anta at tilbudet i det minste ble satt pris på av arbeiderne.

Hvorvidt funksjonærene også benyttet seg av tilbudet, og om de deretter samkjørte sammen med arbeiderne, er også uvisst. Men ettersom de fleste ferdigbygde funksjonærboligene var mye nærmere Rødsand Gruber geografisk enn arbeiderboligene, samt at flere arbeidere pendlet, så er det logisk å tenke at tilbudet ikke ble like mye brukt av dem som gruvearbeiderne. Dette er også en teori som Ove Medalen nevner på spørsmål om funksjonærene benyttet seg av tilbudet:

Det var svært få funksjonærer her som var bosatt utenfor Rausand. Det var det. Stort sett så bodde de nede i bukta med etter hvert ganske mange hus som ble bygd. Så i det alt vesentlige så hvis du skal summere opp så var det arbeidere bosatt utover Eidsøra, det var arbeidere som var bosatt i Eidsvåg, tilliggende områder type Rød.²²⁰

Eidsøra, Eidsvåg, og Rød er alle områder som ligger minst ti minutter med bil unna Rødsand Gruber.

Informant 1 forteller også om en jobb for Rødsand Gruber som han, en vanlig arbeider, og en funksjonær var med på:

Jeg satt på med han da vi var i Kristiansund, vi satt igjen lastebilen og han kjørte med privatbilen sin, Volvo Amazon.²²¹

Basert på dette ser vi at det ikke var noe konflikt eller merkelig over at en arbeider og en funksjonær kjørte sammen, da Informant 1 sier at dette var helt normalt. En kan trekke inn at dette og var mye på grunn av at Informant 1 var venn med vedkommende, men

²¹⁹ Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Bilskyss for arbeiderne», 2. juli 1962

²²⁰ Intervju med Ove Medalen

²²¹ Intervju med Informant 1

intervjuobjektet presiserer at alle arbeidere kunne og til tider satt på med funksjonæren til og fra arbeid.²²² På 1970- og 1980-tallet var det også ifølge Medalen mye mindre samkjøring enn tidligere. «Det be tynnet ut som årene gikk»²²³ forteller han, så her var det nok heller samkjøringen i seg selv som var *merkelig*, og ikke hvem som gjorde det sammen.

Språk

«De pratet nå ikke Rausanding heller da.»²²⁴ sier Informant 1 om funksjonærfruene på 1950-tallet. På spørsmål om både funksjonærene og funksjonærfruene var tilflyttere, så svarer Informant 1 at «Ja, de var som oftest gift de som kom hit».²²⁵ Et språklig skille er da allerede skapt fra første stund, og har nok bidratt mye til hvordan enkeltindivid og grupper har utviklet forholdet sitt og synspunktene sine til tilflytterne, spesielt på midten av 1900-tallet. Ved å både få et bilde av funksjonærene som velkledde og *veltalende*, så har en allerede lagt et grunnlag for en *oss* og *dem* holdning før noen som helst direkte kommunikasjon eller annen sosial interaksjon har funnet sted.

*Men de der høyere funksjonærene, de kom utenifra, vet du. Snakket østlandsk, kan du si. Trøndersk og, ja.*²²⁶

sier Informant 1 videre.

Men det var også flere gruvearbeidere som kom flyttende fra Løkken Verk i Trøndelag ifølge Esther Fredheim. Einar Bersås sier seg enig i dette.²²⁷ Altså ser vi et språklig skille hos begge tilflytterne, da funksjonærene og ledelsen kunne komme fra Oslo og Trondheim, mens gruvearbeiderne oftest kom fra mindre industristeder som for eksempel Løkken Verk. Så selv om flere arbeidere ikke snakket Rausanddialekten, så var det fremdeles tydelig *penere* språk hos flere funksjonærer, ingeniører og fra administrasjonen. Men det skal også sies at enkelte funksjonærer var fra områdene rundt Rausand, spesielt senere, så vi kan ikke plassere funksjonærene i en samlet homogen språklig gruppe.²²⁸

²²² Intervju med Informant 1

²²³ Intervju med Ove Medalen

²²⁴ Intervju med Informant 1

²²⁵ Ibid

²²⁶ Ibid

²²⁷ Intervju med Einar Bersås og Esther Fredheim

²²⁸ Intervju med Ove Medalen

Her var det interessant å intervjuve Ove Medalen, da hans far vokste opp i Kongsberg mens hans mor var trønder, og Medalen har da selv ikke noen sterk Rausanddialekt. Og på spørsmål om språket faktisk førte til en «oss» mot «dem» holdning, så svarer Medalen, etter en liten tenkepause: «Ikke direkte, nei».²²⁹ Her utdyper han videre at det kunne hende at enkelte funksjonærer fra sentrale steder i Norge kunne slite med å forstå nordmørskdialekten, men at det ellers ikke var noe mer konflikter knyttet til språk. På videre spørsmål om han selv noen gang følte at han ble behandlet annerledes basert på språket, svarer han raskt «nei».²³⁰

*Min far var en alminnelig arbeider, på lik linje med alle andre som var arbeidere. Om dem så var barnefødt her og snakket nordmørsk, som vi sier, eller om de kom fra Løkken og snakket trøndersk. Det eneste som en la merke til var at ulike dialekter vil få ulike ord å bruke.*²³¹

konkluderer Medalen.

Det da være logisk å knytte sammen det Medalen forteller sammen med det faktum at det var flere innflyttere både på arbeidssiden og funksjonærsiden, og at det derfor var vanskelig å trekke et skille basert på at den ene parten pratet en annerledes dialekt enn den andre. Som nevnt over så er selvfølgelig flere av funksjonærenes dialekt preget av et penere språk, men det var fremdeles ikke en språklig homogen gruppe. Det samme gjaldt for arbeiderne.

På en annen side er det enkeltutsagn fra Flætes og Tordhols undersøkelse som nevner at det tidligere eksisterte et tydelig skille mellom innflyttere og folk fra Rausand, men at det i løpet av årene har blitt mye mindre merkbart.²³² Det nevnes ikke om utsagnene er fra tilflytterne selv, så det kan derfor være vanskelig å avgjøre graden av realiteten rundt dette. Det nevnes dog i samme rapport at:

*Også blant innflytterne er det flere som ikke ønsker å flytte fra Rausand, og dette tyder på at det for disse har vært mulig å få tilknytning der. Utsagn om trivsel fra innflytterne styrker denne antakelsen.*²³³

²²⁹ Intervju med Ove Medalen

²³⁰ Ibid

²³¹ Ibid

²³² Flæte, Tordhol: s. 55

²³³ Ibid: s. 55

Men som analysen selv påpeker, så er dette kun antakelser. Det er selvfølgelig logisk å trekke inn hvordan trivsel påvirker tilknytning, men det er også vanskelig å bedømme dette når utvalget ikke spesifikt har sagt at de *har* en tilknytning til stedet. Her kan vi blant annet trekke frem tilknytningen til arbeidsplassen eller venner og familie som en mulig faktor til at de ville bli værende. Men det er viktig å presisere at undersøkelsen ble foretatt i perioden hvor Rødsand Gruber avventet nedleggelse, så motargumentet om at arbeidsplassen var en viktig faktor i ønske om å ikke flytte fra bygda blir da mindre relevant.

Utsagnene om at det tidligere eksisterte et skille mellom tilflyttere og folk fra Rausand forteller oss også mer om forholdet mellom funksjonærene og arbeiderne. Dette fordi det som nevnt tidligere helst var funksjonærer som var tilflyttere, med en andel gruvearbeidere fra lignende gruvesamfunn. Dessverre sier ikke utsagnene noe spesifikt om skillet var forbeholdt alle tilflytterne, eller kun funksjonærene. I samme avsnitt nevnes det på en side at det var et lignende, men dog større skille mellom funksjonærene og arbeiderne. Analysen sier igjen dessverre ikke noe mer konkret enn at det på samme måte som skille mellom tilflytterne og de lokale ble bedre etter hvert.²³⁴ Faktorer som språk, økonomi, eller respekt nevnes ikke.

Videre utdyper *også* Informant 1 at:

*Av funksjonærene så var det ikke mange fra Rausand. Det ble nå etter hvert da. Stigerne, som vi sa. Arbeidsformenn nede i fjellet. Så, men de høyere funksjonærene de kom utenifra.*²³⁵

Så ifølge informanten var dette også en del av utviklingen i bedriften. Her ble også personer fra Rausand etter hvert også en del av funksjonærstaben. Betydningen av dette kan ha vært at det ble et mindre tydelig skille i språket enn tidligere. Spesielt med tanke på funksjonærene.

Men språkvariasjonene stoppet heller i ikke i talemåten, men også i skriftspråket. En situasjon som oppstod på Rausand, var hvordan nettopp skriftspråket på skolen forandret seg nærmest over natten. Rausand hadde i likhet med områdene rundt som Eidsør og Eidsvåg hovedsakelig nynorsk som skriftspråk, men under en avstemming så skiftet det til bokmål. Det nøyaktige

²³⁴ Flæte, Tordhol: s. 55

²³⁵ Intervju med Informant 1

året er uklart, men Informant 1 tror det kan være på 1970-tallet.²³⁶ Dette skiftet er noe som Informant 1 mener er rotet i at funksjonærene ønsket å forandre målformen. Videre begrunner han dette med at områdene rundt ikke hadde like stor andel funksjonærer som det Rausand hadde, og at disse områdene derfor beholdt nynorsk. Men samtidig nevner han også at han selv ønsket å skifte til bokmål, noe som bygger inn under at forholdet mellom de to gruppene som svart/hvitt ikke stemmer helt. Dette fordi informanten ikke var funksjonær, men på dette tidspunktet vanlig arbeider ansatt i gruen.²³⁷ Her kan det tenkes at alt fra politisk ståsted, språktradisjon, eller rett og slett individuell preferanse hadde en større rolle enn det yrket eller opprettholdelsen av status hadde.

Økonomi og forbruk

På spørsmål om det las merke til at funksjonærene handlet litt ekstra og kjøpte litt bedre varer, som en slags måte å vise seg frem på, svarer Informant 1 at dette ikke var noe som han så. Men på en annen side, da Informant 1 var barn, på 1950-tallet, og stod i kø på den lokale dagligvarebutikken sammen med vennene sine og det kom en funksjonær inn, så gikk funksjonæren foran dem i køen.²³⁸

Iallfall da vi var barn, så kom det inn en funksjonær så gikk han foran oss da. På den tiden så var det ikke selvbetjening da vet du, det var disk, så du ba om det du skulle ha, og så hentet butikkmannen dette og målte opp. En kilo sukker, mel, og ja alt var i løsvekt på den tiden, vet du. Så var det nå ofte da at vi kunne vente lenge da hvis det var mange som var der inne. [...] De slapp ikke alltid forbi da, men det kunne hende ja. At hvis det kom en litt «finere frue», som vi sa da, så.²³⁹

Medalen forteller en lignende historie hvor han opplevde mye det samme.²⁴⁰

Informant 1 bruker pronomenet «oss» om han og vennene sine, mens funksjonærene var «de». Det er også interessant å se at Informant 1 nevner begrepet *finere frue* som noe «de» sa. Her ser vi til en viss grad en tydelig identifisering av partene, med funksjonærene som noe adskilt fra det Informant 1 identifiserer seg med. Samtidig viser ikke Informant 1 noen form for

²³⁶ Intervju med Informant 1

²³⁷ Ibid

²³⁸ Ibid

²³⁹ Ibid

²⁴⁰ Intervju Med Ove Medalen

misnøye i måten han forteller hendelsen på, og sier det mer med en slags tone som tilsier at dette var en selvfølge. Medalen legger også til at i hans tilfelle så var han bare guttunge²⁴¹, og da kan vi raskt trekke frem at forskjellsbehandlingen ikke nødvendigvis trengte å være gjort basert på yrkesstatus, men kanskje isteden alder. Denne hypotesen forsterkes da Medalen forteller videre at dette også kunne skje hvis det var en arbeiderfrue som kom inn. Også hun fikk gå foran ham i køen inne på butikken.²⁴²

Et viktig aspekt ved begrepet økonomi er også forbruk. Var det enkelte produkter som de to gruppene kjøpte hver for seg som bidro til et klasseskille, og var dette produkter som bar en symbolikk i forhold til relasjonene? Her kan vi se nærmere på produkter som bærer preg av massekonsum, samt ulike typer luksusprodukt. Fjernsynsapparat var for eksempel ifølge Informant 1 et produkt som ikke på noen måte bar noe særlig symbolsk handlekraft i utviklingen av forskjellene mellom arbeidere, funksjonærer eller ledelsen. «Nei de fikk ikke TV tidligere de enn arbeiderne»²⁴³ svarer han på spørsmålet om funksjonærene kjøpte seg fjernsyn før alle andre. Det var ifølge han aldri noe statussymbol. Ove Medalen sier dog at han mener å huske at funksjonærene var tidligere ute med anskaffelse av luksusvarer som vaskemaskin og fryseskap. Men han selv mener at dette ikke var noe statussymbol, da disse godene aldri ble «vist frem». En vanlig arbeider fikk ikke vite at en funksjonær hadde slike varer hjemme uten at han spurte.²⁴⁴

På 1950-, 1960-, og 1970-tallet var det ifølge Informant 1 vanlig at arbeiderne abonnerte på andre aviser enn det funksjonærene gjorde. Hvor det var Romsdal Folkeblad som var arbeidernes favoritt mens funksjonærene kunne abonnere på Romsdals Budstikke, Adresseavisen, og VG.²⁴⁵ «Arbeiderne, det var Romsdal Folkeblad. Det var liksom bibelen deres det.»²⁴⁶ humrer Informant 1. Her er da antagelsen gjort med at funksjonærene kunne lese mer landsdekkende nyheter, mens arbeiderne helst fokuserte på lokalnyheter. En refleksjon av de kulturelle forskjellene som mange kanskje følte. Romsdals Folkeblad var også en arbeiderpartiavis startet av Olav Oksvik, hvorav Romsdals Budstikke tradisjonelt var

²⁴¹ Intervju med Ove medalen

²⁴² Ibid

²⁴³ Ibid

²⁴⁴ Ibid

²⁴⁵ Intervju med Informant 1

²⁴⁶ Ibid

en venstreavis, men som ble en «*uavhengig borgerlig avis med vekt på de liberale tradisjoner*»²⁴⁷ i 1973. Denne korrelasjonen mellom avisene og leserne er derfor da enkel å kunne trekke, ettersom avisene tiltrekker seg hvert sitt publikum. Om realiteten faktisk var at alle funksjonærer og alle arbeiderne leste sine respektive aviser er dog noe annet, men det er uansett et interessant moment å trekke inn da det høgst sannsynlig eksisterte et visst lesegruppeskille.

Det at Informant 1 referer til dette tyder på at det i alle fall var tydelig at de to gruppene las forskjellige aviser, som igjen kan bety at det kan ha farget hvordan en oppfattet de to gruppene. Funksjonærene som mer finkulturelle. Dette kan også knyttes opp mot både klesstil og språk som gjør at en kan oppfatte dem som «penere» enn arbeiderne, og med mer *kulturell* bakgrunn.

Vi kan i tillegg trekke inn boligbyggingsprosjektet til Rødsand Gruber innunder dette kapitlet. Midlene bedriften ga til å bygge boliger var først og fremst forbeholdt arbeiderne, da de fleste funksjonærer ikke bodde på Rausand lenger enn et par år. Rødsand Gruber ble her da av mange funksjonærer sett på som et springbrett til større bedrifter og yrkesposisjoner, da spesielt innenfor Christiania Spigerverk og Elkem. Funksjonærene fikk derfor tildelt egne såkalte *funksjonærboliger*, istedenfor at de fikk støtte til å bygge slik de vanlige arbeiderne fikk.²⁴⁸ I seg selv opplever en jo en viss forskjellsbehandling her, men på den andre siden så vitner dette om langtidsplanene bedriften hadde for arbeiderne kontra funksjonærene. De ferdige boligene forbeholdt funksjonærene tilsvarte deres tilknytning til bedriften kun som et springbrett²⁴⁹, mens arbeiderne som oftest hadde mer langsiktige målsetninger om arbeidsplassen sin fikk tilskudd til å bygge egne boliger. En mer personlig kontrast til funksjonærboligene.

Dette ble også gjenspeilet i undersøkelsen til Flæte og Tordhol fra 1980: på spørsmål om arbeidstakerne var villige til å flytte hvis graven skulle legges ned, så svarte 17 stykker at de

²⁴⁷ Romsdals Budstikke, «Romsdals Budstikkes historie 1966-2006» *Romsdals Budstikke*, 03.03.2010, <https://www.rbnett.no/kundeservice/om/article110637.ece>

²⁴⁸ Intervju med Ove Medalen

²⁴⁹ Innvik: s. 108

var villige. 16 av disse var fra teknisk ledelse/administrasjonen.²⁵⁰ Videre utdyper analysen at selv om de som svarte at de ville flytte hadde historisk tilknytning til Rausand, så hadde de ikke tilknytning med egen bolig.²⁵¹ Dette forteller oss at de da i stor grad ikke hadde samme type tilknytning til bygda som det arbeiderne hadde, i alle fall ikke i 1980.

Grunnen til at denne faktoren er interessant er at dette igjen kan spille inn på hvordan funksjonærene oppførte seg. Hvis en ikke hadde tilhørighet på samme måte som arbeiderne, som til dels vises gjennom disse tallene, så var det kanskje ikke noe for funksjonærene å *hevde revir* over. Det var ikke noe grunnlag for dem å beskytte sine områder.

Funksjonærene hadde også tidligere tilgang til vannklosett og bad på grunn av funksjonærboligene. Dette var i perioden straks etter andre verdenskrig, frem til begynnelsen av 1950-tallet. Funksjonærene hadde iallfall da i de tidlige fasene av Rødsand Grubers boligbyggingsprosjekt en høyere standard enn det de vanlige arbeiderne hadde.²⁵² Ove Medalen forklarer dog videre at:

Så etter hvert som tiden gikk, så viste det seg jo at funksjonærboligene var i risiko for å sakke litt av i forhold til standarden hos øvrige boliger. For når vi nærmer oss midten av 60-tallet så ble det jo bygget svært moderne og egnede boliger for arbeiderne. [...] Da begynte boligstandarden virkelig å dra på seg, og dette var jo i takt med den moderniseringen som hele samfunnet fikk.²⁵³

Så i realiteten kan man si at boligstandard ikke var noe særlig til statussymbol på 1960-tallet og utover. Og selv om dette muligens var et slikt symbol før den tid, så er det kun snakk om maks et par tiår før det hele ble snudd.

6.2 Geografisk skille

Et skille basert på hvor man bor geografisk er nok en av de formene for skille som er mest tydelig og fysisk målbart. Hvis en gruppe oppholder seg en annen plass enn en annen gruppe,

²⁵⁰ Flæte, Tordhol: s. 97

²⁵¹ Ibid: s. 98

²⁵² Intervju med Ove Medalen

²⁵³ Ibid

så er dette noe som er enkelt å observere, samt at det spiller direkte inn på hvordan relasjonen mellom gruppene er.

Informant 1 svarer på spørsmålet om han merket en tydelig forskjell mellom funksjonærene og arbeiderne med:

*Ja, jeg gjorde nok det. I alle fall da jeg var ungdom, eller en guttunge. Straks etter krigen. Funksjonærene bodde da nede på Rausand, mens arbeiderne bodde da lenger oppi bygden.*²⁵⁴

Presiseringen av den geografiske lokasjoner er et interessant konsept med tanke på at informanten ikke nevnte væremåte eller status først som et eksempel på skillet.

Tydliggjøringen eksisterte i hvor gruppene bodde:

*Det var det at de bodde der de bodde, vet du. De så var nedenifra, nedenifra «Halsen» som vi sa, og de som var ovenfra. Ovenfor «Hauaflata» der var det arbeiderne som bodde.*²⁵⁵

Om spørsmål om det var mulig for en arbeider å bo på samme sted som en funksjonær, svarer Informant 1 videre at:

*Nei. Det var jo gruvene som bygde disse husene, men senere, da jeg startet i gruva, så merket jeg ikke noe til dette skillet. Da kunne gruva bygge hus lenger oppi bygden også.*²⁵⁶

I sin oppvekst på 1960-tallet, så sier også Ove Medalen:

*Kanskje det mest synlige skillet når jeg vokste opp, det var det geografiske skillet. Fordi du har begrenset aksjonsområde og det medførte at deler av bygda ikke var innenfor det området. [...] For funksjonærene bodde nede i bygda, mens jeg da for min del og mine søsken og mange andre vokste jo opp litt lenger oppe i bygda. [...] Men vi traff jo ingeniørbarn på skolen. Jeg kan heller ikke minnes at det var noe skille. Det er klart det var velstandsskille! Ingeniørbarn hadde jo gjennomgående bedre bekledning enn vi øvrige.*²⁵⁷

Det geografiske skille virker også for Medalen til å være det mest fremtredende skillet i bygda, da lokasjonen til arbeiderne og funksjonærene gjorde det vanskelig å møtes jevnlig. Men han nevner at selv om det var det geografiske skille som han la mest merke til, så la han

²⁵⁴ Intervju med Informant 1

²⁵⁵ Ibid

²⁵⁶ Ibid

²⁵⁷ Intervju med Ove Medalen

også merke til hvordan ingeniørbarna kunne kle seg finere. Men det er interessant å bemerke at selv om han trekker frem dette med klesplaggene, så er det først og fremst det geografiske han fokuserer mest på. Det virker derfor slik at det økonomiske skillet ikke bar med seg noe særlig status eller prestisje som gjorde at det splittet arbeiderne og funksjonærene.

Basert på dette er det tydelig hvordan plasseringen av de ulike boligene spilte inn. Kjeldstadli skriver at på flere industristeder så kunne en se hvordan et skille mellom de to gruppene manifesterte seg også i byplan og arkitektur, hvor arbeiderboligene og funksjonærboligene lå hver for seg.²⁵⁸ Dette er, som nevnt tidligere, også realiteten på Rausand. Det geografiske skille er her da en direkte konsekvens av boligbyggingsprosjektet til bedriften, hvor funksjonærboligene ble satt opp nede mot bukten, mens arbeiderboligene var satt opp lenger oppe i bygda. Sistnevnte er dog en oppsiktsvekkende detalj, da flere lignende industristeder gjerne bygget funksjonærboligene i høyden for å videre understreke forholdet de hadde til arbeiderne: de var over dem. Eksempler på dette kan være både Villaveien på Rjukan, «Toppen» i Odda,²⁵⁹ eller Egne Hjem i Folldal.²⁶⁰ At det motsatte eksisterte på Rausand trenger ikke nødvendigvis bety at lokasjonen bar preg av den samme typen symbolikk som det gjorde på de nevnte industristedene, men det er uansett interessant at funksjonærene var de som bodde *nede* i bygda. Om ikke annet så kan dette i det minste gi konnotasjonene til at et classeskille på Rausand ikke var like fremtredende geografisk som andre steder. I alle fall ikke på symbolsk plan. Og dette kan da igjen ha vært en konnotasjon som begge gruppene kan ha trukket.

Et annet interessant element er hvordan de forskjellige ansatte ved Rødsand Gruber kunne benytte seg av forskjellige dagligvarebutikker. I bygda så var det i en lang periode to butikker en kunne handle dagligvarer fra: en butikk drevet av Samvirkelaget, og en som het Sivertsen. Samvirkelaget ble etablert på Rausand i 1950-1951, mens Sivertsen, som var en familiebedrift som varte over flere tiår, startet allerede i 1936.²⁶¹ Informant 1 forteller:

²⁵⁸ Kjeldstadli: s. 52

²⁵⁹ Ibid: s. 52

²⁶⁰ Bækkelun, Bjørn, *Bygdebok for Folldal bd. IV: Folldal Verks Historie Ca. 1745 – 1993* (Folldal kommune, 1998) s. 201

²⁶¹ Hindhammer: s. 149-150

Men så kom det Samvirkelag, og der var det arbeiderne som handlet. Funksjonærene handlet nede der de bodde, selvfølgelig, så de handlet nede med den forretningen, Sivertsen.²⁶²

Her spilte den geografiske lokasjonen inn, da Sivertsen lå mye nærmere området hvor funksjonærene var bosatt. Men det var ikke alltid at det fantes to butikker å velge mellom, og da handlet både arbeiderne og funksjonærene her.²⁶³ Så det var først da Samvirkelaget startet at en så et mer tydelig skille i hvor enkelte arbeidsgrupper gikk for å handle mat og annet essensielt, ifølge det Informant 1 forteller.

Medalen sier på en annen side at valg av butikk, i det minste for hans familie, alltid var basert på tilgjengelighet:

Som jeg har nevnt til mange så er det jo slik at mødre visste jo hvor du kunne få kjøpt ting, og hvis det var enklest å kjøpe det på Cooperativen, så ble du sendt dit. Og hvis ikke så handlet vi med Sivertsen.²⁶⁴

På videre spørsmål om Medalen i det minste merket om det var flere arbeidere som handlet på Samvirkelaget fremfor Sivertsen, så svarer han: «Det var mer smak og behag.»²⁶⁵ Hvorvidt det Medalen sier stemmer overens med det andre i bygda følte er vanskelig å si, men det er interessant hvordan hans opplevelse skiller seg fra Informant 1 sin. Her kan det være relevant å presisere at det er et aldersspenn mellom de to informantene, så det Medalen forteller kan ha vært sant for hans ungdom og oppover, mens Informant 1 kan ha basert sitt synspunkt på opplevelser før Medalen sin tid. Videre kan vi knytte denne forklaringen opp mot at da Informant 1 var ung så var Sivertsen sin butikk mye nærmere funksjonærboligene enn det den var senere.²⁶⁶ Det kan derfor være slik at det Medalen husker var etter at butikken ble flyttet til samme område hvor Samvirkelaget lå, som skjedde den 13. desember 1971²⁶⁷.

Et kildekritisk problem er også at begge informantene ikke selv var ansatt i gruven før mot slutten av dens levetid, så det kan derfor være vanskelig for dem å få et nøyaktig blikk på om arbeiderne eller funksjonærene bevisst valgte forskjellige butikker basert på yrke eller status.

²⁶² Intervju med Informant 1

²⁶³ Ibid

²⁶⁴ Intervju med Ove Medalen

²⁶⁵ Ibid

²⁶⁶ Andersen, Ola Edvin, *Raudsand: Bygda vår i bilder*. Sunndalsøra: MediaHuset AS, s. 35

²⁶⁷ Hindhammer: s. 150

Dette ettersom de i stor grad ikke var en del av rollen som gruvearbeider, men isteden mer observatører. Det blir derfor vanskelig å bedømme om butikkene ble brukt basert på geografisk tilgjengelighet, klassetilhørighet, eller som Medalen sier: «smak og behag»²⁶⁸. Men samtidig så var, og er, ikke Rausand noen stor plass, og det er her da fullt mulig at de begge visste hvem som var arbeidere og hvem som var funksjonærer. Dette argumentet styrkes også ved de tidligere sitatene fra Informant 1 som nevner at «de» visste hvem som blant annet var funksjonærfruer.²⁶⁹

Nils Allan Sivertsen, som tok over driften av dagligvarebutikken Sivertsen etter sin far, Alfred Sivertsen, på 1970-tallet, forteller at forholdet til Rødsand Gruber var nødvendig for butikken. «Det ga en stabil flyt»²⁷⁰ sier Sivertsen, «Og for å få stabile kunder så måtte en gi service»²⁷¹ fortsetter han. Han forklarer også hvordan butikken var viktig for det sosiale liv på Rausand, da «Butikken var et samlingssted»²⁷². Butikken til Sivertsen virket da til å være samme type arena som Samfunnshuset eller pauserommet på Rødsand Gruber: et sted hvor man kunne møtes og prate sammen. I samme intervju med Sivertsen prater han også om forholdet til kundene og hva de kjøpte i dagligvarebutikken hans, men nevner aldri noe om kundene var arbeidere eller funksjonærer. Sivertsen selv sier i intervjuet at han ikke har lyst å gå ut med navn, da flere av de tidligere kundene fremdeles er i live. Dette med tanke på personvern.²⁷³

Men hvis det eksisterte et geografisk skille i bygda, hvordan påvirket dette da ungdommen? Å «hevde revir», eller beskytte territoriet sitt, blant ungdommen er en stor del av samfunn hvor det eksisterer et tydelig skille, enten geografisk eller sosialt. Et godt eksempel på dette vil være fabrikkbyen Sauda på 1960-tallet, hvor sammenstøt mellom ungdomsgjenger fra forskjellige geografiske tilhørigheter var vanlig. Såkalte «kriger». Og som med Rausand så var også Sauda preget av et geografisk skille som styrket klasseskillet, med vanlige arbeidere på ene siden og funksjonærer og direktører på den andre.²⁷⁴ På spørsmål om det noen gang var

²⁶⁸ Intervju med Ove Medalen

²⁶⁹ Intervju med Informant 1

²⁷⁰ Intervju med Nils Allan Sivertsen

²⁷¹ Ibid

²⁷² Ibid

²⁷³ Ibid

²⁷⁴ Utter 2010: s. 193-195

hendelser hvor for eksempel en arbeidersonn eller lignende foreslo å angripe funksjonærsønner eller å «hevde revir», sier Informant 1 kort og konsist «Nei». Et konsept som ut i fra kroppsspråket virket helt fremmed for han. Medalen nevner på en annen side at det hendte at ungdommer kunne verne om sine egne områder i bygda, da med påfølgende slåsskamper. Det utartet seg aldri på samme måte som i Sauda, men kunne være mer preget av vennskapelig rivalisering. Men her påpeker han at dette ikke hadde noen sammenheng med status eller skillet arbeider og funksjonær, men da rent og skjært geografisk.²⁷⁵

Det er også viktig å presisere at Sauda var betydelig større en Rausand på 1950- og 1960-tallet, da Sauda hadde mer enn 6000 innbyggere, mens Rausand hadde rundt 400.²⁷⁶ Dette utgjør en vesentlig forskjell i hvordan det geografiske skillet spiller inn, samtidig som det er flere aktører i det sosiale statusspillet.

Men en kan heller ikke undervurdere virkningen det geografiske skillet hadde, for det resulterte til, ifølge Informant 1, at funksjonærene holdt seg mest med funksjonærer, mens arbeiderne holdt seg både med andre arbeidere og for eksempel gårdbrukere og andre selvstendig næringsdrivende.²⁷⁷ En detalj som dog muligens kan virke som en bagatell er at det var en bratt bakke fra der funksjonærene bodde til der arbeiderne bodde, så her kan rett og slett tilgjengeligheten også ha spilt en rolle. Dette er dog noe ingen av informantene konkret har uttalt.

Ove Medalen nevner i tillegg hvordan han, som vokste opp på Rausand, sjeldent møtte folk fra det som ble kalt for *borgen*. Mer om dette begrepet senere. Medalen eksemplifiserer dette med å nevne at han aldri møtte direktør Olav Øverlie, til tross for at de begge bodde i den samme forholdsvis lille bygda. Det var helst på basarer eller lignende arrangement at en fikk se folk fra den andre siden av bygda, og Medalen sier her at det kunne hende at han fikk se Øverlies kone, Petra, dog aldri direktøren selv.²⁷⁸ Selv i små bygder så kan avstander føles store.

²⁷⁵ Intervju med Ove Medalen

²⁷⁶ Innvik: s. 192

²⁷⁷ Intervju med Informant 1

²⁷⁸ Intervju med Melvin Steinsvoll

6.3 Venner, familie, bekjente, og andre

Observasjon av sosiale forhold

Å observere hvordan arbeiderne, funksjonærene, og ledelsen ble oppfattet fra utsiden kontra relasjonene innenfra kan være vel så interessant da en får et mer nyansert blikk på hvordan enkelte oppførte seg. At en gruvearbeider som jobber i samme bedrift som en funksjonær får et annet syn på personen enn det for eksempel en kjøpmann eller en bonde har, er med rot i de sosiologiske rollesettene en selvfølge.

Flere utenforstående skal visstnok ha omtalt Rødsand Gruber med kallenavnet «gullgruva».²⁷⁹ Kallenavnet skal ikke ha vært i noen sarkastisk toneart, og isteden hintet til at arbeidsplassen både var sikker og gunstig. Dette bilde av bedriften var spesielt tydelig på 1950- og 1960-tallet da gruvedriften hadde sin storhetstid i bygda. Kallenavnet skal ikke ha vært noe særlig rettet mot hverken arbeidere eller funksjonærer, men isteden som en fellesnevner for hele bedriften. Mange av de som stod utenfor bedriften samt utenfor bygda Rausand så på Rødsand Gruber som en helhet. De ansatte ble alle omtalt som en del av «gullgruva».

Men det er ikke bare selve gruen som hadde eget kallenavn. I en bisetning i en ellers større historie så kaller Ove Medalen direktørboligen for «borgen». Navnet dukker opp under et intervju hvor intervjuobjektet forteller en historie fra da noen skulle kjøre ned fra der direktør Øverlie bodde. Medalen gjenforteller historien tilbake for å se om han har forstått rett, og kaller da boligen for nettopp da *borgen*. Og det virker som de som blir intervjuet ikke reagere noe særlig på dette begrepet, og forstår godt hva han mener.²⁸⁰ Dette er også et særdeles interessant konsept da det kan bygge videre på hvordan kallenavn kan ha stor betydning for implisitte holdninger til individer og steder. Eksempelet over tyder på at direktørboligen både var stor, også da muligens «storslått», samt at det antyder at det bodde en «konge» eller lignende der. Begrepet virker til å være sagt med humor i bunn, men en kommer heller ikke utenom hvordan et slikt kallenavn med slike konnotasjoner skaper et ganske så klart bilde av hvem som bodde på dette stedet. Og siden navnet *borgen* er rettet mot direktørboligen, så vitner det om at direktøren og familien var *de store* i samfunnet på Rausand.

²⁷⁹ Intervju med Melvin Steinsvoll

²⁸⁰ Intervju med Einar Bersås og Edith Fredheim

Men her er Medalen selv uenig i tolkningen av begrepet:

Jeg ser for meg at «Borgen» kunne ha fått sitt navn fordi at den er plassert der den er plassert. Litt høyt oppe. Jeg tror det at en eller annen har gått forbi og tenkt assosiasjonen: «en borg, ja det ligner jo litt». Det er i alle fall høyden, det er det da. Også er det jo slik at det å komme seg inn i en borg er jo ikke så helt enkelt da. Og det har ingenting med de som bodde i borgen å gjøre. For det kan jo tenkes at navnet har fått litt smitte av at det var ikke så mange som hadde sitt naturlige besøks-sted i borgen.»²⁸¹

Her legges fokuset på det geografiske skille framfor en statusrelatert et, da Medalen vektlegger plasseringen framfor de som bodde der. Om denne tolkningen ble delt av de andre i bygda er vanskelig å si, men hvis det Medalen sier stemmer, så bygger dette begrepet oppunder vektleggingen av et geografisk skille fremfor for eksempel et klassebasert et. Og betydningen av dette er igjen at forholdet mellom funksjonærene og arbeiderne var mer preget av hvor de bodde og plasseringen av boligene deres, samt den fysiske avstanden mellom dem.

Som ungdom på 1950-tallet, i en del av livet som for mange er svært sosial, forteller Informant 1 at han ikke hadde noen særlige formeninger om hverken arbeiderne eller funksjonærene som jobbet i gruen. Av vennekretsen var det ingen funksjonærbarn, noe som Informant 1 først og fremst forklarer var på grunn av det geografiske skillet. Som barn og ungdom så var det helst de som bodde i nærheten som dannet bekjentskap, og ettersom funksjonærene bodde lenger nede på Rausand enn det arbeiderne og gårdsdriverne gjorde, så var det en selvfølge at det ikke ble noe sosial omgang mellom dem. På spørsmål om det at de var barn av funksjonærer hadde noe å si, så svarer Informant 1 at «Dette ikke var noe jeg tenkte over i det hele tatt i den alderen.»²⁸²

Men selv om en i ung alder aldri la merke til skillet, så merket en kanskje om foreldrene eller andre i familien pratet om eller hadde særegne holdninger til de ulike gruppene. En liten kommentar ved frokostbordet, en kjapp bemerkning under handleturen, eller noe enda mer spesifikt. Men også her svarer Informant 1 at han ikke kan huske at noen familiemedlemmer noen gang skal ha baksnakket verken gruvearbeiderne eller funksjonærene. Her kunne vi ha diskutert blant annet foreldrenes roller i forhold til arbeiderne og funksjonærene, men på

²⁸¹ Intervju med Ove Medalen

²⁸² Intervju med Informant 1

grunn av størrelsen på Rausand, behandling av sensitive opplysninger, samt at Informant 1 ønsket å være anonym, så er dette noe som dessverre må utgå av hensyn til informanten.

«*Det var en egen glorie rundt hodet til Olav Øverlie*»²⁸³ sier Ove Medalen om det han oppfattet som det folk flest tenkte rundt direktøren på Rødsand Gruber på 1950- og 1960-tallet. Ifølge Medalen så hadde Øverlie en stor plass i lokalsamfunnet og var respektert av de fleste. Både ansatte og utenforstående. Dette er også noe som han knyttet opp mot at gruvedriften på Rausand hadde sin storhetsperiode da Øverlie var direktør. Dette kan jo da ses opp mot at han ble godt likt av lokalsamfunnet, da tiden han satt i sjefsposisjonen hos bedriften var da Rødsand Gruber, og til en viss grad samfunnet rundt, vokste frem. «*Hele Rausandssamfunnet stod med han*»²⁸⁴ tilføyer Melvin Steinsvoll i samme samtale.

Naboforhold og vennskap

Oppfattelse av relasjoner er ikke det eneste som er interessant å undersøke, men også de faktiske forholdene. Undersøkelsen av Flæte og Tordhol undersøker dette, og datamaterialet de presenterer gir et innblikk i hvordan de sosiale relasjonene var mellom arbeiderne og deres naboer, venner, og slekt.

På spørsmål om hvor arbeidstakerne og deres ektefeller hadde hoveddelen av kontaktene sine, så svarte 78,3% av arbeiderne og 66,7% av ektefellene at de hadde dem innenfor Rausand. De resterende prosentandelene var fordelt på utenfor Rausand²⁸⁵. På spørsmål videre om hvorfor de hadde kontakt med venne, naboer, slekt, og andre, svarte 62,3% av arbeidstakerne og 49,3% av ektefellene at det var for å få sosialt samvær. 10,1% av arbeidstakerne og 11,6% av ektefellene svarte at de tok kontakt for å utveksle hjelp. Resterende andelen unnlot å svare.²⁸⁶ Tallene viser oss at det var nokså godt samhold mellom arbeidstakerne og samfunnet rundt, da flere oppsøkte bekjente for samværets skyld. Videre i analysen trekkes det frem en rekke enkeltutsagn hvor utvalget beskrev deres forhold til naboer, venner, og slekt i positivt lys. «Folk føler ansvar og omsorg for hverandre»²⁸⁷, «Vi kan hjelpe hverandre når det er noen som

²⁸³ Intervju med Melvin Steinsvoll

²⁸⁴ Ibid

²⁸⁵ Flæte, Tordhol: s. 54

²⁸⁶ Ibid: s. 56

²⁸⁷ Ibid: s. 56

har det vanskelig, f. eks mister sine nærmeste»²⁸⁸ og «[...] det er godt samarbeid og vilje til å hjelpe hverandre»²⁸⁹ er blant en del av utsagnene.

Disse tallene legger et grunnlag for hvordan vi kan ta utgangspunktet i forholdene utenfor arbeidsplassen mellom arbeidstakerne og deres nærmeste, samt at det hjelper oss i videre forståelse av Rausand som en bygd hvor *alle kjenner alle*. «Kjenner alle og snakker sammen. Kan stikke inn til naboen og lå av en prat uten å være invitert»²⁹⁰ er et sitat fra undersøkelsen som understreker dette. Undersøkelsen er gjort på 1980-tallet, og viser at de sosiale forholdene ikke tyder på å være preget av noe skiller eller delte samfunn innad i Rausand, og det er ikke nevnt noe i analysen om hverken klasseskille eller dårlige forhold basert på yrker eller status. Det er på en annen side et sitat som motsier det som er gjengitt tidligere i avsnittet som lyder: «det skulle være mere av at en kunne gå til folk uten invitasjon»²⁹¹, men det er ingenting som tyder på at dette har noe med status eller klasse å gjøre, ei heller forhold mellom arbeidere, funksjonærer og ledelsen.

Flæte og Tordhol konkluderer med at:

*Nettverket kan karakteriseres som tett, - alle kjenner alle. Nettverket har stort omfang og oversiktligheten er stor.*²⁹²

Og selv om det ikke er spesifikt relasjonen mellom arbeiderne og funksjonærene som karakteriseres som dette, så kan vi anta at analysen heller ikke ekskluderer dette forholdet. Men på grunn av analysens bredde og generaliserende konklusjon, så blir det vanskelig å få noe tydelig og konkret ut av den. Vi kan påstå at siden arbeidstakernes syn på Rausand var *tett og alle kjenner alle*, så betyr det at det var godt samhold i bygda, men det blir også for generaliserende til at vi kan konkludere med at det i tillegg strekte seg til forholdet mellom arbeiderne, funksjonærene, og ledelsen.

²⁸⁸ Flæte, Tordhol: s. 56

²⁸⁹ Ibid: s. 56

²⁹⁰ Ibid: s. 56

²⁹¹ Ibid: s. 57

²⁹² Ibid: s. 65

6.4 Idrett og fest

Idrett

Både fotball og skiidrett var stort i den lille bygda, og med et fokus på sport som en viktig del av samfunnet, så er det tydelig at dette er en viktig arena for å skape og bygge relasjoner mellom individ og grupper.

Av skiaktiviteter er Grønnfjellrennet en stor begivenhet på Rausand. Grønnfjellrennet blir arrangert til og med den dag i dag, og ble i 2018 arrangert for 49. gang.²⁹³ Det råder usikkerhet om når nøyaktig rennet startet, men det skal visstnok ha vært i enten 1963 eller 1964.²⁹⁴ Selvet rennet strekker seg fra Gammelsetra til Raudsand Samfunnshus. Størrelsen på premiebordet var også noe flere av arbeiderne husket. «Flotte premier.»²⁹⁵ konstaterer Lund. Medalen nevner kort om rennet:

*Så det var flotte premier og som jeg nevnte i går så var det jo over tusen deltakere. Mye folk. Alt som kunne krype og gå. Og når en tenker på at bygda med stort og smått var cirka 450, så var det to og en halv gang bygdas innbyggertall!*²⁹⁶

Det er da klart at et slikt stort arrangement som trekker til seg store antall besøkende og deltakende vil ha en innvirkning på relasjoner mellom partene. Her vil da ikke nødvendigvis rollen funksjonær kontra arbeider være det sentrale, men isteden deltaker kontra deltaker eller deltaker kontra publikum, også videre. Informant 1 nikker og sier seg enig i at slike arrangement hjalp på samholdet i bygda, før han går videre til neste tema.²⁹⁷

I tillegg var fotball en populær idrett i bygda, og her kunne både arbeidere og funksjonærer være aktive:

*Funksjonærene var publikum de, på fotballkampene. Så, nei det hendte seg at det var noen yngre funksjonærer som kunne spille fotball.*²⁹⁸

²⁹³ Driva «Klart for Grønnfjellrennet». Driva. 19. Februar 2018, <https://www.driva.no/sport/2018/02/19/Klart-for-Gr%C3%B8nnfjellrennet-16123115.ece>

²⁹⁴ Hindhammer: s. 214

²⁹⁵ Intervju med Ove Robin Lund

²⁹⁶ Intervju med Ove Medalen

²⁹⁷ Intervju med Informant 1

²⁹⁸ Ibid

forteller Informant 1. Til tross for hva enkelte har å mene om fotball som en arbeidssport, så var da både funksjonærer og arbeidere ved Rødsand Gruber aktive både som spillere og som tilskuere ifølge Informant 1. «Her kunne en blande seg.»²⁹⁹ sier også Medalen om arbeiderne og funksjonærene i fotball. Begge informantene nikker og svarer ja på spørsmål om dette var sant både for 1950-, 1960-, og 1970-tallet. Her var det altså ikke knyttet noe stigma til å delta eller å observere en idrett hvor den ene grupperingen deltok, og det hele kan sies å bli oppfattet som nettopp det det var: underholdning. Fotballen var samlende. Dette gjaldt også for både arbeiderbarn og funksjonærbarn, da barn «nedenfra» og barn «ovenfra» møttes for å spille sammen, forklarer Informant 1.³⁰⁰

På 1980-tallet var også direktøren for Rødsand Gruber med på banen og spilte fotball,³⁰¹ noe som signaliserer det mer folkelige preget det «øvre sjiktet» hadde i denne perioden på Rausand. Men Informant 1 trekker faktisk frem her hvordan han selv mener at det ikke hadde vært uakseptabelt om direktøren hadde kastet seg ned på fotballbanen på 1950-tallet på lik linje som direktøren gjorde på 1980-tallet. Dette kom som noe overraskende med tanke på de mentale bildene en konstruerer rundt hvordan en direktør skulle oppføre seg på den tiden, men samtidig viser det også hva slags kraft idretten kunne ha over et samfunn. «Nei det var ikke så stivt»³⁰² sier Informant 1 med armene foldet.

Fest

Sosiale og kulturelle arrangement utover de sportslige var for det meste bygdefester, basarer, og offisielle feiringer som 17. mai. Slike arrangement er en viktig arena for ulike grupperinger å møtes sosialt, da det her ikke stilles krav til tilhørighet til en spesifikk idrett eller sportsgren. Alle kan feire nasjonaldagen.

«Funksjonærene stilte nå opp akkurat som alle andre»³⁰³ sier Informant 1 om funksjonærene på 17. mai feiringene på 1950- og 1960-tallet. En selvfølge nærmest, skal man definere tonen. Feiringen av nasjonaldagen brukes her som et slags kroneksempel på hvordan en slik dag kan

²⁹⁹ Intervju med Ove Medalen

³⁰⁰ Ibid

³⁰¹ Intervju med Informant 1

³⁰² Ibid

³⁰³ Ibid

binde sammen alle slags grupper uavhengig av yrke og status. Men også mindre arrangement som blant annet basarer og fest var noe som kunne, om ikke forene, i alle fall skape en arena hvor alle kunne delta: «Om det var basarer og fester og slik, så kom det funksjonærer.»³⁰⁴ presiserer Informant 1.

I Flæte og Tordhols undersøkelse svarte 73,9% av de arbeidstakerne som deltok at de møtte opp offentlig på 17. mai feiringen, mens 69,6% av deres hustruer svarte det samme.³⁰⁵ Basert på utvalget så er dette et ganske bra oppmøte, og selv om kilden ikke presiserer om det er arbeider eller funksjonær som svarer, så kan vi anta at det var relativt blandet. Betydningen av at begge gruppene deltar på slike arrangement er at det er mulig for dem å prate sammen og alle føle deltagerskap i samme felleskap og samfunn. Og selv om det ikke finnes kilder som viser at det eksisterte separate feiringer basert på om en var arbeider eller funksjonær, kan vi ut i fra informantene se at en stod sammen og feiret nasjonaldagen.

På private fester, spesielt på 1950- og 1960-tallet, så var det mye mindre «blanding» av de to gruppene.

*Arbeiderne ... var nå sjeldent at de var i selskap eller bursdager eller lignende med funksjonærene.*³⁰⁶

forteller Informant 1. Slike arrangement er jo som oftest relatert til at en inviterer enten familie eller nære venner, så det kan da hende at det her da ikke eksisterte et slikt forhold mellom funksjonærene eller arbeiderne. I alle fall ikke i et iøynefallende eller åpenbart tilfelle. Eller som Informant 1 vet om. Dette bygger igjen videre på det geografiske skillet som eksisterte, hvor funksjonærene helst holdt seg med «hverandre». Det er jo vanskelig å skape relasjoner utenfor arbeidsplassen hvis partene aldri møtes på slike arenaer, og dette er da et godt eksempel på en konsekvens av bosituasjonen til gruppene.

Når det gjelder offentlige fester så svarte 20,3% av de 69 som deltok i spørreundersøkelsen fra 1980 at de var med på slike arrangement. Bare 8,7% av ektefellene svarte at de deltok på

³⁰⁴ Intervju med Informant 1

³⁰⁵ Flæte, Tordhol: s. 72

³⁰⁶ Intervju med Informant 1

offentlige fester. Ut i fra dette utvalget virker det ikke til at offentlige fester er en like stor sosial arena, og da også en ikke like stor arena hvor en bygger relasjoner, som for eksempel større offentlige arrangement. Det er da ikke like gunstig å se på dette momentet ut i fra denne undersøkelsen. Medalen sier også at i de ulike intervjuene han har foretatt, så har fest eller skille på fest aldri vært noe som intervjuobjektene hans har tatt opp eller pratet om. En kan fundere på om det da er et resultat av at det aldri var noe relasjonelle spenninger mellom partene, men på grunn av manglende kildemateriell så settes fokuset heller da mer mot idrettsarrangement og de ulike lag og foreningene som eksisterte i bygda.

6.5 Lag og foreninger

Det kulturelle liv på Rausand kan sies å ha blomstret på 1950- og 1960-tallet, med opptil 17 lag og foreninger registrert i 1962³⁰⁷, deriblant Rausand Hornmusikklag, Rausand Kvinnegruppe, Rausand Indremisjonsforening, og Rausand Skytterlag. Disse lagene ble ikke bare arenaer for befolkningen å få utløp for kreative evner, men også som samlingssteder for sosialt samvær.

Debatten rundt om en skulle bygge Samfunnshus eller Folkets hus, sistnevnte som initiativ fra arbeiderbevegelsen, var aldri noe særlig stor på Rausand. Bygda ville ha et felles bygg for lag og foreninger, noe som bygdesamfunnet kunne nyte godt av. Og i 1956 ble det sendt henvendelse til ledelsen i Rødsand Gruber for å få midler til et slikt byggeprosjekt. Direktør Øverlie sendt så en videre henvendelse til direktøren i Christiania Spigerverk, som i årsskiftet 56/57 svarte følgende:³⁰⁸

Kjære Øverlie

Mange takk for ditt brev av 22 ds. med oppgave over de foreninger på Raudsand som kan ha interesse for Samfunnshus. Vi må nu videre.

Jeg vil foreslå at du for eksempel sammenkaller et møte med et par representanter fra hver av de foreninger du nevner i din skrivelse, og redegjør for at vi er interessert i at det blir bygget et Samfunnshus på Raudsand, og spør representantene om deres forening er interessert i å være med å danne et andellag for å løse dette spørsmålet. Gangen videre skulle da være at disse representanter forelegger spørsmålet for sine foreninger, hvoretter det holdes et nytt

³⁰⁷ Innvik: s. 154-155

³⁰⁸ Ibid: s. 158

møte hvor det blir fastslått hvem som skal være med i andelslaget. Er man blitt enige om det kunne neste skritt være at det dannes et utvalg på for eksempel 5 medlemmer som arbeider videre med saken.

Etter min mening betyr det mye at folkene får klart for seg at det er foreningene som eier samfunnshuset, og ikke gruben. Den nødvendige økonomiske støttehjelp til arkitekt etc. vil de få av oss.

Du får tenke over saken og gjøre hva du finner mest praktisk

Vennlig hilsen

Trygve Lowzow³⁰⁹

Et slikt tiltak skaper ikke bare grunnlag for en sterk sosial arena i bygda, men illustrerer også Rødsand Grubers fotfeste på Rausand. At både direktøren for Rødsand Gruber og direktøren for Christiania Spigerverk begge stilte seg positive til et slikt prosjekt vitner om at de i det minste så verdien av et samfunn i vekst. Utvekslingen av brev viser også holdningen Øverlie hadde til Rausand som blant annet Medalen nevnte i forrige kapittel, samt at direktørens tilhørighet til bygda kan ha gjort at han var mer opptatt av det sosiale liv på Rausand. Hele situasjonen rundt byggingen av samfunnshuset illustrerer også samholdet i bygda, for Samfunnshuset skulle reises gjennom dugnad.³¹⁰ Betydningen av at bygda sa seg fornøyde med ett samfunnshus, i motsetning til ved flere andre industristeder hvor det fantes «Folkets Hus» for arbeiderne og adskilte samlingssteder for funksjonærene, kan i stor grad ha gjort at forholdet mellom de to gruppene ble mindre anspent. Viljen direktør Øverlie la inn for å få opp bygget kan også ha påvirket forholdet positivt.

På anmodning av Lowzow så kontaktet Øverlie de forskjellige foreningene på Rausand, i alt 17, før Samfunnshuset ble reist. Av disse 17 så var det 11 som takket ja til å være med å gi bygda sitt eget samlingssted. De foreningene som ikke ble med var kristne foreninger som takket nei fordi, ifølge Øverlie: «[...] at de hadde arbeidet så lenge for å få sitt eget bedehus at de ville fortsette på denne veg [...]»³¹¹. Av disse 11 foreningene var det to styreledere som var

³⁰⁹ Innvik: s. 158-161

³¹⁰ Intervju med Informant 1

³¹¹ Historien om Rausand Samfunnshus A/L. «Overlevering av Samfunnshuset lørdag 13. oktober 1962 – tale holdt av Olav Øverlie (f:1914, d: 2000)»

funksjonærer og tre styreledere som var vanlige arbeidere.³¹² I tillegg var tre av styrelederne arbeiderfruer. Dette tyder da i alle fall på at det ikke var noen forskjell i entusiasmen mellom de ulike yrkesgruppene om å sammen skaffe Rausand et samfunnshus.

Det ble dannet en arbeidskomité bestående av Øverlie selv samt flere arbeidere og funksjonærer.³¹³ Også dette er med på å bygge opp under inntrykket av at byggingen av samfunnshuset var noe som sveiset bygda enda mer sammen på tvers av sosiale og geografiske skiller. I tillegg var også foreningene og arbeidskomiteen sammensatt av individ med forskjellige bakgrunner, samt at ledelsen selv var aktiv i å vise sin støtte. Førstnevnte viser at partene både var villige til å samarbeide og at de var opptatt av bygdas velvære, mens sistnevnte viser at ledelsen var opptatt av samfunnet rundt bedriften tilsynelatende uavhengig av økonomiske motiv. Dette med sosial vekst kontra økonomisk vekst er noe som spiller videre på hvordan bygda oppfattet direktør Olav Øverlie som en samfunnsbygger. Det er i tillegg verdt å nevne at under åpningsfesten av samfunnshuset så kunngjorde Øverlie at Rødsand Gruber påtok seg å nedbetale det gjenstående lånet på 50 000,- i tillegg til de 250 000,- de allerede hadde gitt som tilskudd. Rausand kunne da ta i bruk et gjeldfritt samfunnshus.³¹⁴

Samfunnshuset ble innviet lørdag 13. oktober 1962, og under innvielsen holdt direktør Øverlie en tale hvor han blant annet adresserte dugnadsånden på Rausand. Han sa:

Jeg vil få komme litt inn på det dugnadsarbeide som er utført under oppføringen av samfunnshuset. Det er nok ofte et ømtålig punkt når det gjelder slike saker, men i denne forbindelsen er det et hyggelig tema å ta opp. Det er utført et meget stort og uegennyttig arbeide på dette området. Hvor mange dugnadstimer som er utført har jeg ikke oversikt over, men jeg vet at bare siden 1. september er det utført 1030 dugnadstimer og tar en med det som er utført før den tid kommer en til det mangedobbelte.³¹⁵

³¹² Historien om Rausand Samfunnshus A/L. «Registrerte foreninger og lag på Rausand i 1962 (i alt 17 foreninger inkl de kristelige foreninger)»

³¹³ Historien om Rausand Samfunnshus A/L. «Arbeidskomiteen»

³¹⁴ Historien om Rausand Samfunnshus A/L. «Rausand tek i bruk skuldfritt samfunnshus»

³¹⁵ Historien om Rausand Samfunnshus A/L. «Overlevering av Samfunnshuset lørdag 13. oktober 1962 – tale holdt av Olav Øverlie (f:1914, d: 2000)»

Øverlie selv rettet aldri takken spesifikt til arbeiderne eller funksjonærene, men vi kan koble dette sitatet opp mot en overskrift fra Romsdal Folkeblad to dager etter innvielsen. Den ene overskriften lyder: «Det er dere, arbeidere og funksjonærer, vi skal takke, sa dir. Lowzow i sin hilsen»³¹⁶ En kan anta at det er dugnadsarbeidet direktøren i Christiania Spigerverk sikter til, og når Øverlie selv kommenter innsatsen så kan vi videre trekke konklusjonen om at dette var noe begge sider var en del av. Det kan også nevnes at i en så liten bygd så ville det nok merkes om store deler av staben ikke ble med å reise det lokale samfunnshuset. Altså viser denne situasjonen hvordan samholdet i bygda kunne være. Her var alle med uavhengig av status eller yrke.

Ved Rausand Samfunnshus var alle velkomne, og siden bygget ble brukt av de ulike lagene, så ble det en forlengelse av den allerede samlende virkningene disse foreningene hadde. Potensialet slike arenaer har, både samfunnshuset og de forskjellige foreningene, er at de i stor grad kan bryte med det rollesettet som de to gruppene har fra arbeidsplassen. Her eksisterer det et rom hvor de ikke lenger eksisterer en like stor hierarkisk modell, men isteden finner vi for eksempel venner, bekjente, familie, og lignende. En kan også trekke inn kultur, både som motstykke og som en forlengelse av dette argumentet. Som motstykke så kan fremdeles den kulturelle variasjonen de to gruppene har spille inn på hvordan de oppfører seg og oppfatter hverandre, men på den andre siden så gjelder det samme prinsippet her som i de ulike rollene de har. Ved å samles på denne måten så brytes de kulturelle konvensjonene som skiller de to gruppene, hvor en møtes i for eksempel felles interesse for musikk. Som likesinnede på uformelle møtesteder.³¹⁷

Basarer var blant annet en instans som var populær på Rausand. Etter flere utsagn fra arbeidstakere og ektefellene deres fra Flætes og Tordhols undersøkelse så handlet ikke basarer kun om å ta lodd, men å samles og å se og snakke sammen med folk.³¹⁸ En ser da ut i fra undersøkelsen av en slik sosial arena var viktig for bygda, og det er derfor logisk å anta at de fleste i bygda deltok på arrangementene. I følge samme undersøkelse så svarte 47,8% av arbeidstakerne og hele 60,9% av ektefellene at de deltok på basarer.

³¹⁶ Romsdal Folkeblad. «Uten Rødsand Grubers storslåtte gave ville ikke Rausand fått samfunnshus», mandag 15. oktober 1962.

³¹⁷ Flæte, Tordhol: s. 72

³¹⁸ Ibid: s. 72

Rausand Damekor var en annen kjær instans i bygda, og var i stor grad satt sammen av alle typer folk. «Direktørfruen var nå med i sangkoret!»³¹⁹ sier Informant 1. En hendelse som fant sted på 1970-tallet. Her er det da tydelig at det ikke fantes mange synlige barrierer med hvem de to gruppene kunne være sosiale med, og til og med Informant 1 fortsetter med å poengtere at:

*Ja, Rausand hadde mange lag og foreninger på denne tiden, og ja, både arbeidere og funksjonærer var med på de arenaene som de selv hadde lyst til.*³²⁰

Det var altså ikke noe skarpt skille hvor for eksempel arbeiderne var med i forening A mens funksjonærene var med i forening B.

*Alle var med i både ungdomslaget, idrettslag, sangkor, og musikklag. Så nei der var det blanding ja.*³²¹

I bedriftens gullalder, altså på 1960- og 1970-tallet så arrangerte Rødsand Gruber utdeling av medaljer for sine ansatte som hadde jobbet i bedriften i så og så mange år. Både Medalen³²² og Lund³²³ nevner kort dette. Arrangementet ble holdt på Rausand Samfunnshus, og her forteller Medalen at:

*Gruven brukte jo å arrangere medaljefester og der samles jo alle. Og der ble det delt ut 25-årsmedaljer, 30 og 40, og 50! Og det var både funksjonærer og arbeidere i vill forsamling! Ikke noe skille. Der fikk du ikke noe plass oppe med plattingen fordi du var funksjonær. [...] Alle satt der det var plass å sitte.*³²⁴

Medalen presiserer raskt at det i denne settingen ikke var noe særlig til synlig skille mellom arbeiderne og funksjonærene. Og ut i fra det han skildrer her så stemmer nok dette. Det skal igjen sies at Medalen selv ikke var ansatt før på 1970-tallet, men med tanke på at han selv har intervjuet flere arbeidere, samt også pratet med flere av dem som har vært på dette arrangement tidligere, så er nok grunnlaget for at han også tok med 1960-tallet i denne fortellingen ikke tatt ut av løse luften.

³¹⁹ Intervju med Informant 1

³²⁰ Ibid

³²¹ Ibid

³²² Intervju med Ove Medalen

³²³ Intervju med Ove Robin Lund

³²⁴ Intervju med Ove Medalen

Dette forteller oss at både basarer, offentlige feiringer, og deltagelse i ulike lag og foreninger hadde en samlende virkning på bygda. Både arbeidere og funksjonærer deltok på lik linje, og ut i fra samtaler med informantene så var det ikke noe tydelig skille eller statusoppvisning på disse sosiale arenaene. Tallene fra Flæte og Tordhols analyse viser også at dette var arrangement som de aller fleste arbeidstakerne, både de vanlige arbeiderne og funksjonærene, deltok på.

6.6 Oppsummering

I dette kapittelet har vi undersøkt forholdet mellom arbeiderne, funksjonærene og til dels ledelsen utenfor Rødsand Grubers vegger, og sett nærmere på om det utspilte seg et klasseskille i bygda. Det er tydelig at den kulturelle kapitalen som funksjonærene hadde i tidlig etterkrigstiden på Rausand skilte seg fra arbeiderne da de både kunne være finere i tøyet, kjøre finere biler, og prate penere. Men trass i dette så ble det aldri et synlig klasseskille basert på kultur eller status, og det nærmeste et tydelig skille er det geografiske.

Rødsand Grubers boligbyggeprosjekt satt opp ferdige boliger forbeholdt funksjonærene nede i bygda, mens arbeiderne fikk støtte til å bygge egne hus lenger oppe. Resultatene av dette ble at de to gruppene ikke hadde en utpreget sosial omgang med hverandre utenom gjennom bygdas mange lag og foreninger, offentlige arrangement, og idrett. Videre gjorde boligbyggeprosjektet at funksjonærene kunne føle en svakere tilknytning til bygda ettersom boligene var mindre personlige, i tillegg til at funksjonærene selv så posisjonen sin i bedriften som et videre springbrett til noe større i eierselskapet. Konsekvensene av dette kan ha vært at det ikke var noe for funksjonærene å hevde revir over, og i de tilfellene hvor det har vært dokumentert så tyder det meste på at dette kun var på grunn av geografisk lokasjon og ikke status eller klasse.

De flerfoldige lagene og foreningene som eksisterte på Rausand har i stor grad også preget samholdet. Å ha ett samfunnshus som kunne brukes av arbeidere og funksjonærer fritt kan uten tvil ha gjort at forholdet mellom dem var såpass konfliktfritt, noe som også styrkes gjennom direktør Øverlies pågangsmot for å få opp bygget og den dugnadsånden som gjorde samfunnshuset en realitet. Foreningene hadde medlemmer og styreledere som var både arbeidere og funksjonærer, og slike arenaer hvor individ kan møtes basert på lignende

hobbyer illustrerer at et klasseskille i alle fall ikke satt noen stoppe for hvilke lag en var en del av.

Kapittel 7: Oppsummering og konklusjon

7.1 Oppsummering

I denne studien har jeg fokusert på sosiale relasjoner mellom de ansatte hos Rødsand Gruber, med et fokus på forholdet mellom arbeiderne, funksjonærene, og ledelsen i henhold til teorier om et mulig klasseskille i bygda Rausand. Perioden studier tar for seg er fra etterkrigstiden og gruvens gullalder, og frem til dens nedleggelse i 1982. Jeg har benyttet sosiologiske teorier knyttet til uniplekse og multiplekse relasjoner, samt hvordan ulike roller påvirker informantene og forholdet de har til andre. Jeg har også benyttet Pierre Bourdieus teorier om hvordan kultur spiller inn på ens sosiale status. Formålet med oppgaven var å undersøke hvordan forholdet mellom de ansatte i gruva var, og om dette påvirket eller ble påvirket av et klasseskille mellom gruppene. Problemstillingen hadde som mål å belyse dette både på og utenfor arbeidsplassen med påfølgende fokus på de ulike utgangspunktene hver av disse to arenaene har.

Størsteparten av empirien har vært gjennom intervju som har vært foretatt både av meg selv og av Ove Medalen. Jeg intervjuet selv to personer, hvorav den ene ville forholde seg anonym, mens Medalen ga meg flere DVD-plater med intervjuer av personer knyttet til Rødsand Gruber hvor jeg plukket ut de mest relevante. Andre kilder har vært brev og dokumenter funnet ved Rausand Gruvemuseum, samt bøker skrevet om Rausand og Rødsand Gruber. Av andre sekundærkilder har jeg også benyttet flere bøker og artikler som har tatt for seg lignende problemstillinger ved andre industrisamfunn.

Historien rundt Rødsand Gruber har de siste tiårene skutt fart, og interessen for å bevare mest mulig kildemateriale knyttet til bedriften har gjort det mulig å få tilgang til et bredt utvalg kilder. De eksisterende bøkene og artiklene om Rausand skriver dog heller lite om de sosiale aspektene ved samfunnet, og jeg føler derfor at mitt prosjekt kan være en positiv bidragsyter til bevaringen og tolkningen av historien om Rausand og Rødsand Gruber.

7.2 Mine funn og konklusjon

Som sagt så gikk oppgaven ut på å analysere de sosiale relasjonene hos de ansatte ved Rødsand Gruber og hva slags betydning dette hadde for et mulig klasseskille. Oppgaven er

delt inn i to: på arbeidsplassen og utenfor arbeidsplassen. Analysen tar for seg perioden fra etterkrigstiden og frem til 1982 da driften ble avvirket.

Straks etter krigen og frem til 1960-tallet så viser funnene at det imidlertid ikke var et skarpt skille mellom arbeiderne, funksjonærene, og ledelsen slik på industristeder som for eksempel Sauda og Folldal. I denne perioden er det flere tiltak som tydelig har bidratt til at et slikt skille ikke har utviklet seg, også med drahjelp fra den sosiale og økonomiske utviklingen ellers i landet. Et av de mest interessante funnene her er hvor stor rolle direktør Olav Øverlie spilte i denne utviklingen. Det er generell konsensus at Øverlie gjorde seg fortjent til respekten han høstet, særlig med tanke på hans rolle som samfunnsbygger i Rausand. Et av hans største bidrag til bygda var uten tvil samfunnshuset. Fra 1962, da bygget stod ferdig, har Rausand Samfunnshus vært en viktig sosial arena for både de ansatte og resten av bygda, og det er ingen underdrivelse å si at bygget hjalp både på samholdet i Rausand og på forholdet de ansatte hadde til ledelsen ved Rødsand Gruber.

Alle de forskjellige lagene og foreningene, festene og arrangementet, basarene og feiringene som samfunnshuset holdt gjorde at det var mulig for de ansatte å samles utenfor Rødsand Gruber. Slike arenaer forebygde på dette vis mye av den sosiale delingen som en ser i flere andre industrisamfunn i Norge, hvor det blant annet var separate samfunnshus for arbeiderne og funksjonærene.

Midlene som Rødsand Gruber ga til boligbygging er en annen faktor som funnene tilsier spilte en viktig rolle i forebyggingen av et klassebasert skille. Mellom 1946 og 1954 ble det bygd 30 boliger for de ansatte, inkludert to ingeniørboliger. Dette skulle bli starten på Rødsand Grubers boligbyggingsprosjekt. Arbeiderne fikk økonomisk støtte til å bygge sine boliger, mens funksjonærene ble tilbudt ferdigbygde. Betydningen av dette, ut i fra funnene, er at funksjonærene i stor grad hadde en mindre tilknytning til bygda enn det arbeiderne hadde. Mye av dette knyttes opp mot hvordan funksjonærboligene var mindre personlige, samt at flere av funksjonærene brukte tiden i gruen som et springbrett til høyere posisjoner hos eierne av Rødsand Gruber. Å ha tilknytning til bygda er en viktig forutsetning for å ha et område som en føler er sitt, og når funksjonærene ikke hadde dette utgangspunktet, var det lite for dem å «hevde revir» over.

På arbeidsplassen ser vi også lignende tendenser, hvor funksjonærene i ulikhet med arbeiderne var mye mindre samlet. De hadde aldri en felles front slik som arbeiderne hadde, muligens basert på de store utskiftningene av funksjonærer og ingeniører. Arbeiderne på sine side var mye mer samlet og hadde et veldokumentert samhold. Arbeidet nede i graven var risikofylt og farlig, og i stor grad mye av grunnen til at arbeiderne følte de hadde et ansvar ovenfor hverandre. De tok vare på sine egne. Dette sammen med en sterk fagforening og nærmest politisk homogenitet resulterte i en samlet og robust arbeidsstab.

Fagforeningen hadde i tillegg god dialog med ledelsen, noe som også ble ført videre inn på 1970-tallet og det siste tiåret graven fremdeles var i drift. Også det tydelige samholdet mellom gruvearbeiderne vedvarte i perioden og har tilsynelatende ikke blitt noe mindre robust som tiden gikk. På funksjonærene sin side så var det imidlertid visse forandringer da den kulturelle kapitalen som tidligere synliggjorde dem ble mindre og mindre aktuell. Klær og bil var ikke lenger statussymbol, og mye av yrkesrespekten var kun noe den eldre garden evnet å bry seg om på arbeidsplassen.

Relasjonene utenfor arbeidsplassen vitner også om en bygd som var sammensveiset sosialt, hvor både ansatte og selvstendig næringsdrivende beskrev Rausand som en plass hvor *alle kjenner alle* og hvor en tar vare på hverandre. Hvor arbeidsplassen på Rødsand Gruber vitnet om et sterkt samhold blant arbeiderne, så var samfunnet rundt bedriften en arena hvor både arbeiderne og funksjonærene møttes på fest og basarer. Idrettsarrangement var også særdeles populære instanser i bygda i Rødsand Grubers siste tiår, hvor både fotball og ski, da spesielt Grønnfjellrennet, samlet bygda.

Hvis det er ett tydelig skille som kommer frem av analysen, så er det det geografiske skillet. Da gruvens boligbyggingsprosjekt holdt på, så ble funksjonærene samlet nede ved bukten i Rausand, mens arbeiderne bodde lenger oppe. Konsekvensene ble at de som bodde i bukten sjeldent minglet med de som bodde på toppen, da foruten de nevnte offentlige arrangementene. Som resultat av gruppenes geografiske lokasjon ble det også benyttet forskjellige dagligvarebutikker, men funnene viser at både det å handle på spesifikke

matvarebutikker og det å mingle med individ som var bosatt på samme boligfelt var basert på praktikalitet.

For å summere kort hva jeg har funnet ut, så er det at de sosiale relasjonene, de geografiske tilknytningene, det sterke samholdet i bygda, og de sosiale tiltakene bidro til at et klasseskille aldri var en tydelig instans i bygda. For det første så skapte direktør Øverlie et godt forhold mellom seg selv, ledelsen, og bygda ved å ta rollen som samfunnsbygger seriøst. Dette la oss grunnlaget for reisningen av samfunnshuset og flere offentlige arrangement som videre gjorde at samholdet i bygda ble sterkere. For det andre så resulterte Rødsand Grubers boligbyggingsprosjekt i at flere funksjonærer ikke følte en like stor tilknytning til bygda som arbeiderne ellers gjorde, som sammen med det faktum at flere funksjonærer og ingeniører brukte sin tid i Rødsand Gruber som et springbrett videre i yrkeslivet resulterte i en lite stabil funksjonærstab. For det tredje så var arbeidernes samhold et klart motstykke til de mer individuelle funksjonærene, som da kan ha gjort det vanskelig for funksjonærene å opprettholde noen form for klasseskille. Og for det fjerde så er det eneste tydelige skille som kommer frem i analysen det geografiske. At funksjonærene bodde nede i Rausand mens arbeiderne bodde oppe, fikk de konsekvensene at de to partene sjeldent hadde sosial omgang med hverandre utenfor arbeidsplassen. Motvekten til dette ble da de offentlige arrangementene og Rausand Samfunnshus, hvor både arbeiderne og funksjonærene stilte opp.

Kjernen av det jeg har kommet frem til er da at det ikke kan sies å ha eksistert noe tydelig klasseskille i Rausand i perioden 1945 og frem til 1982. Grunnene til dette er flere, men av de viktigste årsakene som har blitt redegjort for i oppgaven så finner vi de sosiale tiltakene som ble gjort for å samle bygda, arbeidernes robuste samhold, og funksjonærenes manglende tilknytning til bygda. Tidlig i perioden ble det innført flere av disse sosiale tiltakene, mens de siste tiårene viste resultatene av dem. På arbeidsplassen stod arbeiderne sterkt, mens utenfor arbeidsplassen opprettholdt bygda sosiale relasjoner gjennom arrangement og idrett, til tross for at det geografiske skille hemmet frekvensen av sosial omgang mellom arbeiderne og funksjonærene.

7.3 Videre forskning

I ettertid, nå som jeg er ferdig med oppgaven, så ser jeg at det er enkelte ting som jeg kunne gjort annerledes eller gått mer i dybden på.

Et av elementene i oppgaven er forholdet mellom arbeiderne, funksjonærene, og ledelsen, og det hadde kompt oppgaven til gode å ha kunnet fått tilgang til flere primærkilder knyttet til de to siste gruppene. Dette hadde gitt oppgaven et mye mer nyansert blikk, samt at det hadde vært uhyre interessant å kunne undersøkt om funksjonærene selv følte at det var et klasseskille i bygda. Dessverre ble jeg gjort oppmerksom på vanskelighetsgraden av å komme i kontakt med tidligere funksjonærer godt uti oppgaven, hvor hovedproblemet lå i at de aller fleste funksjonærene hadde flyttet fra bygda. Jeg føler dog at jeg har fått et visst inntrykk av funksjonærene og ledelsen uten at de har blitt svartmalt som gruppe.

Et annet moment av oppgaven som jeg gjerne skulle sett mer på er betydningen av bøndene sin rolle på Rausand. Bøndene var visstnok mer aktive ved bedehusene enn arbeiderne og funksjonærene, og deres syn på foreningslivet og videre tilknytninger til klasseskille hadde vært av stor interesse. Deres forhold til borgerskapet og arbeiderne hadde også vært interessant å utforske i henhold til Kjeldstadlis teori om «den norske trekanten». Men på grunn av oppgavens omfang og tilgjengelig kildemateriale, så var dette en del som ikke kunne granskes nøyere.

Det hadde også vært interessant å utforske flere forklaringen på mangelen av et klart og gjengående klasseskille på Rausand. Det ville da vært relevant å gå lenger tilbake i tid enn den rammen oppgaven har satt, med mulighet for flere komparative eksempler fra andre gruve- og industrisamfunn. Mulige forklaringer her kunne da ha vært alderen på Rødsand Gruber som instans i bygda. Det er ikke å komme forbi at Rødsand Gruber er en mye yngre bedrift enn flere andre norske industrisamfunn med gruve drift som primærnæring, så det er ikke urimelig å kunne tenke seg at dette kan ha påvirket klasseskille på Rausand.

Kildeoversikt

Avisartikler

Blomstrom, Duena. "Why A Culture Of "US VS. THEM" Is Deadly". *Forbes*. 06.02.2019. <https://www.forbes.com/sites/duenablomstrom1/2019/02/06/why-a-culture-of-us-vs-them-is-deadly/#a87b70975208>.

Driva. "Klart for Grønnfjellrennet". *Driva*. 19. Februar 2018. <https://www.driva.no/sport/2018/02/19/Klart-for-Gr%C3%B8nnfjellrennet-16123115.ece>.

Kaspersen, Line. «Denne lederstilen får ansatte til å prestere best». *Dagens Næringsliv*. 09.12.2017. <https://www.dn.no/arbeidsliv/denne-lederstilen-far-ansatte-til-a-prestere-best/2-1-227508>.

Kristiansen, Nina. *Mine fagbokfavoritter: Bourdieu er best – og verst* Hentet 20.02.2018 fra <https://forskning.no/boker-forskningsformidling-sosiologi-statsvitenskap/2015/02/hvem-bestemmer-hva-som-er-god-smak>.

Lipkin, Nicole. «How To Avoid US VS THEM In The Workplace». *Medium*. 02.01.2019. <https://medium.com/@DrNicoleLipkin/how-to-avoid-us-vs-them-in-the-workplace-4dd661bbb60b>.

Romsdals Budstikke. «Romsdals Budstikkes historie 1966-2006» *Romsdals Budstikke*, 03.03.2010. <https://www.rbnett.no/kundeservice/om/article110637.ece>.

Fra Raudsand gruvemuseum

Forsidebilde. Raudsand Gruvemuseum. Avbildet: Dag Muri (adm.dir Rødsand Gruber), Torbjørn Polden (ansatt og leder i gruvearbeiderforeningen), Kasper K Kielland (konsernsjef i Elkem).

Historien om Rausand Samfunnshus A/L. «Arbeidskomiteen».

Historien om Rausand Samfunnshus A/L. «Overlevering av Samfunnshuset lørdag 13. oktober 1962 – tale holdt av Olav Øverlie (f:1914, d: 2000)». Transkribert digitalt av Olav Øverlie.

Historien om Rausand Samfunnshus A/L. «Raudsand tek i bruk skuldfritt samfunnshus». Avisutklipp.

Historien om Rausand Samfunnshus A/L. «Registrerte foreninger og lag på Raudsand i 1962 (i alt 17 foreninger inkl de kristelige foreninger)».

Personlig brev til Rausand Grubearbeiderforening. «Pengebidrag», 2. august 1941.

Romsdal Folkeblad. «Uten Rødsand Grubers storslåtte gave ville ikke Rausand fått samfunnshus», mandag 15. oktober 1962. Avisutklipp.

Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Begravelsesbidrag», 12. november 1964.

Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Bilskyss for arbeiderne», 2. juli 1962

Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Fritak for kontingent», 13. mai 1957.

Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Krav til tariffrevisjon», 4. februar 1956.

Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Lønn 19 åring», 3. februar 1965.

Utgående skriv/brev til Norsk Arbeidermandsforbund fra Rausand Grubearbeiderforening 1947-1967. «Økonomisk hjelp til yrkesopplæring», 21. juli 1959.

Intervju

Intervju med Informant 1. Startet i Rødsand Gruber på 1970-tallet. Intervjuet av Mats Bersås Gauthun. 01.08.2018.

Intervju med Ove Medalen. Startet i Rødsand Gruber i 1978 og arbeidet frem til 1982. Intervjuet av Mats Bersås Gauthun. 13.03.2019.

Intervju med Melvin Steinsvoll. Har ikke arbeidet ved bedriften. Intervjuet av Ove Medalen, Foto av Bjørn Idar Kvernberg. Juni 2010.

Intervju med Einar Bersås og Esther Fredheim. Bersås startet i Rødsand Gruber i 1955 og arbeidet frem til 1982. Fredheim har ikke arbeidet ved bedriften. Intervjuet av Ove Medalen, Foto av Bjørn Idar Kvernberg. 31.07.2007.

Intervju med Nils Allan Sivertsen. Arbeidet som kjøpmann. Intervjuet av Ove Medalen, Foto av Bjørn Idar Kvernberg. 11.08.2007.

Intervju med Ove Robin Lund. Startet i Rødsand Gruber i 1971 og arbeidet frem til 1982.

Intervjuet av Ove Medalen, Foto av Bjørn Idar Kvernberg. 23.10.2007.

Intervju med Solfryd Botenvik og Nelly Bugge. Botenvik arbeidet ved brakkene som kokk og ved asfalt- og oljegrusavdeling på 1970-tallet. Bugge startet i Rødsand Gruber på 1970-tallet og arbeidet frem til 1982. Intervjuet av Ove Medalen, Foto av Bjørn Idar Kvernberg.

Desember 2009.

Litteraturliste

Andersen, Ola Edvin. *Raudsand: Bygda vår I bilder*. Sunndalsøra: MediaHuset AS.

Angvik, Magne. *Neset kommune gjennom 150 år 1837-1987*. Tingvoll: Bettens Trykkeri A/S, 1987.

Bergen Byleksikon. «Norsk Blikkvalseverk» i *Bergen Byleksikon*. Sist endret 25.01.2001, <http://www.bergenbyarkiv.no/bergenbyleksikon/arkiv/1425087>.

Bourdieu, Pierre. *Distinksjonen*. Oslo: Pax Forlag, 1995.

https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008022500090?page=3.

Bækkelun, Bjørn. *Bygdebok for Folldal bd. IV: Folldal Versk Historie Ca. 1745 - 1993*. Folldal kommune, 1998.

Det Norske Akademis Ordbok. «Slig» i *Det Norske Akademis Ordbok*,

<https://www.naob.no/ordbok/slig>.

Fiske, Susan T., Dupree, Cydney H., Nicolas, Gandalf, Swencionis, Killian K., “Status, power, and intergroup relations: the personal is the societal”, I *Current Opinion on Psychology*, Volume 11 Oktober (2016), s. 44-48. doi:

<https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.012>.

Flæte, Ingjerd Kvalvaag, Tordhol, Bernt M., *Rausand – Et forsøk på en begrenset sosial stedsanalyse med vurdering av mulige sosiale konsekvenser ved nedlegging av Rødsand Gruber A/S*. Diplomoppgave, Oppland Distriktshøgskole, 1981.

Hindhammer, Solveig. *Historiebok om gruvebygda Raudsand*. Sunndalsøra: Mediehuset AS, 2016.

Hylland, Thomas Eriksen. *Små steder – Store spørsmål: Innføring i sosialantropologi*. Oslo: Universitetsforlaget, 1998.

Innvik, Petter Erik. *Rødsand Gruber: Velstand fra dypet*. Grøset: Grøset AS, 2010.

ISA, *Books of the XX Century* Hentet 20.02.18 fra <https://www.isa-sociology.org/en/about-isa/history-of-isa/books-of-the-xx-century/>.

Kaldal, Ingar. *Minner som prosesser*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2016.

- Kjeldstadli, Knut. *Aschehougs Norges Historie: Et splittet samfunn: 1905-1935*. Oslo: Aschehoug & Co, 2005
- Leiulfsrud, Håkon, Jensberg, Heidi. «Klasseanalyse i teori og praksis: Norsk arbeidsliv 1920-2003». *Sosiologi i dag*, Årgang 35, Nr. 4 (2005): 5-30
- Linton, Ralph. *The Study of Man*. New York: Appleton-Century-Crofts, INC, 1936.
- Lund, Ellen Cathrine, *Med lønnsarbeid i husmorperioden – Rjukankvinner på tvers I Arbeiderhistorie* (2001), 9-25.
- Neteland, Randi, «Kaos eller system? Om forholdet mellom sosiale strukturer og individuelle språklige variasjonsmønstre i industristedet Sauda» I *Maal og minne* Vol 108, Nr 2 (2016), 51-83.
- NRK, *NRK reportasje 1974*. Kopiert og redigert av Bjørn Idar Kvernberg. Hentet 04.04.2019 fra <https://www.facebook.com/681590379/videos/10155807854210380/>.
- Persvold, Anja Zawadzka, «Respekt» i *Store Norske Leksikon*, sist endret 29.02.2019, <https://snl.no/respekt>.
- Rausand Gruvemuseum. *A/S Rødsand Gruber 1910-1982: Namneliste, bilde og gode historier*. 2015.
- Ravlo, Wenche. *Fauske 1905 – 1980: Sosiale forhold i Sulitjelma fra driftens begynnelse til 1920*. Sentraltrykkeriet AS, Bodø. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2011071305552?page=41.
- Savage, Mike. «Social Class» i *Encyclopedia of Consumer Culture*, sist endret 2011. <http://web.a.ebscohost.com/ehost/ebookviewer/ebook/bmxlYmtfXzQ3NDI2Nl9fQU41?sid=73d048d9-9795-4e65-9df5-5c71ab57561c@sessionmgr4007&vid=0&format=EB&rid=1>
- Sennett, Richard. *Respect. The Formation of Character in a World of Inequality*. England: Penguin Books, 2003.
- Statistisk Sentralbyrå. *Norges Bergverksdrift 1961* https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xii_092.pdf.
- Statistisk Sentralbyrå. *Tettsteders befolkning og areal* <https://www.ssb.no/befolkning/statistikker/befteft/aar>.

- Store Norske Leksikon. «Burmeister & Wain» i *Store Norske Leksikon*. Sist endret 25.08.2015, [https://snl.no/Burmeister %26 Wain](https://snl.no/Burmeister_%26_Wain).
- Store Norske Leksikon. «Christiania Spigerverk» i *Store Norske Leksikon*. Sist endret 15.09.2017, [https://snl.no/Christiania Spigerverk](https://snl.no/Christiania_Spigerverk).
- Tajfel, Henri. “Experiments in Intergroup Discrimination” I *Scientific American* November (1970), 96-102. doi:[10.1038/scientificamerican1170-96](https://doi.org/10.1038/scientificamerican1170-96).
- Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse – En innføring i kvalitative metoder*. Bergen: Fagbokforlaget, 2018.
- Tjora, Aksel. *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. Oslo: Gyldendal Akademisk, 2018.
- Utter, Harald. ««Det e der eg høre te» Om hverdagsliv, identitet og tilhørighet hos arbeiderne i Åbøbyen». *Årsskrift Sauda Sogelag*, (2011): 4-47
- Utter, Harald. *Å leve med fabrikkens puls – En studie av hagebyen Åbøbyen i Sauda og industriarbeiderne som bodde der i perioden 1960 til 1980*. Doktorgradsavhandling, Universitet i Oslo, 2010.
- Wadel, Cato. *Jeg er mine sosiale relasjoner – å tenke sosialt om seg selv*. Flekkefjord: SEEK a/s, 2008.

